DIŞ BAKIŞ

TÜRK'ÜN GÖZÜNDEN DIŞ POLİTİKA

PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN
DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE
DR. DAMLA TAŞKIN
DR. MEHMET AKİF KOÇ
(E) BÜYÜKELÇİ ERDEM OZAN
BURAK CAN ÇELİK
FARUK BAYBARS
HAYDAR ORUÇ

ORTA DOĞU - 2

TEMMUZ 2025 | CİLT 2 | 07. SAYI

WWW.TUDPAM.ORG

OKUYUCULARA MESAJ

Değerli Okuyucular,

Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi olarak yayımladığımız Dış Bakış dergisinin bu sayısında, Orta Doğu'da yaşanan hızlı değişimlerin bölgesel dengeler, küresel siyaset ve Türkiye'nin dış politikası üzerindeki yansımalarını kapsamlı biçimde ele alıyoruz. Alanında uzman yazarlarımız, hem güncel gelişmelere ışık tutuyor hem de geleceğe yönelik perspektifler sunuyor.

Prof. Dr. İsmail Şahin, "İbrahim Anlaşmaları ile Bastırılan Direniş, Aksa Tufanı ile Geri mi Döndü?" başlıklı çalışmasında, İbrahim Anlaşmaları sonrası oluşan normalleşme atmosferinin 7 Ekim sonrası nasıl kırıldığını ve Filistin direnişinin yeniden şekillenişini inceliyor.

Doç. Dr. Ali Fuat Gökçe, "İsrail'in Yayılmacı Politikası ve Bölgeye Etkileri" yazısında, İsrail'in genişlemeci stratejisinin hem bölge ülkeleri hem de uluslararası sistem üzerindeki etkilerini değerlendiriyor.

Dr. Damla Taşkın, "Suriye ve Gazze Bağlamında Türkiye'nin Liderliği ve Fransa'nın Diplomatik Hamlesi" çalışmasıyla, Türkiye'nin kriz yönetimi ve bölgesel diplomasi kapasitesini Fransa'nın stratejik adımlarıyla karşılaştırmalı olarak analiz ediyor.

Dr. Mehmet Akif Koç, "Orta Doğu'nun Şekillenmesi ve Hegemonya Savaşlarına Alternatif Bir Bakış" makalesinde, mevcut güç mücadelelerinin ötesinde bölgeye dair alternatif güvenlik ve iş birliği modelleri öneriyor.

OKUYUCULARA MESAJ

(E) Büyükelçi Erdem Ozan, "Yeni Orta Doğu: Normalleşme İllüzyonlarının Şifreleri" başlıklı yazısında, bölgesel normalleşme söylemlerinin ardındaki stratejik hesapları ve bunların gerçeklikten ne ölçüde uzak olduğunu ortaya koyuyor.

Burak Can Çelik, "Esad Sonrası Suriye'de Barışın Önündeki Engeller: Realpolitik Bir Değerlendirme" çalışmasında, Suriye'nin geleceğinde barışı engelleyen yapısal faktörleri ve olası senaryoları realpolitik çerçevede ele alıyor.

Faruk Baybars, "Orta Doğu'daki Gizli Servislerin İstihbarat Rekabeti" yazısıyla, bölge istihbarat örgütlerinin perde arkasındaki operasyonlarını ve bu rekabetin jeopolitik sonuçlarını irdeliyor.

Haydar Oruç, "UCM'nin Netanyahu ve Gallant Kararı Bağlamında Uluslararası Hukukun İsrail Sorunu" makalesinde, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kararını uluslararası hukuk açısından değerlendiriyor ve bu sürecin olası sonuçlarını tartışıyor.

Bu sayımız, yalnızca mevcut gelişmeleri değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda geleceğe dair stratejik bakış açıları sunan kapsamlı bir içerik barındırıyor. Katkı sunan tüm yazarlarımıza teşekkür eder, siz değerli okuyucularımıza verimli bir okuma dilerim.

HÜSEYİN YELTİN
TUDPAM BAŞKANI

İÇİNDEKİLER

02 PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN
İbrahim Anlaşmaları ile Bastırılan Direniş, Aksa Tufanı ile Geri mi Döndü?

06 DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE
İsrail'in Yayılmacı Politikası ve Bölgeye Etkileri

16 DR. DAMLA TAŞKIN
Suriye ve Gazze Bağlamında Türkiye'nin Liderliği ve Fransa'nın Diplomatik Hamlesi

25 DR. MEHMET AKİF KOÇ
Orta Doğu'nun Şekillenmesi ve Hegemonya Savaşlarına Alternatif Bir Bakış

31 (E) BÜYÜKELÇİ ERDEM OZAN
"Yeni Orta Doğu": Normalleşme İllüzyonlarının Şifreleri

37 BURAK CAN ÇELİK
Esad Sonrası Suriye'de Barışın Önündeki Engeller: Realpolitik Bir Değerlendirme

51 FARUK BAYBARS
Orta Doğu'daki Gizli Servislerin İstihbarat Rekabeti

67 HAYDAR ORUÇ
UCM'nin Netanyahu ve Gallant Kararı Bağlamında Uluslararası Hukukun İsrail Sorunu

Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi © 2025

www.tudpam.org

Dergi Hakkında

Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi © 2025

İMTİYAZ SAHİBİ

HÜSEYİN YELTİN

DERGİ EDİTÖRÜ

ZEYNEP GİZEM ÖZPINAR
AHMET ZİYA GÖKALP

DİL EDİTÖRÜ

SİMANUR ŞEN

YAYIN KURULU

MUSTAFA METİN KAŞLILAR
ANIL UĞUR

SAYFA VE KAPAK TASARIM

GÖRKEM BERK GEDİKLİ

Bu dergide yer alan düşünce ve görüşler tamamen yazarların şahsi fikirlerini yansıtmaktadır. Yayınlanan içerikler hiçbir şekilde herhangi bir kurum, kuruluş veya çalışanının resmi görüşlerini temsil etmez. Dergi, içerikte yer alan bilgilerin doğruluğu konusunda herhangi bir taahhütte bulunmaz ve okuyucuların kendi analizlerini yapmalarını teşvik eder.

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ARAŞTIRMA MERKEZİ

E-Posta: info@tudpam.org

"Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir."

İBRAHİM ANLAŞMALARI'YLA BASTIRILAN DİRENİŞ AKSA TUFANI'YLA GERİ Mİ DÖNDÜ?

PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN
TARAFINDAN YAZILDI

2020 yılının son çeyreğinde İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Fas ve Sudan arasındaki diplomatik ilişkileri normalleştiren İbrahim (Abraham) Anlaşmaları'nın imzalanmasıyla Orta Doğu'da yeni bir dönemin başladığı duyurulmuştu. Amerikan hükûmetinin arabuluculuğunda imzalanan bu anlaşmalara Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın atası olduğu için Hz. İbrahim'in onuruna "İbrahim Anlaşmaları" adı verilmişti.

İsrail'le barışan ilk Arap ülkeleri Mısır ve Ürdün'dü. İbrahim Anlaşmaları'yla bu kervana BAE, Bahreyn, Fas ve Sudan da katılmış oldu. Anlaşmalar, İsrail'in bölgesel yalnızlığını kırması açısından son derece önemli görülüyordu. Daha önemli olanı ise İsrail'in Filistin meselesini çözüme kavuşturmadan Arap ülkeleriyle normalleşebilmesiydi. Eskiden Arap ülkelerinin ortak pozisyonu "Filistin Devleti kurulmadan İsrail'le normalleşme olmayacağı" yönündeydi. Fakat bu düşünce çözüldü.

Bu, İsrail adına tarihi bir başarı, Araplar içinse bir o kadar kayıptı. İsrail ile Arap ülkeleri, Filistin yüzünden tartışmayı/çatışmayı bir kenara itip İran karşıtlığı üzerinden stratejik bir ortaklık kurmayı, kendi iç istikrarlarının ve rejimlerinin güvenliğini sağlamayı kendi ulusal çıkarları açısından uygun bulmuşlardı. Böyle bir anlayış, İsrail'in uzun süredir arzu ettiği ve yılmadan peşinden koştuğu bir hayaldi.

Arap monarşileri için İran, İsrail'den daha büyük bir tehdit; rejimlerin güvenliği ve iç istikrar, Filistin'den daha öncelikli bir mesele hâline gelmişti. Bu paradigma değişikliğinde Arap Baharı'nın etkisini bir kenara not etmek gerekiyor.

Eskiden Arap ülkelerinin ortak pozisyonu "Filistin Devleti kurulmadan İsrail'le normalleşme olmayacağı" yönündeydi.

İBRAHİM ANLAŞMALARI'YLA BASTIRILAN DİRENİŞ AKSA TUFANI'YLA GERİ Mİ DÖNDÜ?

PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN

İbrahim Anlaşmaları'nın İsrail açısından en kritik ve stratejik kazanımlarından biri, Filistin davasını Arap ülkeleri için bir öncelik olmaktan çıkarmasıydı. Tel Aviv, artık Filistin'i İsrail'in bir iç mesele olarak değerlendiriyordu. Arap ülkelerini uzun yıllar bir arada tutan ortak Filistin davası ideolojik olarak büyük bir yenilgiye uğrayarak yerini muğlak realpolitik çıkarlara bırakınca, Arap devletlerinin Filistin'e yönelik ortak ve net pozisyonlar alması iyiden iyiye güçleşmeye başladı.

Filistin davası, yıllarca Arap kimliğinin, direnişinin ve birlikteliğin simgesi olmuştu.

İbrahim Anlaşmaları, Filistin'in içerisindeki bölünmenin dalga dalga Arap sokağına yayılmasını ifade ediyordu. Filistin davası, Arap sokağını birleştiren değil, bölen bir meseleye dönüşmek üzere İbrahim Anlaşmaları'yla yeniden ivmelenmiş; birlik, yerini büyük bir dağınıklığa bırakmıştı. Filistin davası, yıllarca Arap kimliğinin, direnişinin ve birlikteliğin simgesi olmuştu. İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT), bu davanın bir ürünüydü. Fakat 2020'nin sonlarında başlayan normalleşme, Arap sokağının sözünü güçlendirip yükseltmediği gibi gerek Orta Doğu'da gerekse uluslararası toplumda Arapları belirsiz ve bulanık bir hücrenin içine hapsederek daha da etkisiz ve tarafsız bir konuma sürükledi.

Aksa Tufanı Operasyonu

Bu nedenle 7 Ekim 2023 tarihinde İzzeddin el-Kassam Tugayları tarafından İsrail'e yönelik başlatılan Aksa Tufanı Operasyonu, aynı zamanda İbrahim Anlaşmaları'yla başlayan tarihsel kırılmaya verilmiş büyük bir tepki olarak da okunabilir. Öyle ki Aksa Tufanı Operasyonu, muğlak reelpolitik çıkarlar uğruna dağılan ve parçalanan Arap ülkelerini kadim bir davanın etrafına yeniden toplama girişimiydi; zira Filistinliler, bu anlaşmaları bir ihanet olarak görmüşlerdi. Bu, gayet normal bir tepkiydi. Çünkü Filistin meselesi çözülmeden İsrail'le normalleşme yapılamayacağı fikri, Arap ülkeleri arasında güçlü bir mutabakat oluşturuyordu. Fakat İbrahim Anlaşmaları'yla bu mutabakat bir kez daha terk ediliyordu.

İBRAHİM ANLAŞMALARI'YLA BASTIRILAN DİRENİŞ AKSA TUFANI'YLA GERİ Mİ DÖNDÜ?

PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN

Kaldı ki anlaşmalarla ne Filistin halkının siyasi geleceği ne Kudüs'ün statüsü ne de İsrail'in işgal ettiği topraklar konusunda herhangi bir kazanım elde edilmişti. Daha vahim olanı ise, normalleşme süreciyle tüm bu hukuksuzluklara ciddi bir meşruiyet alanı açıldığı gibi, İsrail'in işgal politikaları da ödüllendirilmişti. Bu nedenle Filistinliler tepkilerinde haksız sayılmazlardı. Anlaşmalarla sadece İsrail ile dört Arap ülkesi arasındaki diplomatik ilişkiler normalleşmemişti; bununla birlikte, İsrail'in Filistin'deki işgal rejimi de normalleştirilmişti. Nitekim İbrahim Anlaşmaları ne Yahudi yerleşim birimlerinin genişlemesini ne Gazze ablukasını ne de Mescid-i Aksa'ya yönelik baskınları durdurabildi. Tüm bu hukuksuzluklar azalmadığı gibi, katlanarak devam etti.

Geniş bir mercekten bakıldığında, İbrahim Anlaşmaları'nın sadece Arap dünyasındaki birlikteliği sona erdirmediği, aynı zamanda İslam dünyası içerisindeki bütünlüğe de büyük bir darbe indirdiği görülmektedir. Bilindiği üzere, uzun yıllar boyunca Filistin davası, Arap dünyasının ve genel olarak İslam dünyasının ortak bir meselesi olarak değerlendiriliyordu.

Anlaşmalar bu algıyı dinamitledi. Doğal olarak Filistinliler daha büyük bir yalnızlığa itilmekten endişe duymaya başladılar ve anlaşmalar etrafında şekillenen yeni diplomatik düzeni, tarihsel dayanışmanın sonu ve direnişin yalnızlaşması şeklinde yorumlamaya başladılar. Dolayısıyla Aksa Tufanı, bir bakıma bu öfkenin de bir patlamasıydı.

Şurası çok açık ki Aksa Tufanı'nın önemli hedeflerinden biri de İsrail'in işgallerine karşı iyiden iyiye suskunluğa ya da kayıtsızlığa bürünen Arap ve İslam dünyasının sessizliğini kırmaktı. Çok ilginçtir ki Filistinliler, bu defa Arap ve İslam dünyasına İsrail üzerinden mesaj vermeye çalışıyordu. İsrail'in değişmediğini, işgalden ve vahşetten vazgeçmediğini Gazze üzerinden hem Batı toplumlarına hem de Müslüman âlemine gösteriyordu.

Geçmişte daha çok sol ve İslamcı hareketlerin savunduğu Filistin meselesi, günümüzde farklı din ve milletten insanların mobilize olduğu bir konu hâline gelerek ulusötesi bir hâl aldı.

İBRAHİM ANLAŞMALARI'YLA BASTIRILAN DİRENİŞ AKSA TUFANI'YLA GERİ Mİ DÖNDÜ?

PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN

Bu pencereden bakıldığında Aksa Tufanı'nın onlarca yıldır işgallere maruz kalmış bir halkın yalnızca İsrail'e karşı başlattığı bir saldırı değil, aynı zamanda Arap devletlerinin iş birliği politikalarına bir tepki ve İslam dünyasına da bir vicdan çağrısı olduğu söylenebilir.

Hamas'ın başlattığı Aksa Tufanı'nın Arap-İsrail normalleşmesine ciddi bir darbe vurduğu rahatlıkla görülebiliyor. Özellikle Arap kamuoyu bu süreci tartışmaya açarken, dünya kamuoyu da İsrail'e karşı sesini yeniden yükseltmeye başladı. Böylece İsrail'in meşruiyet tartışmaları uzun bir aranın ardından tekrar ana gündem hâline geldi. İsrail'in İbrahim Anlaşmaları'yla yakaladığı ivme sekteye uğrarken, Suudi Arabistan ve Endonezya ile normalleşme planları da ağır bir darbe aldı. Öyle ki Aksa Tufanı olmasaydı İsrail, muhtemelen normalleşme girişimlerini Orta Doğu'dan Güney Doğu Asya'ya kadar genişletmeye devam edecekti. Aksa Tufanı bu süreci hem ideolojik hem de diplomatik olarak tıkadığı gibi, İsrail'in uluslararası toplum nezdindeki imajına da büyük bir zarar verdi.

Prof. Dr. İsmail ŞAHİN - 1981 yılında Kıbrıs'ta doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kıbrıs'ta tamamladı. Akademik kariyerine Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olarak başladı. Kıbrıs konusunda hazırladığı tezlerle Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. 2017 yılında Siyasi Tarih alanında doçent, 2022 yılında ise profesörlük ünvanını aldı. Prof. Dr. Şahin, Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Önceki yıllarda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi'nde de öğretim üyeliği yapan Şahin, akademik kariyeri boyunca Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu'nda Uluslararası İlişkiler, Doğu Akdeniz ve Jeopolitik; İstanbul Üniversitesi'nde de Türk Dış Politikası dersleri verdi. Uzmanlık alanları arasında Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz sorunu, Orta Doğu ve Türk dış politikası yer almakta olup, bu konularda kapsamlı akademik çalışmalar yürütmektedir. Prof. Dr. Şahin, akademik çalışmalarının yanı sıra, düşünce kuruluşlarıyla ulusal basın yayın organlarında uzmanlık alanlarına ilişkin analiz, teknik rapor, köşe yazısı ve değerlendirmeleriyle katkı sunmaktadır. Ayrıca, Uluslararası Kriz Araştırmaları Merkezi (USKAM) başkanlığı görevini sürdürmektedir.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE
TARAFINDAN YAZILDI

Orta Doğu, son yıllarda daha önceki yıllara nazaran oldukça yoğun şekilde şiddet sarmalı içinde ölümlere ve yıkımlara maruz kalmaktadır. Tarihsel süreç içinde Orta Doğu'da barış ve istikrardan bahsetmek pek mümkün olmasa da son günlerde meydana gelen olaylar şiddetin daha da yoğunlaştığını göstermektedir. Belki birçok husus bunun sebepleri arasında sayılabilir. Esas sebepler ve tali sebepler şeklinde ayrımlar yapılabilir. Ancak son günlerdeki sorunların, çatışmaların ve şiddetin kaynağının açık bir şekilde İsrail olduğu görülmektedir. İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından, bölgedeki yayılmacı politikasının emperyalizmin politikalarıyla birleşince son günlerdeki şiddet sarmalı ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 2005-2009 yılları arasında dışişleri bakanlığını yapan Condoleezza Rice'ın 2003 yılında yazdığı makalede, "Orta Doğu'da Türkiye dahil 22 ülkenin sınırları değişecek." şeklindeki ifadesi ve sonrasında yaşananlar âdeta İsrail'in bekasına yönelik politikaların uygulanmasıdır (Rice, 2003).

İsrail'e yönelik tehdit olarak nitelendirilen ve Arap milliyetçiliğinin yoğun yaşandığı ülkelerdeki kırılganlıklar kullanılarak o yönetimler bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında Cezayir, Tunus, Libya, Irak, Mısır gibi ülkeler yer alırken; İsrail'e tehdit olmadığı düşünülen ve Batı sermayesiyle iş birliği yapan Körfez ülkelerinde hiçbir toplumsal hareket ortaya çıkmamıştır. Sözde demokratikleşme adına yapılan toplumsal hareketler nedense monarşiyle yönetilen Körfez ülkelerinde hiç görülmemiştir. Bunun yanı sıra Mısır, Suriye, Irak gibi Arap milliyetçiliğinin yoğun olduğu ülkelerde toplumsal hareketler farklılıklar kullanılarak körüklenmiştir. Mısır, uzun süren karışıklığın ardından Batı'yla âdeta ittifak yapar hâle getirilmiş; Sisi hükûmeti, gerek ekonomik gerek siyasi açıdan Batı ile uyumlu hareket etmeye zorlanmıştır. Geriye ise Baas ideolojisinin iki başat ülkesi olan Irak ve Suriye kalmıştır. Irak Baas rejimi Saddam'ın devrilmesiyle son bulmuştur. Suriye Baas rejimi ise Esad'ın totaliter yönetiminin son bulmasıyla yeni bir döneme girmiştir. Ancak Irak ve Suriye'deki bu gelişmeler İsrail açısından yeterli görülmemekte ve İran ile bu ülkeler, İsrail'e tehdit olarak kabul edilmektedir. İran'ın gerek Hamas ve gerekse de Hizbullah üzerinden izlediği İsrail politikası ise zaten bilinmektedir.

İsrail Başbakanı Netanyahu'nun 27 Eylül 2024 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "Nimet ve Lanet" ya da "Lanet ve Lütuf" kavramları üzerinden yaptığı konuşmada gösterdiği haritalar, aslında 2003'te Rice tarafından kaleme alınan makalenin bugüne kadar meydana gelen olaylar zincirinin Netanyahu tarafından tekrar ifadesinden başka bir şey değildir (Tavukçu, 2024).

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Netanyahu, "Nimet" kavramı üzerinden İsrail ile Körfez ülkeleri arasında yapılan "Normalleşme Anlaşmalarını" ve bunun sonucunda elde edilecek kazançlara vurgu yaparken yine 2023'te Hindistan'da düzenlenen G20 Zirvesi'nde ABD Başkanı Biden tarafından açıklanan "Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC)" projesi, bölgedeki nimetlerin paylaşılması olarak ilan edilmişti. Ardından gelen Gazze Savaşı ve İsrail'in soykırım ve kent kırımı pek tesadüf olmasa gerekir. Birçok kişi 7 Ekim 2023'teki Aksa Tufanı Operasyonu'nu İsrail'in eline verilen bir koz olarak değerlendirse de İsrail'in bu proje kapsamımda eninde sonunda Filistinlilerin elinde bir bütün olarak kalan Gazze Şeridi'ne mutlaka harekât düzenleyeceği aşikârdır. Yine Netanyahu, bir önceki yıl Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gösterdiği haritada bu bölgeyi İsrail toprakları olarak ekranlara yansıtmıştı. IMEC projesinin güzergâhında olan ve Ürdün'den sonra İsrail topraklarına giren istikametin güvenliğinin Hamas tarafından sabote edileceği düşünülerek, Gazze ve Hamas tehdit olarak görülmüştür. Bu projenin bir diğer önemi ise, BRICS üyelerinin kendi aralarında yapacağı ticarette millî paralarını kullanma kararıdır.

Bu projenin bir diğer önemi ise, BRICS üyelerinin kendi aralarında yapacağı ticarette millî paralarını kullanma kararıdır.

Bu karar ABD'yi âdeta çılgına çevirmiştir. Çünkü BRICS üyeleri arasında yer alan Hindistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin devasa ekonomileriyle dolardan uzaklaşmaları ABD açısından "mali tehdit", "doların hegemonyasının azalması" şeklinde algılanmış ve bu ülkeleri tekrar kendi eksenine çekebilmek amacıyla bu proje ortaya atılmıştır. Bunu en net şekilde Trump'ın yaptığı açıklamada görmek mümkündür.

ABD Başkanı Donald Trump, 18 Temmuz 2025 tarihinde sabitcoin piyasasının düzenlenmesinin amaçlandığı "GENIUS" tasarısını imzalarken yaptığı açıklamada doların rezerv para birimi statüsünü kaybetmesinin "dünya savaşını kaybetmek" gibi olacağını, BRICS ülkelerini, "doların hâkimiyetini ele geçirme" çabaları dolayısıyla tarife getirmekle tehdit ettiğini anımsattı (Bloomberght, 2025).

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Netanyahu'nun nimet yaklaşımı ekseninde İsrail'in bekasının sağlanması politikasının doların hegemonyasının sürdürülebilmesi çabasıyla birleşince, Orta Doğu'da bu çemberin dışında kalan ülkelere düşen ise "lanet" kavramıyla anlatılmak istenmiş ve bunu açıklarken Suriye-Irak-İran siyah renkle boyanarak "şer ekseni" olarak belirtilmiştir. Esas olan husus İsrail'in bekası olmakla beraber, İran gibi merkez bankalarında ABD doları bulundurmayan ülkelerin de doların hegemonyasına köstek olmasının önlenmesinden başka bir şey değildir.

Yahudi inancına göre Allah'ın Hz. İbrâhim'e ve onun soyundan gelenlere vermeyi vadettiği yer için kullanılan terim olan "arzımevud" kavramı ve açıklamasında Yahudilerin kendilerine vadedilen topraklara sahip olabilmek adına uyguladıkları politikalar, bölgede İsrail'in bekasını sağlamak esasına oturtulmuş ve kendisine tehdit olarak gördüğü ülkeler üzerinde çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Filistin coğrafyasında yayılmacı politikalarına devam ederken, komşuları olan Ürdün ve Mısır'ın ekonomik, siyasi ya da medeni sebeplerle Batı yanlısı politikalar bu devletleri İsrail açısından tehdit olmaktan çıkardığı kabul edilmiştir. Ancak Mısır'la kendisine karşı savaşan Suriye, Şiilerin yoğun olduğu ve İran etkisinin fazla olduğu Irak ile İran doğrudan tehdit olarak kabul edilmiştir.

Dünya savaş tarihi incelendiğinde her savaşın, savaşan taraflar açısından bir siyasi bir de askerî hedefi olur (Clausewitz, 2003: 22). Siyasi hedef, savaşın sonucunda hasım tarafı bertaraf etmek ya da kendi istediklerini kabul etmeye zorlamayacak etkiyi yaratmaktır. Siyasi hedef, taraflar arasındaki husumeti sonlandırabilecek olan hususa ulaşmaktır. Bunun için de hasmı mevcut durumundan, yani mevcut askerî, siyasi, ekonomik ve toplumsal imkân ve kabiliyetlerinden yoksun bırakmak, elverişsiz duruma sokmak gerekmektedir. Savaşın askerî hedefleri genellikle siyasi hedefi ele geçirmeye yönelik olan ve düşmanın savaşma azim ve iradesini kırmaya yarayacak olan hedeflerdir.

...Suriye-Irak-İran siyah renkle boyanarak "şer ekseni" olarak belirtilmiştir.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Bu açıklamalardan sonra İsrail'in Gazze Şeridi'nde başlattığı harekâtın esas siyasi hedefinin Filistin Devleti kurulması düşüncesinin ortadan kaldırılması ve bunun sağlanması için devlet kurma düşüncesinin en etkili savunucusu olan Hamas'ın yok edilmesidir. Siyasi hedefe ulaşabilmek için Hamas'ın en büyük destekçisi olan Gazze halkının ekonomik ve toplumsal imkân ve kabiliyetlerini yok etmek, Hamas'ın askerî ve siyasi etkisini ortadan kaldırmaktır.

Siyasi hedefe ulaşabilmek için Hamas'ın en büyük destekçisi olan Gazze halkının ekonomik ve toplumsal imkân ve kabiliyetlerini yok etmek, Hamas'ın askerî ve siyasi etkisini ortadan kaldırmaktır.

Bu siyasi hedef doğrultusunda İsrail, askerî hedefler belirleyerek harekâtı başlatmıştır. Askerî hedefler ise öncelikle Aksa Tufanı Operasyonu'nda Hamas tarafından ele geçirilen İsrailli ve bazı diğer ülke vatandaşlarını, yani rehineleri, kurtarmaktır. Diğer askeri hedefleri ise siyasi hedefe ulaşabilmek için Hamas'ın savaşma azim ve iradesi kırmak amacıyla toplumsal desteğini kesebilecek taktikleridir. Bunlar ise Gazze toplumu üzerine yoğun saldırılar ve Gazze Şeridi'ni yaşanamaz hâle getirmek, soykırım ve kent kırım yaparak halkın Hamas'a verdiği desteği kesmek için yoğun askerî harekâtlardır.

İsrail, ABD, İngiltere ve diğer Batılı ülkelerin siyasi ve askerî desteğini arkasına alarak, öncelikle yoğun hava taarruzlarında bulunarak kentleri yıkmaya ve insanları öldürmeye başlamıştır. Günlerce süren bombardımanın ardından rehineleri kurtarmak amacıyla kara harekâtı düzenlemiştir. İsrail, kara harekâtında bugüne kadar geçen sürede istediği sonuca ulaşamamıştır. Yani rehineler kurtarılamamış, Hamas savaşçıları yok edilememiştir. Dolayısıyla İsrail, Gazze Şeridi'ni hava taarruzlarıyla harabeye çevirirken, kara harekâtında istediği sonuca ulaşamamıştır. Bu, İsrail'in kara kuvvetlerinin gücünün ve etkinliğinin hava kuvvetleri kadar iyi olmadığını göstermektedir. Aynı İsrail, Lübnan'ın güneyinde Hizbullah'a karşı düzenlediği kara harekâtında da istediği sonuca ulaşamamış, harekât öncesi İsrail Kara Kuvvetleri Komutanı istifa etmiştir.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

İsrail'in, Filistinlileri kendisine tehdit olarak gördüğü bilinmektedir. Bu hususla ilgili en açık sözleri Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un eylül ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "Filistin Devleti'ni tanıyacağız." açıklamasının ardından İsrail Başbakanı Netanyahu'nun yaptığı açıklamada görmek mümkündür. Netanyahu, Filistin Devleti'nin, İsrail'in yanında barış içinde yaşamak için değil, onu yok etmek için bir "fırlatma rampası" olacağını iddia ederek, "Tel Aviv'in yanında bir Filistin Devleti'ni tanıma kararı alan Cumhurbaşkanı Macron'u şiddetle kınıyoruz. Açık konuşalım, Filistinliler İsrail'in yanında bir devlet istemiyorlar, İsrail'in yerine bir devlet istiyorlar." ifadesini kullandı. Yine İsrail Dışişleri Bakanı Gideon Saar, yaptığı açıklamada, Filistin Devleti'nin kurulması durumunda İsrail'in güvenliğini Fransa'nın sağlayamayacağını belirterek, "Umalım da bunu Paris sokaklarında başarabilsin." tehdidinde bulundu. (Hürriyet Gazetesi, 2025).

İsrail, kendisine tehdit olarak gördüğü Filistinlileri destekleyen İran'a yönelik 13 Haziran 2025 tarihinde başlattığı hava taarruzları ve sonrasında iki ülkenin karşılıklı hava taarruzlarıyla 24 Haziran 2025 tarihine kadar sürmüş ve savaş tarihine "12 Günlük Savaş" olarak geçmiştir. Bu savaş tamamen hava taarruzları şeklinde gerçekleşmiştir. Savaş tarihinde kara harekâtının yapılmadığı ender savaşlardan biri olarak yerini almıştır. İran'ın hipersonik füze saldırılarına karşı demir kubbesinin işlevsiz kalması, İsrail'i beklemediği bir sonuçla karşı karşıya bırakmıştır. İsrail halkı ilk kez 7 Ekim 2023 tarihinde Aksa Tufanı Operasyonu sonrası ülkeyi terk etmek isteyerek havaalanlarını doldururken, İran saldırılarıyla delinen ve âdeta çöken demir kubbe efsanesinin kendilerinin yeterli şekilde koruyamayacağı düşüncesiyle ikinci kez havaalanlarını ve limanları doldurmak istemiştir. Tabii bu gelişme İsrail Devleti açısından en olumsuz bir husus olup ülkeyi terk etmek geçici olarak yasaklanmış ve sınır kapıları kapatılmıştır.

İsrail, dışarıdan aldığı göçle beslenen ve demografik yapısını diri tutmaya çalışan bir ülke olup, ülkeyi cazip kılabilmek için demir kubbenin sağladığı güvenli ortamda refah vadederek Yahudileri çekmeye çalışan bir devlettir.

Netanyahu, Filistin Devleti'nin, İsrail'in yanında barış içinde yaşamak için değil, onu yok etmek için bir "fırlatma rampası" olacağını iddia ederek, "Tel Aviv'in yanında bir Filistin Devleti'ni tanıma kararı alan Cumhurbaşkanı Macron'u şiddetle kınıyoruz.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Aksa Tufanı Operasyonu sonrası yaşanan ilk sarsıntı beraberinde İran saldırıları sonrası yaşanan ikinci sarsıntı, İsrail Devleti açısından beka sorunu olarak nitelendirilmiştir. İsrail, belki de göç alan bir ülke durumundan çıkıp göç veren bir ülke durumuna geçecektir ki bu durum tam bir beka sorunudur. Çünkü insanın olmadığı ve nüfusun sürekliliğinin sağlanamadığı bir ortamda askerî açıdan güçlü olabilmek oldukça zordur.

Hamas siyasi büro şefi Tahran'da etkisiz hâle getirilirken, yerine geçen kişi ise Gazze'de etkisiz hâle getirilmiştir.

İran saldırısı, İsrail açısından aslında bir kırılmanın yaşandığını da göstermektedir. İsrail Başbakanı Netanyahu'nun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gösterdiği haritadaki ülkeler üzerindeki stratejisinin nasıl şekilleneceği onlar açısından sorgulanır hâle gelmeye başlamıştır. Demir kubbenin delinmesi, güvenli ülke algısının yara alması ve halkın ülkeyi terk etme istemesi, zaten kara kuvvetlerinin yeterli derecede güçlü olmaması ve üstüne kara kuvvetlerini ikame edecek nüfusun olmaması, yayılmacı politikalarını uygulaması başka stratejilere sahneye koymasını gerekli kılmıştır.

İsrail, askerî güç stratejisinin yanı sıra başka stratejileri geçtiğimiz yıllarda sahneye koymuştu. Bunlar arasında hedefteki aktörlerin siyasi ve askerî liderlerine yönelik suikastlar zinciri psikolojik etki yaratmak istemiş, hedef ülke toplumlarına çağrılar yapılarak mevcut rejimlerden kurtulmanın o toplumlara demokratik bir hayat sağlayacağını belirtmişti. Hamas siyasi büro şefi Tahran'da etkisiz hâle getirilirken, yerine geçen kişi ise Gazze'de etkisiz hâle getirilmiştir. Yine Hizbullah lideri ve askerî liderlerine yönelik saldırlar, Hizbullah kadrolarına yönelik siber saldırılar, İsrail'in muharebe sahasını şekillendirmek ve düşmanın azim ve iradesini kırmaya yönelik oldukça önemli stratejiler olarak belirtmek mümkündür. Ancak bunların hiçbirinin kara kuvvetlerinin yapacağı harekât ve düşman topraklarının ele geçirilmesi kadar etkili olmadığı savaş tarihi örneklerinde görülmektedir.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Bu hususla ilgili sadece nükleer silah kullanmayı dışarıda tutmak mümkündür. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'ya attığı nükleer bombalar kara kuvvetlerine ihtiyaç duyulmadan Japonya'yı savaş dışı bırakmıştı.

İsrail, kendisine tehdit olarak gördüğü ülkelere karşı daha etkili, maliyeti daha az bir stratejinin ilk sinyalleri Netanyahu'nun yaptığı çağrılarda görülmüştü. 2024 yılında İran halkına yönelik çağrısı (Foundation for Defense of Democracy, 2024), yine İsrail-İran Savaşı esnasında, özellikle İran füzelerinin İsrail topraklarında etkili olmasının ardından (BBC, 2025) savaşın ikinci gününde İran halkına hitaben bir mesaj yayımlayarak rejimi devirmeye çağırdı. Bu çağrıların amacı, İran halkını devletine karşı ayaklandırmaya çalışmaktı. Çünkü hava taarruzlarıyla istediği sonuca ulaşamamış, kara sınırı olmadığı için kara harekâtı yapamamış, İran topraklarına yönelik amfibi harekâtı göze alamamış İsrail için en geçerli strateji İran'da toplumsal hareketleri örgütleyip rejimi devirmektir. Aynı İsrail, diğer hedef ülkeler olan Suriye ve Irak üzerinde de aynı stratejiyi uygulayacağı Netanyahu'nun konuşmalarından anlaşılmaktadır.

Netanyahu'nun bu stratejisini uygulaması için aslında zemin de oldukça müsait. Suriye ve Irak'taki etnik, mezhepsel ve dini farklılıklar böl-parçala-yönet politikası için oldukça uygun. Suriye'de Türk-Arap ve Kürt etnik yapıları, Müslüman ve Hristiyan gruplar, Sünni ve Alevi yapılar, Dürziler ilk bakışta farklılıkları göz önüne sermektedir. Keza Irak'ta da benzer yapı bulunmaktadır. Türk-Kürt ve Araplar ile her birinin Şii ve Sünni mezheplere ayrılması İsrail'in iştahını kabartmaktadır.

İsrail bu stratejiyi Suriye coğrafyasında uygulamaya koymuştur. İsrail, Suriye, Irak ve İran gibi devasa coğrafyaları askerî güç kullanarak işgal edemeyeceği ve uzun süreli kontrol edemeyeceğini bildiği için bu stratejiye ağırlık vermektedir. İşgal ve uzun süreli kontrol etmek için gerekli olan kara kuvvetlerinden yoksun olan İsrail'in gelecekte sıkı sıkıya sarılacağı bir strateji sahada uygulanmaya başlamıştır.

Suriye ve Irak'taki etnik, mezhepsel ve dini farklılıklar böl-parçala-yönet politikası için oldukça uygun.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Irak coğrafyasının ardından İran ve onun ardından ya da öncesindeyse sıra Türkiye'ye gelecektir.

Suriye coğrafyasında üniter yapıda ve güçlü bir Şam yönetiminin yerine üçe-dörde bölünmüş bir Suriye, İsrail açısından daha iyidir. Dürziler, Nusayriler ve SDG/YPG/PYD bölgesindeki faaliyetlerini bu yönde artırarak kışkırtmalara girişmektedir. Süveyda bölgesindeki gelişmeler bu açıdan yorumlanmalıdır. Süveyda bölgesinden sonra sıra "Davut Koridoru" olarak adlandırılan koridoru oluşturarak SGD bölgesine ulaşmak, bağlantı sağlamak ve o bölgede de ayrı bir otonom yapı oluşturma çabasındadır.

Bölünmüş Suriye'nin ardından sıra Irak coğrafyasına gelecektir. Davut Koridoru ile Irak'la komşu olmayı ve Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla kara irtibatını sağlamayı düşünen İsrail'in Irak coğrafyasında da aynı stratejiyi uygulaması muhtemeldir. Irak coğrafyasının ardından İran ve onun ardından ya da öncesindeyse sıra Türkiye'ye gelecektir. İsrail'in güçlü ve üniter yapıdaki bir Türkiye'yi kendisine tehdit olarak gördüğü ve arzımevud sınırları içinde Türkiye'den de bazı kesimlerin olduğu unutulmamalıdır.

İsrail'in Türkiye'nin hemen güney sınırları boyunca kurmak istediği "Teröristanın" (İkinci İsrail Devleti'nin) Türkiye'nin 24 Ağustos 2016 tarihinde başlattığı harekâtlarla engellenmesinin ardından yeni bir koridor oluşturma isteği ve İran ile komşu olma, Irak ve Suriye'yi parçalama politikasını Davut Koridoru'yla gerçekleştirip, bu koridor üzerinden emellerine ulaşmaya çalışacağı aşikârdır. Bölge ülkelerinin bu politikaya karşı politikalar oluşturması elzemdir.

Trump yönetimi, Suriye'nin İsrail'le "Normalleşme Anlaşması" imzalamasını istemektedir. İsrail ise Suriye'nin bölünmesini kendi menfaatlerine daha yakın görmektedir. Trump yönetiminin aksine ABD derin devleti, Yahudi merkezli küresel sermayeyse İsrail gibi düşünmektedir. Trump üzerinde oldukça yüksek baskıların olduğu düşünülürse, bu baskılara ne kadar dayanabileceği kafalarda soru işaretidir.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

Türkiye açısından Suriye'nin toprak bütünlüğü elzemdir. Parçalanmış bir Suriye, gelecek dönemlerde Türkiye için güvenlik tehditleri oluşturacak unsurların daha da büyümesini, İsrail'le kara sınırına sahip olunmasını beraberinde getirecektir. 911 kilometrelik Suriye sınırının yanına bir de İsrail'e müzahir Irak sınırının eklenmesi ise Türkiye'yi orta ve uzun vadede güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya getirecektir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Fidan'ın açıklamalarında bu hususu ve Türkiye'nin muhtemel politikalarını görmek mümkündür (Anadolu Ajansı, 2025).

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE - 1967 Van doğumlu olup, ilk ve orta öğrenimini (Çarşıbaşı-Trabzon ve Gaziantep) tamamladıktan sonra 1981 yılında Kuleli Askerî Lisesi'ne girdi. 1985 Kuleli Askerî Lisesi'nden, 1989 yılında Kara Harp Okulu'ndan jandarma teğmen olarak mezun oldu. 2008 yılına kadar silahlı kuvvetlerde çeşitli kademelerde görevlerde bulundu. 2008 yılında binbaşı rütbesinden emekli oldu. 2004-2006 yılları arasında Konya Selçuk Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi ana bilim dalında yüksek lisans yaptı. 2007-2011 yılları arasına Malatya İnönü Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi ana bilim dalında doktorasını tamamladı. 7 Nisan 2017'de Siyasal Hayat ve Kurumlar alanında doçent ünvanını aldı. 2012-2014 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi İslâhiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Yrd. Doç. Dr. olarak görev yaptı. 2014-2018 yılları arasında Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görev yaptı. 2018 yılı Şubat ayından itibaren ise Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Kilis 7 Aralık Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümlerinin kurucu bölüm başkanlığını yaptı. 2012-2014 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi İslâhiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde dekan yardımcılığı görevini icra etti. 2019 yılında Gaziantep Üniversitesinde 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu'nu düzenledi. 2011 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Gaziantep'te milletvekili aday adayı oldu. Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ve başkanlık sistemi ile ilgili olarak Gaziantep ve İstanbul'da çeşitli konferanslar verdi. A Haber, A Para, CNN Türk, Al Arabiya English, Çin Uluslararası Radyosu (CRI), Habertürk, TGRT Haber, TV 5, Kanal 5, TRT Haber, TRT Kürdi, TRT Arapça, Azerbaycan ARB Tv. Ulusal Kanal, Akit TV, TV NET, 24 TV, Ülke TV, Al Araby TV, Kyodo News Voice of America (VOA), İran Devlet Televizyonu Sahar TV televizyonlarında dış politika konularında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Star Gazetesi Açık Görüş ve Yeni Şafak Gazetesi Düşünce Günlüğünde gündemle ilgili konularda yazmaktadır. Al Ain Türkçe, Yeni Akit Gazetesi, Azerbaycan Haber siteleri, Aydınlık Gazetesi, TRT World, Global Haber'de röportajları yayınlanmaktadır. Siyasal rejimler, demokrasi, hükümet sistemleri, güvenlik ve terör ile ombudsmanlık konularında sempozyum ve kongrelerde sunulan bildiriler ile çeşitli dergilerde yayınlanan makaleleri ile "İktidar Olmuş Siyasal Partilerde Lider Değişimi" ve "Siyaset Bilimi, Kavram ve Tanımlar" isimli kitapları bulunmaktadır. Silahlı Kuvvetler Üstün Cesaret ve Feragat Madalyası sahibidir.

İSRAİL'İN YAYILMACI POLİTİKASI VE BÖLGEYE ETKİLERİ

DOÇ. DR. ALİ FUAT GÖKÇE

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı, (2025). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Suriye'nin parçalanmasına dün rıza göstermedik, bugün de yarın da kesinlikle rıza göstermeyiz. https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-suriyenin-parcalanmasina-dun-riza-gostermedik-bugun-de-yarin-da-kesinlikle-riza-gostermeyiz/3634003 17 Temmuz 2025
- BBC. (2025). Korku, şok, karmaşa: İsrail saldırıları altında İran halkı neler yaşıyor? https://www.bbc.com/turkce/articles/czx0x22p1v1o
- Bloomberght, (2025). Trump, "GENIUS" tasarısını imzaladı. https://www.bloomberght.com/trump-genius-tasarisini-imzaladi-3752988?page=3
- Clausewitz, Carl Von, (2007). Savaş Üzerine. (Çev. Selma Koçak). İstanbul: Doruk Yayınevi.
- Foundation for Defense of Democracy, (2024). Netanyahu to Iranian People: 'Israel Stands With You' https://www.fdd.org/analysis/2024/09/30/netanyahu-to-iranian-people-israel-stands-with-you/ September 30, 2024.
- Hürriyet Gazetesi, (2025). Macron Filistin'i tanıdı: Karar Batı'da deprem etkisi yarattı! Almanya ve İngiltere zor durumda. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/macronun-filistin-karari-batida-deprem-etkisi-yaratti-almanya-ve-ingiltere-zor-durumda-42891187
- Rice, Condoleezza. (2003). Transforming the Middle East, The Washington Post,
- https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/
- Sabah Gazetesi, (2025). Bakan Fidan'dan önemli açıklamalar: İsrail Suriye'yi bölmeyi amaçlıyor. https://www.sabah.com.tr/dunya/son-dakika-bakan-fidandan-onemli-aciklamalar-israil-durzileri-bahane-etti-7391518 22 Temmuz 2025
- Tavukçu, Sinan, (2024). Netanyahu'nun "Nimet ve Lanet" Kavramları Üzerinden Ortadoğu'yu Dizayn Projesi, Stratejik Düşünce Enstitüsü, https://www.sde.org.tr/netanyahunun-nimet-ve-lanet-kavramlari-uzerinden-ortadoguyu-dizayn-projesi-konu-795

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN
TARAFINDAN YAZILDI

Tarihsel Arka Plan ve 2025'teki Dönüm Noktaları

Filistin meselesi, 20. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası diplomasinin en önemli insani konularından biri olmuştur. 1947 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 181 sayılı "Taksim Planı" kararının alınması, Filistin meselesinde tarihî bir kırılma noktasıdır. Bu karar, Britanya mandasındaki Filistin topraklarının bir Arap devleti, bir Yahudi devleti ve uluslararası yönetim altındaki Kudüs bölgesi olarak yapılandırılmasını öneren bir planı içermekle birlikte 29 Kasım 1947 tarihinde, 33 kabul, 13 ret ve 10 çekimser oyla kabul edilmiştir (McCarthy, 1990). Böylece Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında bölünmesi gerekliliği öngörülmüş, iki devletli çözüm için zemin hazırlanmıştır. Ancak Taksim Kararı, bazı Arap ülkeleri tarafından reddedilmiştir (Morris, 2001). Kararı takiben 1948 yılında İsrail'in bağımsızlık ilanıyla Arap-İsrail Savaşı'nın çıkması iki devletli çözüm planının engellenmesine yol açmıştır. Zira Arap-İsrail Savaşı ardından İsrail Devleti kurulmuş, yüz binlerce Filistinli halk mülteci durumuna düşürülmüştür (Pappé, 2006)

Zira Arap-İsrail Savaşı ardından İsrail Devleti kurulmuş, yüz binlerce Filistinli halk mülteci durumuna düşürülmüştür.

İsrail Devleti'nin kurulması sonrası bölgesel sorunlar hız kazanmış ve hemen ardından 1967 tarihli Altı Gün Savaşı gerçekleşmiştir. Altı Gün Savaşı ile İsrail'in Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü işgali başlamış ve "işgal altındaki Filistin toprakları" kavramı uluslararası hukukta yerini almıştır (Pappe, 2004). Bu durum, mevcut iki devletli çözüm planının uygulanmasının önünde bir diğer engeli oluşturmuştur. Her ne kadar 1993 Oslo Anlaşmaları iki devletli çözüm için tarihî bir dönüm noktası olsa da kalıcı olarak barış ve istikrar sağlanamamıştır. Nitekim Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında Filistin'in tanınması yönündeki görüşmeler zaman zaman gündeme gelse de resmî olarak tanıyan ilk AB ülkesi 2014 yılında İsveç olmuştur (Beinin & Hajjar, 2014).

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

Ayrıca sonraki yıllarda İsveç'i referans alan İrlanda, İspanya ve Norveç gibi ülkeler de benzer adımları atmaya başlamıştır. Buna rağmen Fransa, 1947 yılından beri Filistin meselesinin çözümü için "iki devletli çözüm"ü desteklemekle kalmış, resmî tanımayı ertelemiş ve diplomatik görüşmelerin üst faydaya ulaşmasını beklemiştir (Quigley, 2019).

Fransa, Filistin Devleti'ni tanıma konusundaki bekleyişini mevcut Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron tarafından 2025 yılı temmuz ayında açıklanan bir bildiriyle tamamlamıştır. Macron tarafından 24 Temmuz Perşembe günü Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'a hitaben yazılan mektupta, "Fransa, Eylül ayında Filistin'i bir devlet olarak tam olarak tanıyacaktır. "yönünde tarihî bir taahhütte bulunmuştur. Bu taahhüt, resmî olarak Eylül 2025'te Fransa'da gerçekleştirilecek olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Filistin'i bağımsız bir devlet olarak resmen tanıyacağı açıklaması [1] ile pekiştirilmiştir. Verilen bu karar, Fransa tarihinde bir ilk olmakla birlikte, G7 ülkeleri arasında da bu kararı alan ilk Batılı ülke olarak öncülük yapacağı beklenmektedir; zira bu tanıma kararı, Filistin'i resmî olarak tanıyan bir büyük Batılı güç olarak diğer ülkelere örnek oluşturabilecektir. Dolayısıyla Macron, bu önemli adımla 7 Ekim'den beri devam eden Gazze'deki yıkım ve insani kriz karşısında daha kalıcı diplomatik çözümlere kapı açtığını belirtmiş olup; özellikle Hamas'ı değil, iki devletli çözümü desteklediğini vurgulamıştır.

Fransa, Filistin Devleti'ni tanıma konusundaki bekleyişini mevcut Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron tarafından 2025 yılı temmuz ayında açıklanan bir bildiriyle tamamlamıştır.

Fransa'nın bu tarihî hamlesine Gazze'ye yönelik yaptığı soykırım suçlarıyla yakalama kararları bulunan İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu ve İsrail Savunma Bakanı Israel Katz, hızlı bir reaksiyonla büyük bir tepki göstermiş, Filistin'i tanımanın "terörizmi ödüllendirmek" anlamına geldiğini dile getirmişlerdir. Hemen ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri Bakanı Marco Rubio da bu tepkilere destek geliştirmiş, Fransa'yı "süreci ve barışı gerileten" [2] bir politika içinde olduğu yönünde eleştirilerine başlamıştır.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

Hatta bu karar akabinde Doha'daki arabuluculuk görüşmelerinden ABD delegasyonunu çekerek diplomatik bir tepki göstermiştir. Bununla birlikte Macron tarafından alınan bu karar karşısında Avrupa ülkelerinden başta İrlanda, İspanya ve Norveç gibi ülkeler olumlu karşılama geliştirmiş olup Avustralya'da dahil iç siyasette Filistin'i tanıma yönünde olumlu yönelimler gerçekleşmiştir.

Bu durum, Fransa'nın aldığı bu tarihî kararının diğer Batılı devletlere normatif liderlik yapabileceğine ve çekici bir aktör hâline gelebileceğine işaret etmektedir. Uluslararası kamuoyu tarafından ise çok çeşitli sesler yükselmeye başlamış ve bu tarihî kararın eylül ayına kadar neleri değiştirebileceğine yönelik görüşleri çeşitlendirmiştir. Buna örnek olarak Guardian ve AP gibi kaynaklar Fransa'nın ortak eylem çağrısıyla Birleşik Krallık ve Almanya'yı da kendisiyle harekete geçirebileceğini vurgularken; Macron'un Birleşmiş Milletler sürecinde "kolektif dinamiği" desteklediğini ve şu an Gazze'de kolektif direnişi uygulamak [3] istediğini belirtmiştir.

Bilindiği üzere 7 Ekim'den bu yana Gazze'de büyük bir insani kriz yaşanmakta ve kalıcı çözüm henüz sağlanamamıştır. Birleşmiş Milletler ve UNICEF'in verilerine göre, yaklaşık 59.000 kişi hayatını kaybetmiş ve bu oranın 17.000'den fazlasının çocuk olduğu açıklanmıştır. [4] Ayrıca Gazze'nin sağlıklı yaşam alanından tamamen çıkmış olduğu, altyapısının yüzde 80–87'si yıkılarak yerleşim yerlerinin hedef alındığı görülmüştür. Dünya Bankası (2025) verilerine göre [5] Gazze'nin yeniden inşası ve yaşanabilir yerleşim yerlerinin oluşması için milyarlarca dolarlık fon gerekeceği ifade edilmiştir.

Bu doğrultuda Fransa'nın Filistin'i tanıma kararı, bu insani yardım çerçevesinde diplomatik ve ekonomik yönde bir destek algısı oluşturmuştur. Fransa'nın desteği ile "normatif liderlik diplomasisi" örneği oluşturulmasının İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının durdurulması için önemli bir domino etkisi yaratılabileceği öngörülmektedir.

Bu durum, Fransa'nın aldığı bu tarihî kararının diğer Batılı devletlere normatif liderlik yapabileceğine ve çekici bir aktör hâline gelebileceğine işaret etmektedir.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

Bu bağlamda, uluslararası hukuk ve barış çalışmaları alanında Fransa'nın Filistin'i tanıma kararının sadece diplomatik bir jest olmadığını, aynı zamanda uluslararası normlara dayalı bir liderlik rolü üstlenme girişimi olduğunu göstermektedir. Fransa'nın normatif diplomasi aracılığıyla Filistin meselesine barışçıl yön verme çabasıyla Türkiye'nin sahada aktif politikalar izleyerek hem Filistin hem Suriye'nin sorunlarının çözülmesinde gösterdiği güçlü destek, Orta Doğu jeopolitiğindeki güncel meselelerin çözümünde iki farklı fakat birbirini tamamlayan yaklaşımın örneklerini göstermektedir.

Türkiye'nin Başarılı Dış Politikası: Suriye Geçiş Süreci, Gazze Krizi ve Filistin'in Tanınması

Türkiye, Esad rejimi ve sonrası dönemde Suriye'de ve 7 Ekim öncesi ve sonrası Gazze'de izlediği politikalarla hem bölgesel hem de küresel ölçekte öne çıkan bir aktör hâline gelmiştir. Bilindiği üzere Suriye'de 2011'den 2024 yılına kadar devam eden Esad Rejimi ile yaşanan iç savaşın ağır sonuçları nedeniyle milyonlarca Suriyeli sığınmacıya geçici koruma sağlayarak dünyanın en büyük insani sorumluluğunu üstlenen tek ülke konumuna gelmiştir. Aynı zamanda insancıl hukuk bağlamında göç yönetimini uygulamış; sınır güvenliği ve bölgesel istikrar için kararlı askerî adımları atmıştır.

Öyle ki 2016 yılı itibariyle Suriye'nin kuzeyinin ve Türkiye'nin güneyinin güvenlileştirilmesi kapsamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Hürriyetin Şafağı gibi operasyonlarla terör koridorunun parçalanması sağlanmıştır. Bu doğrultuda Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölgeler oluşturarak hem Türkiye'nin ulusal güvenliğini hem de bölgesel güvenliği destekleyen barış çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Siccardi, 2021).

Öyle ki 2016 yılı itibariyle Suriye'nin kuzeyinin ve Türkiye'nin güneyinin güvenlileştirilmesi kapsamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Hürriyetin Şafağı gibi operasyonlarla terör koridorunun parçalanması sağlanmıştır.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

8 Aralık 2024 tarihinde Beşşar Esad rejiminin çöküşüyle Türkiye, Suriye'nin yeni geçiş yönetimiyle ilk temas kuran ülke olarak tarihe geçmiştir. Nitekim 12 Aralık 2024'te MİT Başkanı İbrahim Kalın'ın Şam ziyareti sonrası 15 Aralık 2024'te büyükelçiliğin tekrar açılması, Türkiye'nin diplomatik reflekslerinin hızını ve etkinliğini ortaya koymaktadır. Ardından başkent Şam'da gerçekleşen Türk savunma heyetiyle görüşmeler, Türkiye'nin yeni Suriye ordusunun eğitim ve danışmanlığında öncü bir aktif rol üstleneceğinin de işaretini vermiştir. Dolayısıyla bu gelişmeler, Türkiye'nin sadece askerî bir güç olarak yer almadığını, aynı zamanda diplomasi ve yeniden yapılanma süreçlerinde de belirleyici bir aktör olarak bulunduğunu göstermektedir (Aras & Yorulmazlar, 2019).

Suriye'deki hızlı diplomatik ve askerî başarılarıyla bölgesel dengeleri şekillendiren Türkiye, benzer şekilde Gazze'de yaşanan insani krizde de hem sahada hem de uluslararası platformlarda öncü ve en güçlü aktör olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Gazze'de yaşanan insani felaket karşısında Türkiye, uluslararası alanda en yüksek sesle tepki gösteren ve sahada en fazla yardımı gerçekleştiren ülkelerden biri olarak kabul görmüştür. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yürüttüğü yoğun diplomasi, Türkiye'yi Filistin meselesinde hem insani hem siyasi liderliğin merkezine getirmiştir.

Bununla birlikte TİKA, AFAD ve Türk Kızılay'ı aracılığıyla bölgeye gönderilen yardımlar, Gazze'deki milyonlarca insanın hayatta kalmasına katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin bu insani diplomasi hamleleri, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmış ve iki devletli çözüm fikrinin 1947'den sonra ilk kez güçlü bir şekilde yeniden gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un 24 Temmuz 2025 tarihinde beyanda bulunduğu, "Eylül ayında BM Genel Kurulu'nda hayata geçirilecek Filistin'i tanıma kararı" [6] Türkiye'nin uzun yıllardır savunduğu barış ve istikrar politikaların haklılığını teyit eden kritik bir gelişme olmuştur.

Suriye'deki hızlı diplomatik ve askerî başarılarıyla bölgesel dengeleri şekillendiren Türkiye, benzer şekilde Gazze'de yaşanan insani krizde de hem sahada hem de uluslararası platformlarda öncü ve en güçlü aktör olarak öne çıkmaktadır.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

Dolayısıyla Fransa'nın attığı bu önemli adım, Türkiye'nin önemle savunduğu iki devletli çözüm vizyonunun Avrupa'da da kabul görmeye başladığını göstermektedir.

Türkiye'nin Suriye ve Gazze politikaları arasındaki ortak payda, insan odaklı bir dış politikayla güvenlik temelli stratejik vizyonu birleştirebilmesidir. Suriye'de terör gruplarını etkisiz hâle getiren, geçiş yönetimine aktif destek sağlayan ve bölgede istikrarın yeniden tesisine öncülük eden Türkiye, aynı zamanda Filistin halkının haklı mücadelesine en güçlü desteği veren ülkelerden biri olmuştur.

Diplomatik çevikliği, askerî etkinliği ve insani yardım kapasitesiyle Türkiye, Orta Doğu'da barış ve istikrar için vazgeçilmez bir aktör olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Bu bağlamda Fransa'nın Filistin'i tanıma kararı, Türkiye'nin uzun yıllardır dile getirdiği adil barış vizyonunun uluslararası kabul gördüğünü kanıtlamaktadır. Türkiye, sahada kazandığı askerî ve diplomatik başarılarla yalnızca bölgesel değil, küresel siyaseti de şekillendiren bir lider ülke hâline gelmiştir. Diplomatik çevikliği, askerî etkinliği ve insani yardım kapasitesiyle Türkiye, Orta Doğu'da barış ve istikrar için vazgeçilmez bir aktör olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye ve Fransa, farklı yöntemlerle ve politikalarla da olsa hem Suriye'de hem Filistin'de bölgesel istikrarın sağlanması için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Nitekim Fransa, normatif diplomasi ve hukukun üstünlüğünü AB ve G7 içerisinde öne çıkarırken, Türkiye NATO ve BM içerisinde de dahil olmak üzere sahada askerî, ekonomik, sosyal ve diplomatik katkılar sağlamaktadır. Bu minvalde Fransa'nın Filistin'i tanıma kararı iki devletli çözüm vizyonuna güç verirken Türkiye, hem Gazze saldırılarının sona ermesini, İsrail saldırganlığının durmasını ve Suriye geçiş sürecine olan katkılarıyla barış ve istikrarı uluslararası alanda desteklemektedir.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

Gazze'nin büyük yıkım sonrası yeniden inşası ve Suriyeli sığınmacıların güvenli, gönüllü ve onurlu geri dönüşlerinin sağlanması için önemli bir destek ve kaynak ihtiyacı bulunmaktadır. Bu minvalde Fransa, Filistin'i tanıma kararıyla hayata geçirebileceği kalkınma yardımlarıyla ve Suriye hükûmetine verdiği destekle sürece katkı sağlarken; Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleriyle yapacağı paralel iş birliği, Orta Doğu'da barış, insani yardım ve ekonomik yeniden yapılanmayı destekleyen bir platformu oluşturabilecektir. Her ne kadar bu süreç bazı riskleri barındırsa da Filistin'in uluslararası alanda diplomatik statüsünü meşrulaştırmaya katkı sağlarken, Suriye'deki toplumsal sorunları dengelemeye, insani krizlere çözüm üretmeye ve ekonomik yeniden yapılandırmayı desteklemeye yönelik önemli bir adım olarak da değerlendirilebilir.

Dr. Damla TAŞKIN - Ankara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nde kısmi zamanlı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini Uluslararası İlişkiler, yüksek lisans eğitimlerini Sağlık Yönetimi ve Türk Tarihi, doktorasını ise Uluslararası İlişkiler ve İşletme Yönetimi alanlarında tamamlamıştır. Göç, dış politika, kamu diplomasisi ve insan hakları konularında çok sayıda ulusal ve uluslararası projede yer almış; akademik çalışmalarını bu temalar üzerine yoğunlaştırmıştır. Birleşmiş Milletler, IOM, UNHCR gibi kurumlarda danışmanlık ve raportörlük görevlerinde bulunmuştur. Şu an Anadolu Ajansı ve Daily Sabah gazetelerinde dış politika üzerine analizler yazmaktadır.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2014). Constructing global order: Agency and change in world politics. Cambridge University Press.
- Anadolu Ajansı. (2024, 8 Aralık). Opposition Syrian National Army seizes 80 % of Manbij in anti-terror operation.
- Anadolu Ajansı. (2025, 25 Temmuz). Filistin Dışişleri Bakanlığı, Fransa'nın eylülde Filistin Devleti'ni tanıma kararını memnuniyetle karşıladı. Anadolu Ajansı. erişim: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-disisleri-bakanligi-fransa-nin-eylulde-filistin-devleti-ni-tanima-kararini-memnuniyetle-karsiladi/3641642
- Aras, B., & Yorulmazlar, E. (2019). Turkey and the Middle East: Frontiers of the new regional order. Third World Quarterly, 40(1), 170–186. https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1535897
- Aras, B., & Yorulmazlar, E. (2019). Turkey and the Middle East: Frontiers of the new regional order. Third World Quarterly, 40(1), 170–186.
- Bilgin, P. (2018). Regional security in the Middle East: A critical perspective. Routledge.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). Regions and powers: The structure of international security. Cambridge University Press.
- Foundation for Defense of Democracies. (2025, 27 Mart). Turkey increasing military assistance to Syria.
- John Quigley, Palestinian Statehood and International Law (Cambridge University Press, 2019)
- McCarthy, Justin. Filistin Nüfusu: Geç Osmanlı Dönemi ve Manda Dönemi Nüfusu, Tarihi ve İstatistikleri. Washington, DC: Filistin Araştırmaları Enstitüsü; New York: Columbia Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Michael E. Miller & Victoria Craw, "France will recognize a Palestinian state: What does that mean?", Washington Post, 25 Temmuz 2025
- Pappé, I. (2006). The ethnic cleansing of Palestine. Oneworld Publications.
- Rami G. Khouri, Middle East Diplomacy in the Age of Globalization (Princeton University Press, 2023)
- Reuters, "French plan to recognise Palestinian state draws fire from Israel, US", 25 Temmuz 2025
- Reuters, "Turkey's embassy in Damascus to reopen", 13 Aralık 2024; "Turkey ready to offer military training to Syria …", 15 Aralık 2024 (Reuters)
- Reuters. (2024, 8 Aralık). Syrian rebels enter northern city of Manbij, Turkish source says.
- Reuters. (2024, DD Kasım–Aralık). Syrian opposition forces seize strategic areas in northern Syria during Operation Dawn of Freedom.
- Reuters. (2025, 11 Mart). Turkey cautiously optimistic about Syrian deal with Kurdish forces, official says.
- Reuters. (2025, 13 Mart). Top Turkish officials visit Damascus amid regional shifts.
- Reuters. (2025, 23 Temmuz). Turkey wants SDF to show it abides deal with Damascus, source says.
- Siccardi, F. (2021). How Syria Changed Turkey's Foreign Policy. Carnegie Endowment.
- The Washington Post. (2025, 25 Temmuz). France will officially recognize an independent Palestinian state.
- Turkish Defense Ministry. (2025, Ocak). Turkish Military Delegation Discusses Defense, Security and Counterterrorism Cooperation in Damascus. English Aawsat.

SURİYE VE GAZZE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN LİDERLİĞİ VE FRANSA'NIN DİPLOMATİK HAMLESİ

DR. DAMLA TAŞKIN

DİPNOT

- [1] Anadolu Ajansı. (2025, 25 Temmuz). Filistin Dışişleri Bakanlığı, Fransa'nın eylülde Filistin Devleti'ni tanıma kararını memnuniyetle karşıladı. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-disisleri-bakanligi-fransa-nin-eylulde-filistin-devleti-ni-tanima-kararini-memnuniyetle-karsiladi/3641642
- [2] AP News. (2025, 24 Temmuz). France's Macron says country will recognize Palestine as a state in September. Associated Press. Erişim adresi: https://apnews.com/article/france-recognize-palestine-state-macron-800ed63143f0653a7f215ad96f7038d3
- [3] The Guardian. (2025, 25 Temmuz). Macron plan to recognise Palestine puts pressure on Starmer to choose a course https://www.theguardian.com/world/2025/jul/25/macron-plan-to-recognise-palestine-puts-pressure-on-starmer-to-pick-a-side
- [4] United Nations General Assembly. Death toll in Gaza nears 59,000 as Israeli forces pound the enclave. Vatican News https://www.vaticannews.va/
- [5] Gaza and West Bank Interim Rapid Damage and Needs Assessment - February 2025 https://palestine.un.org/en/289429-gaza-and-west-bank-interim-rapid-damage-and-needs-assessment-february-2025?utm_source=chatgpt.com
- [6] Reuters. (2025, 24 Temmuz). French plan to recognise Palestinian state draws fire from Israel, US. Reuters World News. https://www.reuters.com/world/europe/french-plan-recognise-palestinian-state-draws-fire-israel-us-2025-07-25/

ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ VE HEGEMONYA SAVAŞLARINA ALTERNATİF BİR BAKIŞ

DR. MEHMET AKİF KOÇ
TARAFINDAN YAZILDI

2001 Eylül - ABD'deki 11 Eylül saldırıları
2003 Mart - Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgali
2010 Aralık – Orta Doğu'da geniş ölçekteki Arap ayaklanmaları sürecinin başlangıcı
2015 Sonbahar - Rusya ve İran'ın Suriye İç Savaşı'na aktif kara/hava müdahalesi
2023 Ekim - 7 Ekim Hamas'ın İsrail'e saldırıları
2024 Aralık - Suriye'de 61 yıllık Baas rejiminin düşüşü ve Beşşar Esad'ın Moskova'ya kaçışı
2025 Haziran - ABD ve İsrail'in İran'a yönelik hava saldırıları

Orta Doğu'daki Dört Ana Aktör ve Sahanın Şekillenmesi

Yukarıdaki tarihler, Orta Doğu'nun son çeyrek yüzyılında tarihin akışını değiştiren bazı kritik dönüm noktalarındaki gelişmeleri ifade ediyor. Bu dönüm noktalarında, bölgesel ve uluslararası dinamikler etkileşime girerek Orta Doğu'nun bugününü ve geleceğini şekillendirecek süreçleri başlattı. Bu tarihsel kırılma anlarının bölgeyi nasıl şekillendirdiğini aktörler bazında aşağıda değerlendireceğim.

Orta Doğu'nun mevcut güç dengeleri içinde dört ana aktör, bölgesel gelişmelerin şekillenmesinde öncelikli rol sahibi olarak dikkat çekiyor. İran, İsrail, Türkiye ve Körfez Arap monarşileri bu açıdan ön plana çıkan dört aktördür. Araplar arasında Bağdat, Şam, Kahire gibi geleneksel güç merkezleri, son çeyrek yüzyılda yerlerini Körfez'de yükselen ekonomi politik güçlere bırakmış durumdaki Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi ülkeler bölgesel gelişmelerin yönlendirilmesinde çoğunlukla Körfez İş Birliği Konseyi (KİK) şemsiyesi altında bir blok olarak önemli rol oynuyor.

Bu dört aktör, uluslararası sistem ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin bölgedeki hegemonyasının gölgesinde, yerel aktörlerle de etkileşime girerek bölgedeki tablonun şekillenmesinde kayda değer bir pozisyon ihraz ediyor. Örneğin Irak'taki Şii gruplarla birlikte hareket eden İran, 2005'teki anayasa yapım sürecinin ardından ülkedeki temel bölgesel aktör hâline geldi. Bunu yaparken kuşkusuz ülkenin yaklaşık üçte ikisini temsil eden Şii toplumla (Humeyni'nin 1960'lar-70'lerdeki Necef sürgününden itibaren) onlarca yıldır geliştirdiği politik ittifaklar ve yakın ilişkilerin büyük faydasını gördü. İran'ın Irak'taki bu etkisi 2017'de kuzeydeki federe Kürt yönetiminin bağımsızlık girişimlerinin (Türkiye ile birlikte) engellenmesi, Kerkük'teki vali seçimi süreçlerinde Bağdat yönetimi ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile hareket ederek sonucu tayin etmesi gibi süreçlerde de kendisini gösterdi.

ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ VE HEGEMONYA SAVAŞLARINA ALTERNATİF BİR BAKIŞ

DR. MEHMET AKİF KOÇ

Keza Türkiye'nin Suriye'deki Sünni silahlı gruplarla ilişkisi ve yıllarca süren bağları, Aralık 2024'te Baas rejiminin sona erdirilmesi ve Heyet Tahrir el Şam (HTŞ)'ın yönetimi ele geçirmesi süreçlerinde bu "ana aktörlük" pozisyonunu tahkim ederek kendisini gösterdi. Bu dönemde Katar, Suudi Arabistan, BAE gibi Körfez Araplarının oluşturduğu dördüncü aktörlükle Türkiye arasındaki iş birliği de bir başka ana eksen olarak İran'ın Suriye'deki etkisinin kırılması açısından belirleyici oldu.

Bu süreçlerin de gösterdiği üzere bu dört ana aktör, ABD ve Rusya gibi bölge dışı uluslararası güçlerin de zaman zaman desteğini alarak sahayı şekillendirmekte; bu düzlemde Kürtler, Dürzîler, Alevîler, Filistinliler gibi diğer aktörlerle etkileşim hâlinde bölgedeki güç dinamikleri oluşup gelişmeleri yönlendirmektedir.

Bölge Jeopolitiğinde İran'ın Düşüşü, İsrail'in Yükselişi

Yukarıdaki dönüm noktalarından belki de en kritik olanlarından biri ABD'nin İngiltere ve diğer müttefikleriyle birlikte, kitle imha silahlarına sahip olduğu bahanesiyle Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesiydi. Bu işgal, Ekim 2001'deki Afganistan işgaliyle birlikte düşünüldüğünde, İran'ın doğu ve batısındaki iki varoluşsal düşmanı Saddam Irak'ı ve Taliban rejiminin ABD eliyle ortadan kaldırıldığı bir sürece işaret ediyordu. ABD'nin doğrudan hedeflediğinin tam aksi istikamette sonuçlar yaratan bu iki işgal, Başkan Bush'un Ocak 2022'de Kuzey Kore ve Irak'la birlikte "şer ekseni" olarak nitelendirdiği İran'ın bölgesel manevra alanını istemeden de olsa hayal edilemeyecek ölçüde genişlettiği bir "hesap hatası" olarak tarihe geçti.

2003 Mart'tan sonraki uygun konjonktürde başlayan İran'ın önlenemez yükselişi, Irak'taki Şii-Sünni iç savaşına müdahale etmesi ve Şiileri teşkilatlandırıp bir askerî güce dönüştürmesi ilerleyen yıllarda daha da artacak, 2006'daki Hizbullah-İsrail savaşına müdahalesi ve akabinde 2011 Mart'ta başlayacak Suriye İç Savaşı sürecinde ise doruğa ulaşacaktı.

... dönüm noktalarından belki de en kritik olanlarından biri ABD'nin İngiltere ve diğer müttefikleriyle birlikte, kitle imha silahlarına sahip olduğu bahanesiyle Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesiydi.

ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ VE HEGEMONYA SAVAŞLARINA ALTERNATİF BİR BAKIŞ

DR. MEHMET AKİF KOÇ

Bilhassa Rusya ile müdahale ettiği Suriye İç Savaşı, İran'ın bir yandan yükselişini sağlayacak bir yandan da bu bölgesel hegemonyanın sonunu getirecekti. Türkiye ile Körfez Araplarının politik, askerî ve finansal iş birliği, ABD'nin de kolaylaştırıcılığı sayesinde, Aralık 2024'te 61 yıllık Baas rejiminin ve İran'ın yarım asra yaklaşan Suriye'yle stratejik iş birliğinin sonunu getirdi.

7 Ekim 2023'te başlayan Hamas'ın geniş kapsamlı saldırılarının hedeflenen sonuçları vermemesinin akabinde İsrail'in önce Hamas ardından Hizbullah'ın neredeyse tüm üst düzey siyasi, dini ve askerî liderlerini hedef alarak ortadan kaldırdığı süreçte Tel-Aviv yönetimi, İran'ı da hem Suriye hem Lübnan'da yoğun şekilde sıkıştırmaya başladı.

Aralık 2024'te 61 yıllık Baas rejiminin ve İran'ın yarım asra yaklaşan Suriye'yle stratejik iş birliğinin sonunu getirdi.

Suriye'nin de "Direniş Ekseni"nin ana omurgası olmaktan çıkmasıyla birlikte İran üzerindeki baskı daha da artmaya başladı. Nihayetinde ABD'nin İsrail'le birlikte iyi polis-kötü polis rol dağılımında başlattığı İran'a yoğun hava bombardımanı, yine ABD Başkanı Trump'ın girişimleriyle, İsrail'in beklenenden fazla zarar görmesi nedeniyle ateşkese kavuşturuldu.

Gelinen aşamada İran'ın hava savunması, istihbarat ve üst düzey güvenlik konularında başarısız kaldığı ancak balistik füze programını görücüye çıkardığı ve İsrail'e 1948'den beri en büyük zararı veren ülke olarak temayüz ettiği süreçte, İsrail de hava saldırılarında bölgede rakipsiz olduğunu gösterme fırsatı buldu.

İsrail'in 1600 km mesafe katederek ve Ürdün, Suriye, Irak gibi büyük toprakları geçerek 200 uçakla İran'da günlerce nokta atışı etkili saldırılar yapabilmesinde, bölgedeki ülkeler açısından da askerî caydırıcılık ve hava sahasının savunması, istihbarat zafiyetleri ve hava muharebe kabiliyetleri açısından önemli mesajlar söz konusu.

ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ VE HEGEMONYA SAVAŞLARINA ALTERNATİF BİR BAKIŞ

DR. MEHMET AKİF KOÇ

Türkiye'nin Orta Doğu'daki Dengeler İçinde Manevra Alanını Belirleyen Çerçeve

İran'ın 2003-2023 dönemindeki yükselişi, bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu ve çatışmacı konjonktürü değerlendirerek diğer üç aktör arasında ön plana çıktığı bir "fırsatları değerlendirme" süreciydi. İran, önceki on yıllarda sahada büyük önem verip teşkilatlandırdığı sosyolojik ve teopolitik nüfuz ceplerine ve networklere yaptığı yatırımın karşılığını almış, daha önce imparatorluk dönemlerinde dahi zor elde edebildiği bir bölgesel tesir sahası yaratabilmişti. Ancak bunu yaparken içerideki istihbarat zafiyetleri, hava savunma sistemlerindeki eksikler ve toplumsal yarılmalar gibi kırılganlıklar İran'ı sert bir karşılaşmada zora düşürebilecek unsurlardı. İsrail de bu kırılganlıklardan yararlanarak İran'ın herhangi bir noktasını istediği zaman vurup üst düzey liderleri pervasızca hedef alabileceğini gösterdi.

İran'ın bölgedeki bu hegemonya benzeri tesir sahası, bilhassa Irak, Suriye, Lübnan, Yemen gibi coğrafyalarda Sünni Arap ve Türklerin aleyhine bir dinamik üretmekteydi; zira sıfır toplamlı oyuna benzer şekilde, İran'ın etkisini arttırdığı her bir coğrafyada Sünni güçler geri adım atıyordu. Ancak 7 Ekim sonrası süreçte, bilhassa Suriye'de İran'ın cansiperane desteklediği Beşşar Esad rejimi çökerken, Körfez'in Sünni Arap güçleriyle Türkiye ittifak yaptı; bu esnada İsrail de ABD ile İran'ın etki sahasının daraltılmasında bu güçlerle örtülü/açık iş birliğine gitti.

Türkiye'nin 2023 Ekim sonrası ve 2025 Haziran saldırılarının ardından Orta Doğu'da oluşan yeni dengelerde manevra alanını belirleyen çerçeve şu dinamikler tarafından öncelikle şekillendirilecek:

i) Suriye, bölgenin yeni dinamiğinde Türkiye için öncelikli test sahası olacak. 900 km'den fazla kara sınırına sahip olunan Suriye'de, Körfez Arapları ve Türkiye'ye yakın bir yönetim işbaşındaysa da yeni dönemde Ahmed el-Şara yönetimi çok fazla iç ve dış sınamayla karşı karşıya kalacak.

İran'ın 2003-2023 dönemindeki yükselişi, bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu ve çatışmacı konjonktürü değerlendirerek diğer üç aktör arasında ön plana çıktığı bir "fırsatları değerlendirme" süreciydi.

ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ VE HEGEMONYA SAVAŞLARINA ALTERNATİF BİR BAKIŞ

DR. MEHMET AKİF KOÇ

15 Aralık 2024'te kaleme aldığım bir makalede [1] yeni Şam yönetiminin karşı karşıya kalacağı beş çatışma dinamiği öngörmüştüm: a) İsrail himayesindeki Dürzîlerin otonomi talepleri, b) YPG yönetiminin kuzeydoğudaki özerk yönetiminin geleceği, c) Alevîlerle kan davasına dönüşen çatışmacı ilişkiler, d) bölgedeki ve ülke içindeki Şii topluluklar ve milislerle iç savaştan kalan hesaplaşmalar ve e) HTŞ'nin kendi iç dönüşüm süreçleri başlıkları altında ele aldığım bu beş dinamik, önümüzdeki dönemde hem Şam yönetimi hem de Türkiye açısından yönetilmesi gereken sorunlu iç faktörlere işaret ediyor.

Türkiye'nin Suriye'de daha önce İran'la giriştiği güç mücadelesinin farklı bir formatta bu sefer İsrail'le yaşanması olası.

ii) Keza Suriye'deki İsrail işgalinin genişlemesi ve Tel-Aviv'in zaman zaman Suriye'de rastgele bombardıman yapıp hava sahasını kontrol edebilecek kadar güçlenmesi de yeni dönemde sıcak çatışma üretebilecek bir çerçeveye işaret ediyor. Türkiye'nin Suriye'de daha önce İran'la giriştiği güç mücadelesinin farklı bir formatta bu sefer İsrail'le yaşanması olası. ABD'nin yeni dönemdeki Orta Doğu politikası, Trump'ın yeni Ankara Büyükelçisi ve Suriye Özel Temsilcisi Tom Barrack'ın mesajlarının satır aralarında hem İsrail hem yeni Şam yönetimi hem de Türkiye'ye mavi boncuk dağıtacak şekilde işaretler varsa da Suriye'deki güç mücadelesinde ABD'nin takınacağı tutum, Suriye'nin yönetim sistemi ve Türkiye'nin Orta Doğu'daki varlığının sınırları açısından da belirleyici olacak.

iii) İran'ın 2003-2023 arasındaki sıra dışı bölgesel hegemonyası ve tesir sahası Türkiye'nin lehine değildi. Benzer şekilde İsrail'in Ekim 2023 sonrası elde ettiği bir diğer sıra dışı hegemonya ve hava üstünlüğü de Türkiye'nin lehine değil. Dolayısıyla Türkiye'nin daha önce İran tesirini diğer aktörlerle yan yana gelerek kırmasına benzer şekilde, bu sefer de İsrail'in tesirini diğer aktörlerle yan yana gelerek kırması (en azından sınırlandırması) Türkiye'nin menfaatlerine en uygun hareket tarzı olacaktır.

ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ VE HEGEMONYA SAVAŞLARINA ALTERNATİF BİR BAKIŞ

DR. MEHMET AKİF KOÇ

Bu bağlamda ABD'nin daha aktif bölge politikası izlediği mevcut konjonktürde, NATO üyeliğinin öneminin ve F-35'ler de dâhil olmak üzere hava üstünlüğünü dengeleyecek savunma envanterinin tahkim edilmesi önem taşıyacaktır.

iv) Türkiye'de son aylarda başlayan yeni "süreç" tartışmaları ve PKK'nın silah bırakması bağlantılı gelişmeler, kuşkusuz Türkiye'nin bölgede elini rahatlatacak –başka bazı yeni sorunlara yol verecekse de- en azından ülke içindeki terör faaliyetlerini sona erdirebilecektir. Ancak Suriye'deki YPG yapılanmasının yeni Şam yönetimine idari ve askerî olarak entegrasyonu sürecinin yakından takip edilmesi icap etmektedir. ABD'nin istikrarsız ve gelgitlerle dolu Suriye politikası, bu bölgeden başlayarak yeni bazı sorunlar ortaya çıkarmadan Türkiye'nin Suriye Kürtleriyle de yakın ve sıcak ilişkiler geliştirebilmesi –Ankara'nın Suriye'de ana oyun kurucu olma hedefi varsa- kritik ehemmiyet arz etmektedir. İsrail etkisini sınırlandırma bahsinde oluğu gibi, yeni Suriye'nin bir bütün hâline muhafazası bağlamında da Türkiye'nin Körfez Araplarıyla yapacağı iş birliği ve ABD'nin tutumu sahada belirleyici olacaktır.

Dr. Mehmet Akif KOÇ - ODTÜ İktisat Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını "Uluslararası Güvenlik" sahasında, doktorasını Orta Doğu Çalışmaları alanında tamamladı. Orta Doğu tarihi ve jeopolitiği, Türkiye-İran ilişkileri, Orta Doğu'nun uluslararası ekonomi-politiği konularında çalışmalarını sürdüren Koç, çeşitli haber ve analiz platformlarında uluslararası siyaset, dış politika ve strateji üzerine makale ve raporlar yayınlıyor, Modern Orta Doğu Tarihi seminerleri veriyor. Matbuat Yayın Grubu markasıyla sürdürdüğü kültür yayıncılığı faaliyetlerinin yanı sıra, Farsça ve İngilizceden 30'un üzerinde eseri Türkçeye kazandırdı.

YENİ ORTA DOĞU: NORMALLEŞME İLLÜZYONLARININ ŞİFRELERİ

ERDEM OZAN
TARAFINDAN YAZILDI

Son yıllarda Orta Doğu coğrafyası, tarihi ve karmaşık dinamikleriyle yeniden şekillenme sürecine girdi. Bölgedeki güç dengeleri, siyasi ittifaklar ve halkların kaderi üzerine yapılan müdahaleler, dışarıdan bakanlar için bir "Yeni Orta Doğu" imajı çiziyor. 7 Ekim 2023 tarihinden bugüne de yeni bir Orta Doğu tasarımına sıklıkla atıfta bulunuluyor. Ancak bu imaj, bölge halklarının talepleriyle değil, elitlerin stratejik hesaplarıyla şekilleniyor. Yüzeydeki normalleşme söylemlerinin ardında yatan derin çelişkileri ve sorunları gizliyor.

Bugün Orta Doğu'da yaşanan çatışmaların ve krizlerin çoğu, esasen geçmişteki müdahalelerin yeni birer yansıması olarak karşımıza çıkıyor. Dış güçlerin, yerel halkların iradesini hiçe sayarak belirlediği sınırlar ve siyasi yapılar, bugünkü kargaşanın temelini oluşturuyor. Normalleşme adı altında sunulan girişimlerin odağında halkların ihtiyaçları değil, dış politika mühendisliği ve bölge dışı çıkarlar yer alıyor.

Diğer bir ifadeyle, bugün "ilerleme" adı altında sunulan girişimlerde yine aynı sömürgeci mantığı görüyoruz. Ortada yeni bir plan yok, yalnızca eski dışlayıcı stratejinin daha rafine bir versiyonuyla karşı karşıyayız.

Normalleşme adı altında sunulan girişimlerin odağında halkların ihtiyaçları değil, dış politika mühendisliği ve bölge dışı çıkarlar yer alıyor.

I. Sözde Oydaşma: Normalleşme, Militarizasyon ve Suni İstikrar

Gazzeli sivillerin katliamı ve İran-İsrail gerilimi sonrasında "Yeni Orta Doğu" söylemi yeniden gündeme geldi. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) stratejistleri, İsrailli yetkililer ve bazı Arap başkentleri tarafından gündeme getirilen bu vizyon, normalleşme anlaşmaları ve güvenlik ortaklıkları üzerinden yeni bir bölgesel yapı vadetmekte. Ancak zirvelerin ve yatırım konferanslarının ötesinde, bölünmeyi yeni mimari diye takdim eden bir anlayış söz konusu.

YENİ ORTA DOĞU: NORMALLEŞME İLLÜZYONLARININ ŞİFRELERİ

ERDEM OZAN

Normalleşmenin özü çarpıtıldı. Eskiden uzlaşı ve sürdürülebilir barış için bir yöntem olarak kabul edilen normalleşme, şimdi stratejik bir perspektifle pasifleştirme aracına dönüştürülmek isteniyor. İbrahim Anlaşmaları, barışı sağlamak için değil, pozisyonların yeni bir çerçevede güncellenmesi için imzalandı.

Fas, Sudan ve Suudi Arabistan gibi ülkeler; silah satışları, borç indirimi ve diplomatik tanıma gibi çıkar ilişkileriyle halkın iradesi dışında bu çerçeveye çekildi ve çekilmek isteniyor. Filistin, artık bölgenin vicdanı olmaktan çıkarak, jeopolitik müzakerelerin nesnesi hâline geldi.

Gazze travması "fabrika ayarlarına dönüş" olarak kodlanıyor.

Sırada Lübnan ve Suriye var. Lübnan, siyasi kördüğüm çözülmeden, direnişi etkisizleştirmek üzere güvenlik odaklı reformlara zorlanıyor. Suriye ise Esad sonrası geçiş sürecine rağmen hâlâ İsrail ve Körfez eksenli bir yeniden dizayn sahnesine indirgenmiş durumda. Diplomasinin yerini bölgesel manipülasyona bıraktığı bir süreçten geçiyoruz. Hedef barış değil, kontrol.

II. Militarize Edilmiş Barış ve Stratejik Aşınma

Barış söylemi artık bir silah olarak kullanılıyor. Gazze travması "fabrika ayarlarına dönüş" olarak kodlanıyor. Hava saldırıları "caydırıcılık" argümanıyla gerekçelendiriliyor ancak istikrarsızlık derinleşiyor.

Suriye'de geçiş hükûmeti, dış müdahaleler, mezhepsel bölünmeler ve çeşitli milis grupları karşısında güçsüz kalıyor. PKK güdümlü Suriye Demokratik Güçleri, tanınma ve nüfuzunu genişletme peşindeyken; İsrail, Golan sınırı ve Suriye'nin güneyinde varlığını tahkim etme arayışında. Irak'ta ise egemenlik, dış destekli milisler ve belirsiz kırmızı çizgilerle aşınıyor. Yaptırımlar ve ekonomik şantaj, bölgeye müdahalenin yeni araçları hâline geldi.

YENİ ORTA DOĞU: NORMALLEŞME İLLÜZYONLARININ ŞİFRELERİ

ERDEM OZAN

Washington ve Tel Aviv, "stratejik kazanımlar" peşinde olduklarını iddia ediyor ancak caydırıcılık çöküyor, istikrarsızlık yayılıyor ve Arap aktörler pasifize ediliyor. Bölge halklarına bu düzene boyun eğmeleri emrediliyor, buna itiraz edenler gelişimin önünde engel olarak yaftalanıyor.

III. Türkiye: Kırılgan Denklemde Stratejik Bir Aktör

Bu yapay senaryoda Türkiye, kritik bir kavşakta duruyor. Uzun zamandır farklı ihtilaf dosyalarında kolaylaştırıcı rol oynayan, insani yardım faaliyetlerinde ön sıralarda yer alan, etkin arabuluculuk çabaları ortaya koyan, altyapı inşa eden Türkiye, ısrarla gündemi belirleyen bir aktör olarak görülmedi.

Oysa Ankara, tutarlı biçimde halkların yanında saf tuttu. Gazze'yle dayanışma, İsrail'in yayılmacılığına karşı duruş ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik ilkesel girişimleriyle Türkiye; dışlayıcı siyasete direnen az sayıda aktörden biri oldu. Ancak bu konumun kırılgan nitelik arz ettiğini kabul etmemiz gerekiyor. Türkiye, bölgesel ölçekte stratejik liderlik iddiasını net şekilde ortaya koymazsa, dahil olmadığı bir vizyonda kendisine biçilen rolü oynamaya zorlanabilecek ve bedelini ödediği hâlde yönünü tayin edemeyeceği bir rotaya mecbur bırakılabilecektir. Türkiye'nin bölgeyle kurduğu insani bağlar ve diplomatik mirası, "Yeni Orta Doğu" tasarlayıcılarının planlarında dipnot olarak yer bulabilir. Körfez-İsrail ittifakları arasında jeopolitik etkisi gölgede kalabilir.

Türkiye'nin bölgeyle kurduğu insani bağlar ve diplomatik mirası, "Yeni Orta Doğu" tasarlayıcılarının planlarında dipnot olarak yer bulabilir. Körfez-İsrail ittifakları arasında jeopolitik etkisi gölgede kalabilir.

IV. Bölgenin Yeniden Sahiplenilmesi: Kapsayıcılıkta Israr Edilmesi

Orta Doğu gibi karmaşık ve çok dinamikli bir coğrafyanın yeniden tasarımı gibi yanılgıların peşinde koşmak, tüm savunma ve caydırıcılık doktrinlerinin değiştiği günümüz şartlarında stratejik çözüm sunmayan, sadece maliyet üreten bir yaklaşım olacaktır; zira ortada dışlayan, sömüren ve yok etmekten çekinmeyecek bir istila planı var. İllüzyonlar ancak teşhir edildiklerinde gücünü yitirir. Bugün ise bölge halkları gelişmelerin farkında ve izliyor.

YENİ ORTA DOĞU: NORMALLEŞME İLLÜZYONLARININ ŞİFRELERİ

ERDEM OZAN

Bu bağlamda Türkiye, hâlâ stratejik konumu haiz bir koz olarak karşımıza çıkıyor ancak bu konumunu dönüşerek uygulamaya tahvil edebilir. Artık sadece kolaylaştıran değil, tasarlayan bir politika perspektifine ihtiyaç var.

Sadece kapalı kapılar ardında değil, açık platformlarda da hesap soran ve yönlendiren Türkiye, bölgesinde çok taraflılığı yeniden üstlenebilir. Farklı unsurları ve güç odaklarını (Arap, Kürt, Filistin, sivil toplum vb.) bir araya getirerek bölgesel diyaloğun yeniden inşasında öncü rol oynayabilir. Medya, eğitim ve güçlü kamu diplomasisi marifetiyle adalet ve ortak geleceğe odaklanan yeni bir anlatı geliştirebilir.

Eğer Türkiye bu süreci sahiplenmezse, bölgenin geleceğini başkaları şekillendirecektir. Türkiye de önleyemediği krizleri yönetmeye mecbur kalacaktır.

Eğer Türkiye bu süreci sahiplenmezse, bölgenin geleceğini başkaları şekillendirecektir. Türkiye de önleyemediği krizleri yönetmeye mecbur kalacaktır.

V. Kurgulanmış Orta Doğu Girişimlerinin Tarihsel Mirası

Bugünkü "Yeni Orta Doğu" vizyonu, ilk kez karşımıza çıkmıyor. Yüz yıldır dış güçler bu bölgeyi hayal ettikleri gibi ve farklı etiketlerle şekillendirme arzusuyla hareket etti ancak tarih, bu girişimlerin çoğunun ya başarısız olduğunu ya da istenmeyen sonuçlar doğurduğunu gösterdi. Bunu daha sağlıklı analiz edebilmek için geçmişteki girişimlerin ortak noktaları, hangi stratejilerin etkili olduğu, hangilerinin başarısız olduğu ve nedenlerine göz atmak istifadeli olabilir.

Ortak Noktalar

Dışlayıcı Siyaset: Geçmişteki projelerin çoğu yerel halkların sürece katılımını görmezden geldi ve münhasıran elitlerin çıkarlarına dayalı bir sistem kurmaya çalıştı. Bu dışlayıcılık, halkın projelere olan güvenini zedeledi ve uzun vadede direnişe yol açtı.

YENİ ORTA DOĞU: NORMALLEŞME İLLÜZYONLARININ ŞİFRELERİ

ERDEM OZAN

Siyasi ve Ekonomik İstikrarsızlık: Sykes-Picot Anlaşması ve benzeri girişimler, siyasi sınırları yapay bir şekilde belirleyerek etnik ve mezhepsel gerilimleri artırdı. Bu durum, bölgedeki istikrarsızlığı derinleştirdi ve şiddet sarmalını besledi.

Askerî Müdahale: 2003'teki Irak Savaşı gibi askeri müdahaleler, geçici kazanımlar sağlasa da uzun vadede kaosa ve yeni çatışmalara yol açtı. Askerî güç kullanımı, kalıcı barışı sağlama konusunda genellikle etkisiz kaldı.

Ne İşe Yaradı?

Yerel İş birlikleri ve Diplomasi: Bazı girişimler, bölgedeki aktörlerle iş birliğini güçlendirmek suretiyle başarılı oldu. Örneğin, 1978 Camp David Anlaşmaları, Mısır ve İsrail arasında kalıcı bir barış sağladı. Bu tür başarılar, yerel liderlerle yapılan diyalog ve anlaşmaların öneminin altını çizdi.

Ekonomik Gelişmeler: Ekonomik yardımlar ve kalkınma projeleri, bazı bölgelerde kısa vadeli istikrar sağladı ancak bu girişimlerin sürdürülebilirliği bakımından gerekli olan yerel halkın projeleri sahiplenmesi unsuru eksik kaldı.

Kalıcı Barış ve İstikrar Neden Sağlanamadı?

Kültürel ve Tarihsel Bağların Görmezden Gelinmesi: Geçmişteki projelerin çoğu, bölgenin karmaşık kültürel ve tarihî bağlarını göz ardı etti. Bu durum, halkın projelere karşı duyarsızlaşmasına ve direniş göstermesine neden oldu.

Kısa Vadeli Çözümler: Birçok girişim, uzun vadeli barış sağlamaktan ziyade kısa vadeli çözümler sunmaya odaklandı. Bu, sorunların köklü bir şekilde ele alınmasını engelledi ve çatışmaların yeniden alevlenmesine yol açtı.

Geçmişteki projelerin çoğu, bölgenin karmaşık kültürel ve tarihî bağlarını göz ardı etti.

YENİ ORTA DOĞU: NORMALLEŞME İLLÜZYONLARININ ŞİFRELERİ

ERDEM OZAN

"Yeni Orta Doğu" yeni değil. Daha incelikli, daha dışlayıcı ve daha tehlikeli. Adaletsiz barış, egemenliğe dayanmayan kalkınma ve halkın dahil olmadığı bir ortaklık vadediyor.

Dış Bağımlılık: Dış güçlerin müdahalesi, yerel aktörlerin bağımsız bir şekilde hareket etme yeteneğini zayıflattı. Bu durum, yerel halkın kendi kaderini tayin etme hakkını kısıtladı ve direnişi artırdı.

Çıkarılan Dersler

Tarih, Orta Doğu'daki dış müdahale girişimlerinin genellikle karmaşık ve öngörülemeyen sonuçlar doğurduğunu gösteriyor. Başarılı olan girişimler, yerel halkların katılımını sağlayarak, kültürel bağlara ve tarihsel gerçeklere saygı gösterdi. Bunun aksine, başarısız olanlar, dışlayıcı politikalar ve askeri müdahalelerle karakterize edildi.

Bu dersler, hiç şüphesiz Türkiye'nin ve diğer bölgesel aktörlerin gelecekteki stratejilerini şekillendirmeleri için önemli bir rehber niteliği taşıyor.

VI. İllüzyonlar Gelecek İnşa Etmez

"Yeni Orta Doğu" yeni değil. Daha incelikli, daha dışlayıcı ve daha tehlikeli. Adaletsiz barış, egemenliğe dayanmayan kalkınma ve halkın dahil olmadığı bir ortaklık vadediyor.
Ancak bu tür illüzyonlar kalıcı değildir. Gazze'de, Beyrut'ta, Trablus'ta ve Ankara'da sürdürülebilirliği olmayacaktır. Gerçek barış ve istikrar, bölge toplumlarına karşı değil, onlarla inşa edilebilir.

(E) Büyükelçi Erdem OZAN - Türk Dışişleri Bakanlığı'ndaki 27 yıllık hizmetiyle deneyimli bir diplomattır. Son olarak Ürdün'de Büyükelçi olarak görev yapmış; ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri, Avusturya, Fransa ve Nijerya'da görev üstlenmiştir. 1975 yılında İzmir'de doğan Ozan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden onur derecesiyle mezun olmuştur. Kariyeri boyunca, insan hakları diplomasisi ile küresel ölçekte çatışma önleme, kriz yönetimi ve ihtilaf sonrası rehabilitasyon alanlarında tecrübe edinmiştir. Orta Doğu'daki siyasi, sosyal ve ekonomik dinamikler hakkında kapsamlı bilgi ve birikim edinmiş, Suriye ve Filistin ihtilafları özelinde, insani veçhe ve jeopolitik etkileri dahil olmak üzere, analitik çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca, insan hakları ve bölgesel siyasi gelişmeler konusunda uzmanlaşarak çok taraflı diplomaside görev almıştır. Katkıları arasında, STK'lar ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içerisinde diyalog ve müzakere yoluyla barış ve istikrarı teşvik etmek için öneriler bulunmaktadır. Hâlihazırda Orta Doğu bağlamında çalışma ve faaliyetlere katılmakta, danışmanlık yapmakta ve uluslararası medya kuruluşlarında yorum ve makaleleri yayınlanmaktadır.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK
TARAFINDAN YAZILDI

Aralık 2024'te Beşar Esad rejiminin ani çöküşü ve Esad'ın ülkeyi terk etmesiyle birlikte Suriye'de 2011'den beri süren iç savaş yeni bir dönemece girdi. On dört yıl sonra ilk kez Suriye halkı otoriter bir diktatörlüğün sona erdiğine tanıklık etti. Ancak rejimin düşmesi barış ve sükûneti beraberinde getirmedi. Aksine, ülke genelinde güvenlik boşlukları, silahlı gruplar arası gerilimler ve insani krizler devam ediyor. Esad sonrası beş ay geride kalmasına rağmen Suriyelilerin hayatında belirgin bir normalleşme sağlanamadı. Yaklaşık 16,5 milyon insanın insani yardıma muhtaç olduğu, 4,5 milyonun üzerinde mültecinin komşu ülkelerde kalmaya devam ettiği bildiriliyor. Yeni dönemde sahadaki dinamikleri anlamak için objektif ve realpolitik bir bakış açısına ihtiyaç var. Bu yazıda, Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ)'ın kuzeybatı Suriye'de bıraktığı yönetim boşlukları ve etkisi, YPG (Suriye Demokratik Güçleri bünyesindeki Kürt gücü)'nin merkezi yönetime entegre olamamasının yarattığı güvenlik ve siyasi açmazlar, Dürzi-Alevi toplulukları arasındaki krizlerin körüklediği mezhepsel gerilimler ve son olarak İran, Türkiye, ABD, İsrail ve Rusya gibi bölgesel/küresel aktörlerin bu yeni dönemdeki rollerini, çıkar çatışmalarını ve ittifak dengelerini inceleyeceğiz. Amaç, Esad rejiminin son bulmasının neden beklenen barışı getirmediğini çok boyutlu bir analizle ortaya koymaktır.

HTŞ'nin Etkisi ve Kuzeybatı Suriye'deki Yönetim Boşlukları

Esad rejiminin çöküşünde en büyük pay sahibi olan gruplardan biri, İdlib merkezli radikal İslamcı örgüt HTŞ oldu. HTŞ, Aralık 2024'e gelene dek Suriye'nin kuzeybatısında (İdlib ve çevresinde) fiilen bir yönetim kurmuş ve kendi idari yapısını oluşturmuştu. Özellikle 2017'den sonra tesis ettiği "Kurtuluş Hükûmeti" adı verilen yapıyla bölgede vergi toplama, asayiş, eğitim ve belediye hizmetleri sağlama gibi devlet benzeri fonksiyonlar icra etmeye başladı. HTŞ lideri Ebu Muhammed el-Cevlani (Ahmed el-Şaraa olarak da bilinir), ideolojik kökeni Selefi-cihatçı olsa da son yıllarda daha pragmatik bir yönetime yönelmiş, örneğin şeriatın katı cezai hükümlerini (hudud uygulamaları gibi) sonlandırmış ve ahlak polisliği benzeri uygulamalara son vermiştir. Yine de örgütün baskıcı yapısı, insan hakları ihlalleri iddiaları ve muhalefete tahammülsüzlüğü bölge halkı arasında endişe kaynağı olmayı sürdürmüştür.

HTŞ, İran destekli Şii milisler ve IŞİD gibi rakip cihatçı yapılarla da çatışarak kuzeybatıda rakipsiz hâle gelmişti. Esad rejiminin müttefikleri İran ve Hizbullah'ın 2024'te yaşadığı askerî kayıpları fırsat bilen HTŞ, Kasım-Aralık 2024'te hızlı bir taarruzla Halep'i ve ardından Şam'ı neredeyse direnişle karşılaşmadan ele geçirdi. Yıllarca yolsuzluk ve suç şebekeleri tarafından içten çürütülmüş Suriye ordusu, âdeta kâğıttan bir kaplan gibi dağılmış, rejimin güvenlik yapıları birkaç hafta içinde çökmüştür (Hof, 2024).

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Sonuçta Aralık 2024'te Şam'ın düşmesiyle HTŞ önderliğindeki isyancılar iktidarı fiilen devraldı. HTŞ lideri Cevlani, gerçek ismi Ahmed el-Şaraa altında geçici devlet başkanı ilan edildi ve Ocak 2025'te geçici hükûmetin kurulduğu duyuruldu. HTŞ, uluslararası imajını düzeltmek adına kendini feshettiğini açıklasa da eski HTŞ kadroları yeni yönetimin omurgasını oluşturuyor; savunma ve içişleri gibi en kritik bakanlıklar Cevlani'nin yakın kurmaylarına teslim edilmiş durumda.

Bu dönemde kuzeybatı Suriye'deki yönetim boşlukları tam anlamıyla doldurulabilmiş değil. Her ne kadar yeni merkezi otorite, bütün silahlı grupları tek çatı altında topladığını iddia etse de fiiliyatta ülke topraklarının önemli kısımlarındadevlet otoritesi hâlâ zayıf. Özellikle geleneksel olarak devletin nüfuz edemediği kırsal alanlarda ve çöl bölgelerinde güvenlik boşlukları mevcut. Bu boşluklardan en çok yararlanan ise IŞİD oldu. ABD Savunma Bakanlığı'na göre 2024 yılında IŞİD, Suriye'de 2023'e kıyasla iki kat fazla saldırı gerçekleştirmiş ve Esad'ın düşüşünden doğan otorite boşluğunu kendi lehine kullanma fırsatı kollamaktadır. Nitekim hâlen binlerce IŞİD militanı Suriye'nin doğusunda SDF (Suriye Demokratik Güçleri) denetimindeki kamplarda tutuklu olup, belirsiz güvenlik ortamı bu radikal unsurların firar edip yeniden örgütlenmesi riskini doğuruyor. Kuzeybatı Suriye özelinde ise, HTŞ'nin devletleşme sürecine rağmen yerel düzeyde tam bir istikrar sağlanabilmiş değil. HTŞ'nin uluslararası terör örgütü olarak damgalanması, yeni dönemde yönetim kapasitesini sınırlıyor. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık hâlen HTŞ'yi terör listesinde tutarken, ABD de ancak Temmuz 2025'te yabancı terör örgütü listesinden çıkarmıştır. Bu durum, yeni hükûmetin meşruiyetini tartışmalı kılmakta ve dış yardımların ülkeye akışını yavaşlatmaktadır.

Özetle, HTŞ'nin etkisi olumlu ve olumsuz yönleriyle Suriye'nin geleceğini şekillendiriyor. Bir yandan HTŞ'nin liderlik ettiği koalisyon Esad'ın devrilmesini sağlamış ve ülkenin en güçlü askerî-siyasi gücü hâline gelmiştir. Öte yandan, HTŞ kaynaklı ideolojik endişeler ve onun hüküm sürdüğü kuzeybatıda yıllardır devam eden yönetim boşluğu, merkezi otoritenin ülke geneline barış ve düzen getirmesini güçleştiriyor. İdlib'deki yönetim tecrübesi her ne kadar bazı hizmetlerin sunulabileceğini göstermişse de Suriye genelinde aynı modelin uygulanması toplumsal uzlaşı ve uluslararası kabul konusunda ciddi sınamalar barındırıyor. Devlet otoritesinin zayıf kaldığı bölgelerde yeni silahlı grupların türemesi ve eski grupların (IŞİD gibi) geri dönüş yapma ihtimali barışın kırılgan olduğunu gösteriyor.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

YPG'nin Entegrasyon Sorunu ve Ortaya Çıkan Güvenlik/Siyasi Açmazlar

Suriye'nin kuzeydoğusunda fiili özerklik sahibi olan ve ağırlığını YPG'nin oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG/SDF), yeni dönemde Şam yönetimiyle entegrasyon konusunda kritik bir muhatap konumunda. Esad rejiminin düşmesinin ardından, ülkenin birliğini sağlama hedefiyle Mart 2025'te geçici hükûmetle SDF arasında bir entegrasyon mutabakatı imzalandı. Bu mutabakata göre SDF'nin belirli koşullarla Suriye ulusal ordusunun parçası hâline gelmesi öngörülüyordu. Nitekim Türk destekli Suriye Milli Ordusu (SMO) gibi diğer silahlı muhalif gruplar yeni devlet ordusuna katılmayı prensipte kabul ettiler. Ancak SDF cephesinde durum daha karmaşık kaldı; yapılan anlaşmaya rağmen uygulama takvimi ve şartları konusunda müzakereler devam etti SDF, Mart 2025'te yönetime katılma konusunda ilke anlaşmasına varmış olsa da yeni iktidarın hazırladığı geçici anayasayı ve yönetim yapısını sert biçimde eleştirdi. Özellikle anayasadaki aşırı merkeziyetçi hükümler ve Kürt özerk yönetim bölgelerine herhangi bir siyasi statü tanınmaması, SDF liderliğinin tepkisine yol açtı. Geçici Devlet Başkanı Ahmed el-Şaraa ise ülkenin üniter yapısının ve "tek ordu, tek devlet" ilkesinin taviz verilemez olduğunu belirterek daha fazla yerinden yönetim veya özerklik taleplerine kapıyı kapattı.

Özellikle anayasadaki aşırı merkeziyetçi hükümler ve Kürt özerk yönetim bölgelerine herhangi bir siyasi statü tanınmaması, SDF liderliğinin tepkisine yol açtı.

Bu entegrasyon çıkmazı, sahada somut güvenlik sorunlarına da yol açtı. 2025 başlarında ülkenin kuzeydoğusunda, SDF ile Türkiye destekli güçler arasında şiddetli çatışmalar patlak verdi. Ocak-Şubat aylarında Haseke ve Rakka civarında rapor edilen bu çatışmalarda SDF birlikleri ile SMO unsurları karşı karşıya geldi; yaşanan şiddet sonucu yaklaşık 1,1 milyon sivil yerinden oldu ve yüzlerce can kaybı yaşandı. Bu çatışmalar, aslında yeni Suriye yönetimi altında birleşmesi beklenen grupların hâlâ tamamen bütünleşmediğini ve koordinasyonsuzluk ile güvensizliğin sürdüğünü ortaya koydu. Çatışmaların arkasında, kısmen, Türkiye'nin SDF'ye bakışındaki değişmezlik yatıyor.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Ankara, YPG'nin PKK ile bağlantılı olduğunu savunarak yıllardır Suriye'nin kuzeyinde askerî harekatlar yürütmekteydi. Esad sonrası dönemde de Türkiye, SMO güçlerini SDF'ye karşı desteklemeyi sürdürdü ve Kasım 2024'te başlayan son büyük taarruz sırasında dahi Türk ordusu ve vekil güçleri, Fırat'ın doğusunda YPG mevzilerine saldırılar düzenledi. Türkiye, yeni Şam yönetimine PYD/YPG'nin tamamen silahsızlandırılması yönündeki talebini iletti ve PKK'nın Suriye uzantısının tasfiye edilmesini kırmızı çizgi ilan etti.

Hatta Mart 2025'te PKK lider kadrosundan bir isim, örgütün Türkiye'ye karşı silahlı mücadeleyi sonlandırması gerektiğine dair bir mesaj yayınladı ancak SDF kanadı bunun kendilerini bağlamadığını ilan etti. Bu tablo, Kürt meselesinin yeni Suriye'nin en çetrefilli sorunu olmaya devam ettiğini gösteriyor.

Yeni hükûmetin bazı uygulamaları da Kürt toplumunun entegrasyon konusundaki kaygılarını arttırdı.

Yeni hükûmetin bazı uygulamaları da Kürt toplumunun entegrasyon konusundaki kaygılarını arttırdı. Örneğin Mayıs 2025'te Şaraa yönetimi, Suriye ordusunda kuzeydoğu bölgelerinden sorumlu 86. Kolordu Komutanlığı'na Ebu Hatim Şakra adlı bir milis liderini atadı. Şakra, geçmişte Türkiye destekli Ahrar el-Şarkiye grubunda yer almış, Yezidi kadınların kaçırılması ve Kürt siyasetçi Hevrin Halef'in infaz edilmesi gibi vahim eylemlerle suçlanmış radikal bir isimdir.

Bu atama, Kürtler için son derece olumsuz bir mesaj oldu; zira yeni düzenin Kürtlerin güvenlik endişelerini ciddiye almadığı, aksine eski düşmanlıkları devam ettirebileceği algısı güçlendi. Nitekim PYD/YPG liderleri, bu gelişmenin ardından entegrasyon anlaşmasının ön koşullarının yeniden masaya yatırılması gerektiğini belirtip süreci yavaşlattılar.

YPG/SDF'nin tam anlamıyla yeni Suriye Devleti'ne entegre olamaması, ülkenin toprak bütünlüğü ve kalıcı barış perspektifi açısından büyük bir belirsizlik yaratıyor.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Realpolitik açıdan bakıldığında, Kürtlerin kontrol ettiği bölgeler stratejik petrol sahalarını ve verimli tarım arazilerini barındırıyor; dolayısıyla merkezle bu bölgeler arasında ekonomik ve siyasi paylaşım konusunda uzlaşma olmadan istikrar sağlamak zor. Kürtlerin endişesi, kazanılmış özerkliklerini ve silahlı güçlerini tamamen merkezi otoriteye devrettiklerinde hem Türkiye'nin tehdidine açık hâle gelmek hem de yeni yönetimde yeterince temsil edilmeyerek eski baskılara maruz kalmak yönünde. Öte yandan Şam'daki geçici hükûmet ise tam kontrolü sağlamadığı takdirde devlet otoritesinin zayıf kalacağını ve ülkenin fiilen bölünmüşlüğünün süreceğini düşünüyor. Bu güvenlik ikilemi, kısa vadede sık sık görüldüğü üzere lokal çatışmalar ve siyasi çekişmeler olarak kendini göstermeye devam edecek gibi duruyor. Kürt meselesi çözülemedikçe Suriye'de kalıcı bir sükûnet tesis etmek güç görünüyor.

Dürzi-Alevi Gerilimleri ve Mezhepsel Krizler

Esad rejimi sonrası Suriye'de ortaya çıkan en endişe verici durumlardan biri de mezhep eksenli şiddet olayları ve azınlık topluluklar arasındaki krizlerdir. Esad'ın 50 yıla yakın bir süre yönettiği Baas rejimi, nüfusun yaklaşık %12'sini oluşturan Alevi azınlığa dayanıyordu. Rejimin düşmesiyle birlikte, uzun yıllar iktidarın imtiyazlı cemaati olan Aleviler, kendilerini bir anda korumasız ve hedefte buldular. Öte yandan benzer şekilde Dürzi toplumu da yeni Sünni ağırlıklı düzende statülerinin ve güvenliklerinin belirsizliği nedeniyle gerilimli bir ilişki içerisine girdi. Sonuç olarak, 2025 yılı içerisinde Aleviler ve Dürziler başta olmak üzere azınlık grupları ciddi şiddet olaylarına maruz kaldı.

Özellikle Mart 2025'te ülkenin Alevi nüfusun yoğun olduğu Lazkiye ve Tartus kıyı şeridinde yaşanan katliam, Suriye'nin geleceğinde mezhep intikamının tehlikelerini gözler önüne serdi. Esad rejiminin yıkılmasından sonra kalan bazı eski rejim milisleri ve silahlı gruplar, yeni düzene karşı cephe almaya başlamıştı. Mart ayı ortasında bu unsurların geçici hükûmet güçlerine yönelik bir dizi saldırısı bahane edilerek bölgede sert bir "temizlik" operasyonu yapıldı. HTŞ'ye yakın milislerin de karıştığı bu misilleme saldırılarında 1.600'den fazla Alevi sivil ve eski rejim yanlısının öldürüldüğü rapor edildi. Bu ürkütücü rakam, yeni yönetim yanlısı silahlı grupların intikam duygusuyla hareket ederek toplu katliamlara varan eylemlere giriştiğini göstermiştir. Geçici hükûmet tarafından atanan bir komisyonun hazırladığı rapor, Mart'taki şiddetin temelinde "Esad yanlısı kalıntıların provokasyonları" olduğunu savunmakla birlikte, Alevi sivillere saldıranların bir kısmının yeni orduya entegre olmuş milisler olduğunu ve "resmî emir olmaksızın" hareket ettiklerini itiraf etti. Bu olay, uluslararası toplumda büyük tepki çekti; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Alevi sivillere yönelik yaygın şiddeti "en güçlü şekilde kınayan" bir başkanlık bildirisi yayımlamak zorunda kaldı. Alevi toplumu, rejimin düşmesinin ardından âdeta toplu cezalandırmaya maruz kalmış olmanın şokunu yaşarken, geçici hükûmete duyulan güven derin bir şekilde sarsıldı.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Alevilerin yanı sıra Dürzi toplumuyla yeni yönetim arasındaki ilişkiler de hızla kötüleşti. Suriye'nin güneyindeki Süveyda ili ve çevresi, Dürzilerin tarihî yerleşim bölgesi olup savaş boyunca görece özerk ve huzurlu kalabilmişti. Ancak Nisan 2025'te Şam yakınlarındaki Cermana ve Sahnaya gibi Dürzi nüfus barındıran bölgelerde beklenmedik çatışmalar patlak verdi. Bir Dürzi din adamına atfedilen ve İslam peygamberine hakaret içeren sahte bir ses kaydının sosyal medyada yayılması üzerine, buralarda Dürzi mahalleleriyle yeni hükûmet güçleri arasında gerginlik yaşandı. İki gün süren şiddetli çarpışmalarda en az 100 kişi hayatını kaybetti. Geçici hükûmet, olayı Dürzi toplumunu kışkırtmayı amaçlayan bir komplo olarak nitelendirse de yaşananlar Dürzi cemaatiyle Şam yönetimi arasındaki güven bunalımını derinleştirdi. Mayıs ve haziran aylarında da aralıklı sürtüşmeler yaşandı. Temmuz 2025'te ise Süveyda şehri ve civarında çatışmalar yeniden alevlendi. Bu kez Dürzi silahlı gruplarla bölgede yaşayan bazı Bedevi Sünni kabileler arasında başlayan husumet, kısa sürede ordu birliklerinin de müdahil olduğu geniş çaplı bir çatışmaya dönüştü. Neredeyse bir hafta süren bu Süveyda çatışmalarında yüzlerce kişinin öldüğü; İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin can kaybını 940 kişi olarak raporladığı belirtilmektedir. Dürzi bölgesindeki şiddeti durdurmakta zorlanan hükûmet, ateşkes sağlamak üzere takviye birlikler gönderdi ve Temmuz ortasında ateşkes ilan edildiğini duyurdu. Ancak geçici hükûmet lideri Şaraa, çatışmaların yeniden tırmanmasından dış müdahaleleri sorumlu tutup, "Suriye'nin mezhep kışkırtmalarıyla bölünmesine izin vermeyeceğiz." şeklinde açıklama yapmak zorunda kaldı.

Dürzi bölgesindeki kriz, İsrail'in de dahil olduğu uluslararası bir boyut kazandı. İsrail, Suriye'deki Dürzi azınlığı korumak gerekçesiyle Temmuz 2025'te güney Suriye'de ve hatta Şam'daki savunma bakanlığı binasında hava saldırıları düzenledi. İsrail yetkilileri, Dürzileri hedef alanların cezalandırılması gerektiğini söylerken; Suriye hükûmeti, İsrail'i iç işlerine karışmakla suçladı. Aslında İsrail'in Dürzi toplumuna desteği yeni bir politika değil; Tel Aviv yönetimi, kendi sınırları içinde de bir azınlık olan Dürzileri tarihsel olarak kazanmak ve Suriye'de nüfuz sahibi olmak adına kollamaya çalışa gelmiştir. Bu seferki doğrudan müdahale ise yeni Suriye yönetiminin mezhep politikalarına dair uluslararası endişenin ne kadar ciddi boyuta vardığını gösteriyor.

Genel olarak bakıldığında, mezhepsel gerilimler Suriye'de barışın önündeki en büyük toplumsal engellerden birihâline gelmiş durumdadır. Aleviler, babalarının ve kardeşlerinin mart ayında uğradığı katliamların travmasını yaşarken, yeni Sünni ağırlıklı iktidarın kendilerini korumayacağından korkuyorlar. Dürziler ise benzer şekilde cihatçı geçmişe sahip unsurların hükûmette olmasından rahatsız ve kendi özerkliklerini veya en azından can güvenliklerini sağlamak için dış destek arayışına (İsrail gibi) girmiş hâldeler.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Her ne kadar geçici hükûmet, kabinesine sembolik olarak birer Alevi, Dürzi, Hristiyan ve Kürt bakan alarak "kapsayıcılık" görüntüsü vermeye çalışsa da azınlık toplumlar nezdinde bunun karşılığı sınırlı kalıyor. Özellikle yeni anayasada İslam'ın yasa yapımının temel kaynağı ilan edilmesi ve şeriata atıf yapılması gibi maddeler, Alevi, Dürzi ve Hristiyanların ikinci sınıf vatandaş hâline gelebileceği endişesini doğurmuştur (Schenker, 2025, s. 203-211). Sünni-İslamcı milislerin güvenlik aygıtında etkin rol alması da bu korkuları pekiştiriyor. Bu şartlar altında mezhepsel güvensizliğin tetiklediği şiddet sarmalı, Suriye'de toplumsal barışın tesisini zora sokmaktadır. Mezhep yarıklarını kapatacak bir uzlaşı ve adalet mekanizması kurulmadıkça, barış ortamı son derece kırılgan kalacaktır.

Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Yeni Dönemdeki Rolleri, Çıkar Çatışmaları ve İttifak Dengeleri

Esad rejiminin düşmesi, Suriye'deki güç dengelerini sadece içeride değil, bölgesel ve küresel ölçekte de altüst etti. Orta Doğu'daki birçok aktör, Suriye'nin yeni dönemine kendi çıkarları doğrultusunda yön vermeye çalışmaktadır. Bu bölümde Türkiye, ABD, İran, Rusya ve İsrail başta olmak üzere kilit aktörlerin Suriye politikalarını ve aralarındaki çıkar çatışmalarını ele alacağız.

Türkiye: Yeni Düzenin Şekillenmesinde Ana Aktör

Türkiye, Suriye iç savaşında baştan beri Esad muhalifi güçleri desteklemiş ve milyonlarca Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmış bir ülke olarak, Esad sonrası dönemin belki de en büyük bölgesel kazananı konumundadır. Analistler, Ankara'yı Esad'ın düşüşünün "en muhtemel faydalanıcısı" olarak nitelendirmektedir. Bunun birkaç nedeni vardır. Birincisi, Türkiye'nin uzun süredir talep ettiği güvenli bölge ve mülteci dönüşü planları için artık Şam'da iş birliği yapabileceği bir muhatap doğmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2023-2024'te Esad ile Rusya aracılığıyla normalleşme görüşmeleri yapmış ancak Esad'ın uzlaşmaz tutumu nedeniyle sonuç alamamıştı. Esad'ın gitmesiyle Erdoğan yönetimi, 3 milyona yakın Suriyeli mülteciyi ülkelerine geri göndermek hedefi için yeni Suriye yönetimine nüfuz etmeye çalışıyor.

Türkiye, "talep edilmesi hâlinde Suriye'nin yeni ordusunu eğitip yapılandırmaya yardım edebileceğini" duyurarak aslında yeni düzenin inşasında söz sahibi olma arzusunu açıkça ortaya koymuştur. İkinci olarak, Türkiye'nin en büyük hassasiyeti olan PKK/YPG tehdidi konusunda da Esad sonrası dönem bir fırsat alanı yaratmıştır. Ankara, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması adı altında YPG'nin tasfiyesini şart koşmuş; Mart 2025'te PKK lideri Abdullah Öcalan bile silahlı mücadelenin sona erdirilmesi gerektiğini ima eden bir mesaj iletmiştir. Her ne kadar SDF bu mesajın kendilerini bağlamadığını belirtse de PKK cephesinden gelen bu sinyal, Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Yeni Şam yönetimi de uluslararası meşruiyet için Türkiye'nin kaygılarını tümüyle göz ardı edemez. Nitekim geçici hükûmetin başı Şaraa, bir demecinde PKK'nin silahsızlandırılması konusunda Türkiye'yle ortak zeminde buluştuklarını ifade etti. Bütün bunlar, Türkiye'nin Suriye denkleminde askerî nüfuzunun yanında siyasi ağırlığının da arttığına işaret ediyor.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Öte yandan, Türkiye'nin Suriye'de etkin rol arayışı bazı riskleri de beraberinde getirebilir. Ankara, HTŞ gibi radikal unsurların fazla palazlanmasının kendi ulusal güvenliği açısından da sorun çıkarabileceğinin farkında. Zira cihatçı ideoloji güden bir yönetim, kontrolü kaybederse ülkeyi yeni mülteci dalgalarına ve terör yuvalarına sürükleyebilir ki bu da doğrudan Türkiye'yi etkileyecektir. Erdoğan hükûmeti bu nedenle HTŞ lideri Cevlani üzerinde nüfuz kurarak onu daha ılımlı bir çizgide tutmaya çabalıyor. Geçmişte zaman zaman gerginlikler yaşansa da Türkiye ile HTŞ arasında zımni bir koordinasyon olduğu bilinmektedir. İdlib bölgesindeki Türk askerî varlığı (gözlem noktaları vb.), HTŞ'yle çatışmaya girmeden sürdürülmüştü. Şimdi de Ankara'nın, Suriye'de istikrar adına Cevlani'ye bazı yol gösterici telkinlerde bulunduğu iddia ediliyor. Bunların başında, Suriye'de intikam hissiyle hareket edilmemesi, özellikle Alevi sivillere yönelik bir misilleme olmaması ve mülteci dönüşleri için güvenli ortam yaratılması geliyor.

Nitekim Cevlani'nin, Türkiye'ye güvence olarak Latakia gibi Alevi nüfusun yoğun olduğu bölgelere HTŞ güçlerinin girmeyeceği yönünde söz verdiği aktarılıyor. Bu sayede, hem yeni bir katliamın önüne geçilmesi hem de Türkiye'nin sınırına yeni bir göç dalgasının oluşmaması hedefleniyor. Türkiye ile diğer bölge aktörleri arasındaki rekabet boyutuna da değinmek gerekir. Özellikle Türkiye ile Suudi Arabistan arasında Suriye'nin geleceğine nüfuz etme konusunda bir rekabet filizlenmiştir. Riyad ve Ankara, ideolojik ve jeopolitik farklılıklar nedeniyle son on yılda çoğu konuda rakip kamplarda yer aldı. Her iki ülke de Esad sonrası Suriye'de aktif rol kapma peşinde olduğundan, rekabetin sahaya yansıması muhtemeldir.

Nitekim iki ülke liderleri – Erdoğan ve Veliaht Prens Muhammed bin Selman– nadiren aynı çizgide buluşsa da bu kez hemfikir oldukları bir konu Suriye'ye uygulanan uluslararası yaptırımların kaldırılması oldu. Hem Türkiye hem Suudi Arabistan, Suriye'de kendi etkilerini artırmak için ekonomik yardımlar ve yatırımlar yapabilmek adına ABD'yi ve diğer Batılı müttefikleri yeni hükûmete yaptırım uygulamama konusunda ikna ettiler. Bu iş birliği kısa vadede Şam'a nefes aldırsa da uzun vadede Riyad-Ankara rekabeti, Suriye siyasetinde ayrı hatların oluşmasına yol açabilir. Özetle, Türkiye, Suriye'de barış ve düzenin kurulmasında vazgeçilmez bir aktör olarak öne çıkıyor ancak kendi öncelikleri (özellikle Kürt meselesi ve mülteci sorunu) doğrultusunda hareket etmesi, zaman zaman yeni yönetimin diğer paydaşlarla (ABD, Suudi Arabistan vb.) ilişkilerinde gerilim yaratabiliyor.

ABD: İkilemler ve Yeni Politik Yaklaşımlar

Amerika Birleşik Devletleri, Suriye'de rejim değişikliği gerçekleşmesini uzun süredir arzulamaktaydı ancak değişimin HTŞ gibi radikal geçmişi olan bir yapı öncülüğünde gelmiş olması Washington açısından karmaşık bir tablo ortaya koydu.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Washington yönetimi, Esad'ın devrilmesini memnuniyetle karşılamakla beraber, yerine gelen geçici hükûmete temkinli ve şartlı yaklaşmaktadır. Beyaz Saray, yeni Suriye yönetimine angaje olmak için öncelikle bazı kriterler belirlemiştir. Örneğin kimyasal silahların denetime açılması, yabancı cihatçı savaşçıların tasfiyesi, tüm etnik ve dinî gruplara eşit muamele ve terör bağlantılarının kesilmesi gibi koşullar Amerikalı diplomatlarca Şam'a iletilmiştir. Nitekim ABD, 2025 yılı ilkbaharında Suriye'ye yönelik bazı yaptırımları kaldırmaya başlamış ancak bunu 8 maddelik beklenti listesi eşliğinde yapmıştır. Bu talepler arasında profesyonel ve birleşik bir ulusal ordu kurulması (yabancı savaşçıların kritik görevlerde olmaması kaydıyla) gibi somut hükümler bulunmaktadır.

ABD'nin en büyük ikilemi, YPG/SDF ile müttefiklik ilişkisi ile NATO müttefiki Türkiye'nin güvenlik kaygılarıarasında kalmış olmasıdır. IŞİD'le mücadelede SDF'yi sahadaki ortak olarak seçen ABD, Esad sonrası dönemde de SDF'nin haklarının korunmasını önemsiyor. Washington, HTŞ merkezli yeni yönetimi tanımaya istekli olsa da SDF'nin marjinalize edilmesine karşı çıkıyor. Amerikan yönetimi sık sık SDF'nin IŞİD'e karşı elde ettiği kazanımların tehlikeye atılmaması gerektiğini, bu gücün Suriye'nin geleceğinde yer alması şartıyla istikrarın mümkün olacağını vurguluyor. Bu bakımdan ABD, Türkiye'ye hem anlayış göstermeye çalışıp hem de SDF'yi koruyan bir dengeleme politikası izliyor. Örneğin Beyaz Saray, "SDF'nin IŞİD'e karşı rolü korunmalıdır." derken aynı zamanda, "Türkiye'nin PKK konusundaki meşru endişeleri tanınmaktadır." şeklinde açıklamalar yapmıştır. ABD, sahadaki varlığını kademeli de olsa sürdürmektedir. 2024 sonu itibariyle Suriye'de yaklaşık 2.000 Amerikan askeri (özel kuvvetler ve danışmanlar ağırlıklı) görev yapıyordu ve bunların büyük kısmı doğuda, SDF kontrolündeki bölgelerde konuşluydu. Esad sonrası ortamın nispeten yatışmasıyla beraber 2025 içinde bu sayının yarıya düşürülmesi planlanmıştır. ABD'nin resmî gerekçesi, Suriye'de iç barışın desteklenmesi ve IŞİD'in yeniden canlanmasının engellenmesidir. Ancak Washington'un stratejik aklında, Suriye'nin tamamen diğer güçlerin nüfuzuna bırakılmaması, özellikle Rusya ve İran'ın uzak tutulmaya devam edilmesi de vardır.

Önemli bir gelişme, ABD'nin HTŞ konusundaki tutumunu kısmen yumuşatmasıdır. On yılı aşkın süre El Kaide bağlantıları nedeniyle düşman gözüyle bakılan HTŞ, Cevlani'nin daha ılımlı söylemleri ve İran karşıtı duruşu sayesinde ABD'de bazı çevrelerce "şartlı desteklenebilecek bir dönüşüm geçirmiş" olarak görülmeye başlanmıştır. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı, Temmuz 2025'te HTŞ'yi terör örgütü listesinden çıkararak (Loft & Mills, 2025, s. 73-78) yeni Suriye yönetimiyle doğrudan temas kurmanın önünü açtı. Amerikan yönetiminde hâlâ ciddi şüpheler bulunsa da bazı güvenlik uzmanları "Bir cihatçı liderin gerçek manada demokratikleştiği hiç görülmemiştir." diyerek Cevlani'ye kuşkuyla bakmaya devam ediyor. Pratikte Washington, Esad'sız Suriye'nin başarısız olmasını istemiyor. Eğer yeni yönetim kaosa sürüklenir ya da radikalleşirse bundan en çok ABD'nin rakipleri faydalanacaktır. Dolayısıyla Biden yönetimi (2025 itibariyle göreve hangi yönetim geldiyse) yaptırımları hafifletme, diplomatik angajmana girme ve insani yardımları artırma yoluna gitmiştir. Örneğin 2025 yazında ABD, Suriye'ye uyguladığı petrol ve enerji sektörüne dair bazı yaptırımları geçici olarak askıya almış, Dünya Bankası ve IMF'nin yeniden Suriye'de faaliyet göstermesine yeşil ışık yakmıştır. Bunlar, Suriye ekonomisinin toparlanması ve mülteci dönüşlerinin teşviki için kritik adımlardır.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Bununla beraber, ABD'nin İsrail ile Suriye konusunda tam mutabakat içinde olmadığı da ortaya çıkmıştır. Genelde Orta Doğu politikalarında yakın çalışan Washington ve Tel Aviv, yeni Suriye yönetimine yaklaşım konusunda ayrışıyorlar. ABD, Şam'daki İslamcı ağırlıklı hükûmetin zamanla kapsayıcı bir hâle gelebileceğine inanarak merkezi otoriteyi güçlendirme eğilimindeyken, İsrail bu hükûmeti "cihatçıların egemen olduğu ve azınlıklara tehdit oluşturan" bir yapı olarak görüyor. Amerikan yetkilileri Şaraa hükûmetinin "bütün Suriyelileri kucaklama" sözü verdiğini belirtip ülkenin bölünmemesi için merkezi hükûmeti desteklerken, İsrailli yetkililer Şam'daki yeni yönetime güvenilemeyeceğini, zayıf bir merkezi otoritenin İsrail'in çıkarına olacağını dile getiriyor. Bu fark, sahadaki eylemlere de yansıdı: Temmuz 2025'te Süveyda olayları sırasında İsrail doğrudan askerî müdahalede bulunurken; ABD, İsrail'in tek taraflı adımlarından rahatsızlığını diplomatik kanallardan hissettirdi. ABD, Suriye hava sahasında İsrail'le olası kazaları önlemek için Türkiye ve İsrail'le üçlü mekanizmalar kurmaya çalışıyor. Washington, müttefikleri arasında Suriye'nin geleceği konusunda görüş ayrılıkları oluşmasını istemiyor. Sonuç itibariyle ABD, Esad sonrası Suriye'de temkinli iyimserlik politikası güdüyor. Bir yandan ihtiyatlı davranıp yeni yönetime koşullu destek veriyor, diğer yandan da süreci rakiplerinin (İran, Rusya) lehine bırakmamak adına angaje oluyor.

İsrail: Güvenlik Endişeleri ve İttifak Dengeleri

İsrail, Suriye'deki iç savaşı başından beri sınırlarının güvenliği ve İran tehdidinin boyutu açısından takip etti. Esad rejimi döneminde İsrail ile Suriye arasında doğrudan savaş yaşanmasa da (1973'ten bu yana) Şam'ın Tahran'la ittifakı ve Hizbullah'a destek vermesi, İsrail için sürekli bir endişe kaynağıydı. İsrail, 2013'ten itibaren Suriye topraklarında İran ve Hizbullah hedeflerine yüzlerce hava saldırısı düzenleyerek İran'ın Suriye'de güçlenmesini engellemeye çalıştı.

Esad'ın devrilmesi İsrail için karmaşık sonuçlar doğurdu: Bir yandan İran'ın "Direniş Ekseni" stratejisi yara aldı ve Suriye'de İran etkisi gerilediği için İsrail rahatladı; öte yandan yerine gelen İslamcı ağırlıklı yönetimin geleceği belirsiz olduğu için yeni bir risk belirdi. Tel Aviv'deki hükûmet, başlangıçta Şam'daki yeni yönetimi ciddi bir tehdit olarak algıladı. Özellikle Cevlani'nin cihatçı geçmişi ve HTŞ saflarında Uygur, Çeçen, Özbek gibi yabancı savaşçıların bulunması, İsrail istihbaratını endişelendirdi. İsrail, Suriye'de merkezi otoritenin fazla güçlenmesini de arzulanır bulmamaktadır; hatta bazı İsrailli yetkililer, "Zayıf bir merkezi hükümet, İsrail'in çıkarınadır." şeklinde demeçler verdi. Bunun sebebi, güçlü bir Suriye'nin ileride yeniden Golan Tepeleri'ni geri isteme ihtimali ya da anti-İsrail bloklara katılma potansiyelidir. Zayıf veya parçalara bölünmüş bir Suriye ise İsrail'e yönelik ciddi bir konvansiyonel tehdit oluşturamaz.

Esad sonrası ilk aylarda İsrail'in Suriye'ye yaklaşımı daha çok askerî caydırıcılık eksenli oldu.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

2025'in ilk yarısında İsrail Hava Kuvvetleri, Suriye içlerinde faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Ocak-Haziran döneminde Suriye topraklarına 700'den fazla hava saldırısı düzenlediği bildirilmektedir. Bu saldırılarda özellikle İran'a müzahir milisler, gelişmiş silah sistemleri ve olası cihatçı kamp bölgeleri hedef alındı. Dahası, İsrail ordusu Suriye'nin güneyinde bazı sınır ötesi operasyonlar yaparak fiili bir güvenlik kuşağı oluşturma yoluna gitti. Golan Tepeleri'ne bitişik bölgelerde zaman zaman İsrail destekli yerel milislerin faaliyette bulunduğu, İsrail'in istihbarat ve insansız hava araçlarıyla bu alanları yakından izlediği gelen haberler arasındadır. Temmuz 2025'teki Dürzi-Bedevi çatışmalarında İsrail doğrudan Suriye Savunma Bakanlığı'nı dahi vuran bir hava harekâtı yaparak Şam'a güçlü bir mesaj vermiştir: "Azınlıklara zarar verirseniz biz müdahil oluruz." Bu noktada İsrail, Dürzi toplumuyla yakın tarihsel ilişkilerini kullanarak Suriye'de kendine nüfuz kanalı açmayı hedeflemiş görünmektedir. Hatta İsrail Savunma Bakanı, "Suriye'de Dürzi kardeşlerimizin zarar görmesine izin vermeyeceğiz." diyerek açıkça yeni yönetime meydan okumuştur.

Öte yandan, İsrail cephesinde daha stratejik bir fırsat algısı da yok değil. Esad'ın gidişi, İsrail'in yıllardır dile getirdiği, "İran'ın Suriye'den çıkarılması" hedefine fiilen ulaşması anlamına geliyor. Bu durumda İsrail, Suriye'yle neden düşman olsun? Bu soruyu yönelten bazı İsrailli ve Amerikalı analistler, uzun vadede İsrail ile yeni Suriye yönetiminin anlaşabileceği ihtimalini tartışmaya açtılar. ABD de benzer biçimde iki ülkenin diplomatik ilişki kurmasını arzuladığını dillendirdi. Tabii ki burada en büyük pürüz, 1967'den beri İsrail işgali altındaki Golan Tepeleri meselesidir. Yeni Suriye yönetimi, şu an iç meselelerle meşgul olsa da Golan'ın İsrail tarafından ilhakını asla tanımayacağını ve buranın Suriye toprağı olduğunu vurgulamayı sürdürüyor. İsrail ise Golan'ı hayati önemde stratejik derinlik olarak görüyor ve son olarak 2025'te burada yeni yerleşim birimlerine onay vererek (Loft & Mills, 2025, s. 203-210) geri adım atmaya niyetli olmadığını gösterdi. Bazı uzmanlar, iki ülkenin doğrudan barış anlaşması imzalaması zor olsa da karşılıklı güvenlik garantilerine dayalı bir uzlaşının mümkün olabileceğini öne sürüyor. Örneğin İsrail'in en büyük endişesi Suriye topraklarında kendisine hasmane milis veya terör unsurlarının barınmaması; yeni Şam yönetimi bunu güvence altına alır ve İsrail de Suriye'nin egemenliğine saygı duyup gizli operasyonlarını durdurursa bir modus vivendi oluşabilir. Nitekim basına sızan haberlere göre, İsrail ile Şam arasında Ürdün veya Azerbaycan arabuluculuğunda gizli görüşmeler yapıldığı ve yanlış anlaşılmaların önlenmesi için bir iletişim hattı kurulduğu belirtiliyor. Bu temaslar, İsrail'in özellikle yeni yönetimin niyetlerini test etmesi açısından kritik olabilir.

Şu aşamada İsrail-Suriye ilişkileri kırılgan ve büyük ölçüde örtülü seyrediyor. Realpolitik perspektiften değerlendirildiğinde, İsrail ile yeni Suriye yönetimi arasındaki denge, ortak düşman İran faktörüyle kısmen örtüşse de ideolojik güvensizliklerle gölgelenmektedir. İsrail, Suriye'de istikrardan çok kendi güvenlik çıkarlarının garanti altına alınmasıyla ilgileniyor; bu da gerekirse Suriye'nin bölünmüş veya zayıf kalmasına oynayabileceği anlamına geliyor. Diğer yandan, eğer Şam hükûmeti uluslararası meşruiyet kazanmak istiyorsa İsrail'le çatışmayan, belki perde arkasında uzlaşan bir çizgi izlemek zorunda kalabilir.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Şaraa'nın "İsrail'le bir sorunumuz yok." minvalindeki açıklamaları bu kapıyı aralık tutma çabası olabilir. Bu denklemde ABD'nin rolü de önemli: Washington, müttefiki İsrail'in güvenlik endişelerini yatıştırmak için Suriye politikasını koordine etmeye çalışsa da yukarıda belirtildiği gibi bakış farkları vardır. Son kertede, İsrail'in Suriye politikasını iki kelime özetliyor: "Temkinli güç projeksiyonu." Yani hem güç kullanarak tehdidi uzakta tutuyor, hem fırsat görürse siyasi açılımlarla durumu kendi lehine çevirmeye hazırlanıyor.

Sonuç

Esad rejiminin Aralık 2024'te sona ermesi Suriye halkı için bir dönüm noktası olsa da arzulanan barış ve huzurun hemen sağlanamamasının çok boyutlu nedenleri bulunmaktadır. Bu yazıda incelediğimiz üzere, iç dinamikler ve dış aktörlerin rolleri bu süreçte iç içe geçerek karmaşık bir geçiş tablosu oluşturmuştur.

Birincisi, içerideki güç boşlukları ve aktörler arası çekişmeler barış önünde engel teşkil etmektedir. Kuzeybatı Suriye'de yıllarca süren otorite boşluğu HTŞ gibi radikal bir yapının güçlenmesine zemin hazırlamış ve Esad sonrası dönemde de HTŞ'nin ideolojik mirası ülkenin yeni yönetimine damga vurmuştur. HTŞ her ne kadar söylem ve tarz değiştirmeye çalışsa da devlet inşası sürecinde kapsayıcılık sorunu yaşamaktadır. Ülkenin büyük bölümü hâlâ silahlı grupların tam olarak kontrol altına alınamadığı bir mozaik görüntüsündedir; bu da istikrarsızlığı beslemektedir. Kürt meselesi ise çözülmeden kaldığı için Suriye'nin toprak bütünlüğü ve ulusal uzlaşısı eksik kalmaktadır. YPG/SDF'nin tam entegrasyonunun gerçekleşmemesi, hem iç politikada bir meşruiyet açığı hem de dış müdahalelere açık bir gedik yaratmaktadır. Bu sorun çözülmedikçe, Suriye'nin kuzeydoğusu potansiyel bir çatışma alanı olarak kalmaya devam edecektir.

İkincisi, toplumsal ve mezhepsel fay hatları derinleşmiştir. Esad rejimi baskıcı bir diktatörlük olsa da Alevi azınlığın himayesi altında bir düzen tesis etmişti. Şimdi Aleviler korunmasız hissediyor ve ne yazık ki yeni dönemde ciddi misilleme şiddetine maruz kaldılar. Aynı şekilde Dürziler ve diğer azınlıklar da radikal unsurların yükselişiyle endişeye kapılmış durumda. Bu güvensizlik ortamı, mezhepsel ön yargıları körükleyerek barış çabalarını sekteye uğratıyor. Toplumsal barış olmadan siyasi barışın kalıcı olamayacağı Suriye örneğinde bir kez daha görülmektedir.

Üçüncüsü, bölgesel ve küresel aktörlerin Suriye üzerindeki çıkar mücadeleleri barışın tesisini zorlaştırıyor. İran ve Rusya gibi eski müttefiklerin nüfuz kaybı yaşaması, onları dolaylı yollardan sorun çıkarıcı hamlelere itebilir.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

Türkiye, ABD, İsrail, Suudi Arabistan gibi aktörler ise Suriye'yi kendi jeopolitik satranç tahtalarının bir parçası olarak görmeye devam ediyor. Türkiye'nin Kürt meselesi ve mülteciler konusundaki ısrarı, ABD'nin terör ve istikrar ikilemi, İsrail'in güvenlik kaygıları ve Suudi Arabistan-Katar rekabeti gibi etmenler, Suriye'de ortak bir uluslararası vizyon oluşmasını engelliyor. Her ne kadar büyük güçler "Suriye'nin toprak bütünlüğü" konusunda söylem birliği yapsa da pratikte her biri kendi etki alanını genişletmeye çalışıyor. Bu da Suriye'yi bir nevi vekalet çatışmaları arenası olarak bırakmaya devam ediyor.

Sonuç olarak, Esad sonrasındaki Suriye manzarası, bir devrin kapanıp diğerinin açıldığı kritik bir geçiş dönemidir. Bu dönemde barış ve sükûnetin gecikmesinin temel nedeni, yeni Suriye'nin henüz tüm kesimleri kucaklayan, tüm silahlı unsurları kontrol edebilen ve komşularıyla uyumlu politikalar izleyebilen bir düzene kavuşamamış olmasıdır. Realpolitik açıdan bakıldığında her aktör kendi çıkarını maksimize etmeye çalışmakta, bu da uzlaşı ve istikrar zeminini daraltmaktadır. Yine de umut ışıkları tamamen sönmüş değil: Şiddet olaylarına rağmen uluslararası toplumun desteğiyleSuriye'de yeni bir sayfa açılması ihtimali sürüyor. Bunun için hem içeride kapsamlı bir milli uzlaşma ve güvenlik sektörü reformu hem de dışarıda Suriye'nin egemenliğine saygılı ve yapıcı bir bölgesel diyalog gerekiyor. Esad'sız geçen ilk altı ay gösterdi ki diktatörün gitmesi tek başına barışı getirmiyor; esas mesele, onun bıraktığı enkazın üzerinde nasıl bir gelecek inşa edileceği. Suriye, önündeki engelleri aşabilirse belki yıllar sonra gerçek anlamda huzura kavuşabilir. Bu süreçte soğukkanlı bir realpolitik akılla hareket edilmesi ve intikam ya da maksimum kazanç dürtülerinin dizginlenmesi, kalıcı barışın yegâne reçetesi olacaktır.

Burak Can ÇELİK - Bursa doğumlu, Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler mezunudur. Uluslararası politika, Orta Doğu jeopolitiği, güvenlik stratejileri ve Türkiye'nin dış politika vizyonu üzerine odaklanan bağımsız bir analisttir. Türkçe ve İngilizce kaleme aldığı analizlerde; bölgesel güç rekabeti, yeni güvenlik mimarileri ve çok kutuplu dünyada Türkiye'nin konumu gibi başlıklara gerçekçi ve çok katmanlı bir yaklaşımla eğilmektedir. Çelik'in yorumları çeşitli medya mecralarında ve stratejik düşünce platformlarında yer bulmaktadır. Gerçekçiliği esas alan analiz tarzı, onu klasik yorumların ötesine taşıyan eleştirel ve vizyoner bir zemine oturtmaktadır.

ESAD SONRASI SURİYE'DE BARIŞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER: REALPOLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

BURAK CAN ÇELİK

KAYNAKÇA

- Loft, P., & Mills, C. (2025, July 23). Syria after Assad: Consequences and interim authorities 2025 (House of Commons Library Research Briefing No. CBP-10161). UK Parliament. https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10161/
- Hof, F. C. (2024, December 10). Where Syria goes next after the fall of Assad. Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/syria-next-assad-hts/
- Schenker, D. (2025, June 5). After Assad: The Future of Syria. The Washington Institute for Near East Policy. https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/after-assad-future-syria
- Ashawi, K., & Bassam, L. (2025, July 20). Clashes rage in Druze region as Syria struggles to enforce ceasefire. Reuters. https://www.reuters.com/world/middle-east/clashes-rage-druze-region-syria-struggles-enforce-ceasefire-2025-07-19/
- BBC News. (2025, April 3). SDF threatens to pull out of Syria integration deal. https://www.bbc.com/news/world-middle-east-66677271
- Al Jazeera. (2025, March 19). Syria's Alevi community fears revenge attacks after Assad's fall. https://www.aljazeera.com/news/2025/3/19/alevi-fears-post-assad
- The Times of Israel. (2025, July 15). Israel strikes Syria defense HQ over Druze massacre. https://www.timesofisrael.com/israel-strikes-syria-defense-hq-druze/
- Syrian Observatory for Human Rights (SOHR). (2025, July). Suweida clashes toll rises to 940 as truce barely holds. https://www.syriahr.com/en/326569/
- Human Rights Watch. (2025, May). Syria: Unlawful executions of Alawi civilians post-Assad. https://www.hrw.org/news/2025/05/12/syria-executions-alawi-civilians
- Phillips, C. (2023). The Battle for Syria's Future: Sectarianism and Statehood after Assad. Hurst Publishers.
- Lister, C. (2025). HTS's Political Evolution: Between Salafi Roots and Pragmatic Governance. Middle East Institute.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS
TARAFINDAN YAZILDI

Orta Doğu, tarihsel olarak geçmişten günümüze birçok savaş ve mücadeleye şahitlik etmiştir. Bölge üzerinde söz sahibi olmak isteyenlerin yanı sıra, mevcut gücünü koruma ve devam ettirmek isteyenler açısındansa, aynı zamanda görünmeyen cephelerde verilen istihbarat ve enformasyon savaşlarının da odak noktası olmuştur. Enerji kaynakları, etnik ve mezhepsel ayrışmalar, vekalet savaşları ve dış müdahaleler; bu coğrafyada istihbaratın yalnızca bilgi toplama değil, aynı zamanda yön verme aracı olarak kullanılmasına neden olurken; bölgenin istikrarsız dengeye dayalı yapısı da istihbarat servislerinin faaliyet ve operasyonlarında geniş bir etki alanına ulaşması açısından avantajlar sağlamıştır. Dolayısıyla Orta Doğu'da süregelen bu mücadele bölge ülkeleriyle küresel güçlerin çıkar ve menfaatleri bağlamında politik beklentilerine hızlı ve sert bir şekilde yanıt vermesi için kan ve göz yaşının zerre kıymetinin olmadığı bu topraklarda istihbarat aygıtlarını devletlerarası bilgi savaşları, toplum mühendislikleri, psikolojik harekât ve hibrit savaş araçlarıyla iç içe geçerek doğrudan mücadele sahasına sürüklemiştir. Bu analiz, Orta Doğu'daki espiyonaj faaliyetlerinin bölgesel güç mücadeleleri bağlamında ele almayı amaçlamaktadır.

Orta Doğu'ya sözde barış getirmek için yapılan cerrahi hamleler yani karşı tarafı yıpratarak savaş ve dış müdahaleye zemin hazırlanması için istihbarat servisleri kıdemli personelleriyle sahada çalışmalarını sürdürürken, teknolojinin tüm imkân ve kabiliyetlerini kullanırlar. Ancak istihbarat dünyasında Orta Doğu, satranç tahtasından ziyade mayın tarlası olarak lanse edilir. Bu bölgede bilginin değeri sadece doğru olmasında değil, ne zaman, nasıl ve kim üzerinden servis edildiğinde yatar. Bu sebeple yukarıda belirtmiş olduğum teknoloji ve tüm teknik imkânların kapasitesi ne kadar iyi derecede olursa olsun, insan unsuruna dayalı faaliyetler birincil öneme sahipken, alan çalışmalarında karşılaşılan yerel aktörler, tarikat bağlantıları ve aşiret dengeleri sahada faaliyet gösteren her analist ya da meslek memuru açısından yalnızca istihbarat kaynağı değil, aynı zamanda operasyonel birçok riski barındırdığı unutulmamalıdır.

Orta Doğu'da bölgesel aktörlerin kendi istihbarat ekosistemlerini kurmaları, bölgede çok katmanlı ve kesişen istihbarat hatlarının ortaya çıkmasına neden olurken, modern bir coğrafyada yapılan istihbarat faaliyetlerine yönelik çalışmalar bu coğrafyada yetersiz kalmaktadır. Çünkü istihbaratın, doğrudan siyasi karar alma mekanizmalarını şekillendiren bir kuvvet çarpanı hâline geldiği nadir bölgelerden biri olmasının yanında; birçok ülke servisi ve terör örgütünün dar bir alanda kıyasıya mücadele yürütmesi, teknik imkânların ötesinde insan faktörünü çok daha değerli ve belirleyici hâle getirmektedir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Bu durum, saha deneyimi, kültürel bağlamı okuma kabiliyeti ve psikolojik derinliği olan unsurların, teknolojik üstünlüğe sahip sistemler kadar kritik bir rol oynamasına neden olmaktadır. İnsan ilişkileri ve gözlem yoluyla elde edilen bilginin, hedef ülke veya gruplar üzerindeki etkisi; bilgi toplama ve yönlendirme çalışmaları açısından, haber elemanları vasıtasıyla hedefe penetre olarak, karar alma süreçlerini etkilemek, yönlendirme operasyonlarına zemin hazırlamak ve güvenlik açıklarını istismar etmek amacıyla stratejik bir araç olarak kullanılabilir. "Bir operasyon yapılacaksa her şeyden önce tespit ve planlama yapılması gerekir. Teknik belgelerle size çalışacak grupları belirlersiniz ve sonra bilgi toplama aşamasına geçersiniz." [1] Siyasi istikrarsızlık, iç savaşlar, etnik ve mezhepsel gerilimler ile dış müdahaleler, istihbaratı bu coğrafyada stratejik bir silah hâline getirirken; doğru analiz ve etkin personel teminiyle hareket eden istihbarat örgütleri kritik dosyaları başarıyla sonuçlandırabilmektedir. Ancak kişisel hırsların öne çıktığı ya da siyasallaşmanın gölgesinde kalan ülke servisleri ise uluslararası kamuoyunun gündemine oturacak düzeyde ciddi fiyaskolarla karşı karşıya kalmaktadır.

Bölgedeki devletlerin ve küresel güçlerin yürüttüğü istihbarat faaliyetleri, istihbaratın ruhuna aykırı olacak şekilde, genellikle planlamalardan ziyade askerî operasyonlarla iç içedir.

Bölgedeki devletlerin ve küresel güçlerin yürüttüğü istihbarat faaliyetleri, istihbaratın ruhuna aykırı olacak şekilde, genellikle planlamalardan ziyade askerî operasyonlarla iç içedir. Suriye iç savaşı, Irak'ın işgali, İran'ın vekil ağları, İsrail'in önleyici saldırı doktrini ya da Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları gibi örneklerde, istihbaratın yalnızca ön hazırlık değil, aynı zamanda operasyonel yönlendirme ve saha içi karar alma süreçlerine doğrudan etki ettiği görülür. Bu da Orta Doğu'daki istihbarat rekabetinde, gizli servislerin klasik anlamda bir "arka plan kurumu" olmaktan çok, fiilen çatışma alanlarının siyasi ve askerî mimarlarından biri hâline getirmektedir.

Orta Doğu'da yürütülen gizli servis faaliyetleri, çok katmanlı ve iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

İstihbarat, burada yalnızca düşman unsurların takibini değil, müttefiklerin kontrolünü, yerel unsurların yönlendirilmesini ve kamuoyunun şekillendirilmesinde de mesai harcar. Bilgiye erişim kadar, bilginin zamanlaması, manipülasyonu ve hedefe göre sunumu da en az operasyonel başarı kadar önemlidir. Özellikle askerî hareketlilik öncesinde ve sonrasında yapılan istihbarat çalışmaları, sahada elde edilen taktik başarıların stratejik karşılık bulmasında belirleyici rol oynar. Orta Doğu'daki istihbarat savaşları, bölgenin stratejik konumu nedeniyle küresel güç mücadelesinin merkezindedir. Dolayısıyla bölgede olan servisler, casusluk faaliyetlerinin yanında uluslararası siyaset ve ekonomi üzerine de yoğunlaşarak hasım servis, örgüt ve ülkeler üzerinde deney yapmaktan geri kalmamaktadır. "Günümüzde ülkelerin rakipleriyle doğrudan çatışmaya girmek yerine karşı tarafın karar mekanizmasını etkilemeye, oyalamaya, içe döndürmeye, etki etmeye yönlendirdikleri anlaşılıyor. Bu durum, doğrudan çatışmaya ve savaşa oranla hem daha az maliyetli hem de şiddet açısından daha kontrollü görünüyor." [2]

Enerji kaynakları, jeopolitik geçiş güzergâhları, "terörle mücadele" ve İsrail'in güvenliği gibi çok boyutlu çıkarlar çerçevesinde ABD, Orta Doğu'yu öncelikli bir bölge olarak görmektedir. Bu nedenle alandaki istihbarat faaliyetlerini sadece bilgi toplama aracı olarak değil, aynı zamanda siyasi mühendislik ve operasyonel yönlendirme aracı olarak da yürütmektedir. Bununla birlikte İran, Suriye ve daha önce Irak'taki rejimlerin iç dinamiklerini ve dış politikalarını anlama ve yönlendirme faaliyetlerinde bulunurken, gözlem yapmaktan öte aynı zamanda rejimlerin zayıf noktalarını tespit ederek, karar alma mekanizmalarını manipüle etme ve uzun vadeli stratejik etki kurma çalışmalarını elindeki tüm güç unsurlarını dahil ederek bölgenin merkezinde yer almaktadır. El Kaide, DEAŞ ve Hizbullah gibi örgütler hakkında istihbarat toplama, lider kadrolarına yönelik operasyon süreçlerine zemin hazırlamak, örgütsel yapılarını kendi politikalarına yanıt verici hâle getirmek ya da örgütleri farklı zamanlarda zayıflatarak, bölgedeki ABD çıkarlarına yönelik faaliyetlerin devamlılığı boyutunda önleyici stratejiler geliştirmek açısından kritik bir rol oynamaktadır.

İstihbarat, burada yalnızca düşman unsurların takibini değil, müttefiklerin kontrolünü, yerel unsurların yönlendirilmesini ve kamuoyunun şekillendirilmesinde de mesai harcar.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

ABD, özellikle Suudi Arabistan, Irak, İran ve BAE gibi ülkelerdeki petrol ve doğal gaz rezervlerinin üretim kapasitesi, sevkiyat hatları ve altyapı güvenliklerine yönelik detaylı olarak tüm teknik kabiliyetini kullanarak bölgede istihbarat toplar. Bu bilgiler, enerji arz güvenliği ve küresel piyasa dengelemesi açısından kritik öneme sahipken, petrol ve doğal gaz altyapılarının güvenlikleri ile enerji rotalarını kendi kontrolü altında tutma çabası ana hedefleri arasındadır. "ABD'nin Orta Doğu'ya müdahalesinin önemli bir sebebi de Orta Doğu petrollerine bağımlı olan ülkelere, özellikle Çin'e yöneliktir. ABD, Orta Doğu'daki petrol ve enerji piyasasını kontrol ederek Orta Doğu petrollerine bağımlı olan potansiyel rakiplerini de kontrol edebilmektedir. Orta Doğu'yu kontrol etmek demek, rakiplerin ekonomik gücünü de kontrol etmek demektir."[3]

ABD'nin Orta Doğu'daki istihbarat faaliyetleri, CIA tarafından sevk ve idare edilen yerel iş birlikçileri ve özel kuvvetlerle entegre çalışan saha ajan ağlarından, NSA koordinatörlüğündeki sinyal istihbaratıyla yürüttüğü iletişim takibine, insansız hava araçları ve uydularla yapılan anlık gözetimden, İran ve Suriye gibi hedeflere yönelik siber saldırılara ve devşirilen insan kaynaklı istihbarat unsurlarına kadar çok katmanlı bir yapı sergilemektedir. ABD, Orta Doğu'daki istihbarat faaliyetlerini dış politikasının proaktif bir uzantısı olarak yürütmeye devam ederken, yeni dönemde Çin'in ekonomik etkisinin artması, Rusya'nın jeopolitik derinliğini yeniden tesis etme çabaları ve İran'ın nükleer potansiyeli, İsrail'in güvenlik kaygıları ile ABD istihbaratının bölgedeki önceliklerini yeniden tanımlamasına neden olmaktadır. Bu çerçevede gizli servis faaliyetleri giderek daha fazla hibrit bir karakter kazanmaktadır. Yapay zekâ destekli veri analiz sistemleri, otonom hâle getirilen insansız hava araçları ve sosyal medya üzerinden yürütülen psikolojik ve bilişsel analizler servisi derin bir şekilde dijitalleştirirken, bu dönüşümle beraber bölgede çeşitli istihbarat zafiyetleri de yaratmıştır.

Yapay zekâ destekli veri analiz sistemleri, otonom hâle getirilen insansız hava araçları ve sosyal medya üzerinden yürütülen psikolojik ve bilişsel analizler servisi derin bir şekilde dijitalleştirirken, bu dönüşümle beraber bölgede çeşitli istihbarat zafiyetleri de yaratmıştır.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Rusya'nın Orta Doğu'daki istihbarat bağlamında faaliyetlerini ele alacak olursak, küresel güç rekabetinde stratejik denge unsuru olma hedefiyle beraber değişken bir ivme göstermekle birlikte, mücadele açısından özellikle Ukrayna Savaşı, Libya'da yönettiği vekalet savaşları ve Suriye'de desteklediği rejimin devrilmesi nedeniyle önceliklendirme anlamında problemler yaşasa da yeni hükûmetle arasını yakın tutma yönünde hamlelerde bulunarak, tıpkı ABD gibi bölgede olan faaliyetleri sadece bilgi toplamakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda askerî varlık kurma, siyasi etki oluşturma ve uzun vadeli kalıcılık sağlama gibi çeşitli amaçlar taşımaktadır. Moskova'nın bölgedeki politikaları, ABD ve Batı etkisine yönelik karşı denge kurma çabasıyla şekillenirken; enerji, silah satışı ve jeopolitik üsler üzerinden nüfuz inşasını da içermektedir.

Özellikle Suriye iç savaşıyla beraber, Rusya'nın bölgeye davet edilmesiyle istihbari varlığının kalıcı hâle gelecek şekilde merkez üssü hâline gelmiştir. Tartus ve Hmeymim gibi askerî üsler etrafında kurulan yerleşkeler sadece askerî değil, aynı zamanda istihbarat çalışmaları anlamında da etkinlik sağlamasına yani ilgili süreçlere içerden nüfuz etmesine imkân tanımıştır. Suriye rejiminin, güvenliğinin yeniden yapılandırılması, muhalif grupların takibi ve İran'la istihbarat paylaşımı bu bağlamda öne çıkan faaliyetleri olurken, Esad rejiminin içten çürümüşlüğü nedeniyle bölgede ayakta kalmasını sadece geciktirmiş oldular.

Rusya'nın istihbarat yapılanması, GRU (Askerî İstihbarat), SVR (Dış İstihbarat Servisi) ve FSB (Federal Güvenlik Servisi) gibi üç temel yapıya dayanmaktadır. GRU, sahadaki vekil unsurların koordinasyonunu ve operasyonel faaliyetleri yürütürken; SVR daha çok diplomatik örtü altında siyasi istihbarat toplamaktadır. FSB ise öncelikle iç güvenlik, karşı istihbarat, sınırların korunması ve bilgi güvenliğinin sağlanmasından sorumludur.

Rusya, sadece Suriye'de değil, Lübnan, Mısır, Libya ve İran gibi ülkelerde de çeşitli seviyelerde istihbari varlık göstermek için mücadele etmektedir.

Rusya'nın istihbarat yapılanması, GRU (Askerî İstihbarat), SVR (Dış İstihbarat Servisi) ve FSB (Federal Güvenlik Servisi) gibi üç temel yapıya dayanmaktadır.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Lübnan'da Hizbullah'la sınırlı iletişim ve İsrail'e karşı yürütülen elektronik istihbarat (ELINT) faaliyetleri, Mısır'da Sisi yönetimiyle yapılan güvenlik iş birlikleri, Libya'da ise Wagner gibi özel askerî yapılar üzerinden doğrudan saha etkisi bu çerçevede değerlendirilebilir. İran'la ise özellikle ABD'yi izleme faaliyetleri ve nükleer program konularında taktiksel bilgi alışverişi yapılmaktadır. Rusya'nın Orta Doğu'daki istihbarat yöntemleri, açık ve kapalı kaynak istihbaratı (OSINT/SIGINT), askerî eğitim ve enerji anlaşmaları yoluyla etki ağı kurma ve özel askerî şirketleri doğrudan sahada kullanımı gibi unsurları içermektedir. Bu faaliyetler, doğrudan kontrol kurmaktan çok, vekil aktörler ve yapılar üzerinden etkili olmaya yöneliktir. Ancak Rusya, bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. ABD ve İsrail'in bölgedeki teknik ve insan istihbaratı üstünlüğü, Rusya'nın hareket alanını daraltmaktadır. Ayrıca İran ile özellikle Suriye sahasında zaman zaman çıkarlar noktasında karşı karşıya gelinmesiyle bilgiye ulaşabilme yönünden sahada rekabetlerde yaşanmaktadır. Rusya'nın tarihsel olarak Arap dünyasında tam güven tesis edememiş olması da bölgede derinleşmesini zorlaştıran bir diğer etkendir.

Rusya'nın tarihsel olarak Arap dünyasında tam güven tesis edememiş olması da bölgede derinleşmesini zorlaştıran bir diğer etkendir.

Rusya, Orta Doğu'da istihbarat faaliyetlerini, dış politikasının ve askerî stratejisinin ayrılmaz bir parçası olarak kullanmaktadır. Bu faaliyetler, çoğunlukla vekil aktörler üzerinden ve hedefte uzun vadeli etki yaratması planlanarak yürütülmektedir. Moskova, doğrudan çatışmadan ziyade, bölgedeki güç boşluklarını doldurarak kalıcı bir jeopolitik varlık inşa etmeyi amaçlamaktadır. "Savaşın parçaladığı Suriye ve Libya'da Wagner üyeleri ile ayak izini belli eden Rusya, 2017 Aralık ayı başlarında Orta Afrika Cumhuriyeti silah ambargosundan BM muafiyeti almasının ardından bölgeye hafif silahlar sokmaya başlamış, hem hükûmeti hem de madencilik tesislerini korumak için görevlendirilen Wagner paralı askerlerini bölgeye yerleştirmiştir." [4]

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Rusya, hem güvenlik hem de ekonomik çıkarlarını korumak için bu stratejiyi yani vekil güçleri üzerinden kendi adına sorumluluk almamak adına tüm Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde uygularken, batının güçlü istihbarat etkisine karşı alternatif bir nüfuz kurmaya çalışmaktadır. Ancak ABD ve AB ülkelerinin desteklediği Ukrayna Savaşı, Rusya'nın Orta Doğu'daki önceliklerini güç çerçevesinde etkileyerek son dönemlerde Rus etkisini bölgede azaltmıştır. Zaten çıkarılan savaşın daha doğrusu bitirilmek istenmeyen çatışmaların bir amacı da Rusya'nın etki çarpanının kırılmasına yönelik hamle olduğu apaçık ortadadır.

İsrail'in bölgedeki çalışmalarına gelecek olursak, temel istihbarat amacı, sınır ötesinden gelebilecek tehditleri önceden tespit ederek etkisiz hale getirmektir. Bu hedef, özellikle İran, Hizbullah ve Hamas gibi örgütlerin unsurlarına yönelik yürütülen istihbarat faaliyetlerinde belirginleşmektedir. İsrail, bölgedeki diğer ülkelere göre yüz ölçümü ve nüfus oranı en düşük ülke olsa da kendisine yönelik hamleler doğrultusunda yine bölgenin en aktif istihbarat servislerinden birine sahiptir. Roket tehditleri, siber saldırılar ve vekil güçlerin faaliyetlerine odaklanılırken, hasım devletlerdeki iç gelişmeleri etkileme, yönlendirme ve bölgesel diplomatik hamlelerde bilgi üstünlüğü sağlanması için uzun yıllardır mücadele etmektedir. Bununla birlikte elindeki teknik imkân kapasitesi anlamında bölgede farklılık göstererek çıkar ve menfaat bağlamında süreçleri yakından takip ederek bununla da yetinmeyerek kendilerine göre "terör örgütü" olan grupları hedefleyip özellikle lider kadrolarına yönelik düzenledikleri özel operasyonlarla son dönemlerde yankı uyandırmıştır.

Rus ekolüne yakın bir teşkilata sahip olan İsrail'in, istihbarat yapılanması üç ana kuruma dayanmaktadır. Dış istihbarat ve gizli operasyonlardan sorumlu olan Mossad; suikast, adam devşirme ve psikolojik harp gibi yöntemlerde aktif rol oynarken, Aman olarak bilinen askerî istihbarat birimi, cephe hattı ve askerî hedeflere yönelik bilgi toplamada, elektronik ve sinyal istihbaratını kullanarak sahadaki yerini almaktadır. İç güvenliği sağlamakla görevli Shin Bet ise özellikle Filistin topraklarındaki faaliyetleri kontrol altında tutmak için çalışmalar yapmaktadır.

İsrail'in bölgedeki çalışmalarına gelecek olursak, temel istihbarat amacı, sınır ötesinden gelebilecek tehditleri önceden tespit ederek etkisiz hale getirmektir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

İsrail istihbaratının bölgesel faaliyetleri, özellikle İran'ın nüfuzunu sınırlandırmaya ve Hamas'a yönelik operasyonel stratejiler etrafında şekillenmektedir. Mossad, İran'ın nükleer programını engellemeye yönelik hem siber saldırılar hem de doğrudan fiziksel operasyonların altyapısını hazırlarken bölgenin getirmiş olduğu zorluklar nedeniyle istihbarat servisi daha çok askerîleşme yönelimi göstermektedir. "İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF), İran'ın programında kilit görevler üstlenen dokuz üst düzey bilim insanı ve uzmanın düzenlenen operasyonlarla öldürüldüğünü açıkladı. Söz konusu isimlerin, İran'ın nükleer altyapısını oluşturan kritik projelerde doğrudan yer aldığı belirtildi." [5] Bilim insanı, üst düzey askerî yetkili veya istihbarat unsurlarına karşı nokta operasyonlarda bulunan Mossad, bölgesel dinleme sistemleri ve gelişmiş elektronik izleme altyapısıyla iletişim takibinde bulunurken, özellikle ekonomik ve hukuksal sıkıntılar yaşayan ülkelerde yerel iş birlikçiler başta olmak üzere, ülke içerisine sızdırılmış ajanlar ve devşirilen unsurlar üzerinden bilgi toplanması açısından üstünlük kurarak hızla sonuca ulaşmayı amaçlamaktadır.

"İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF), İran'ın programında kilit görevler üstlenen dokuz üst düzey bilim insanı ve uzmanın düzenlenen operasyonlarla öldürüldüğünü açıkladı.

Ayrıca başta sosyal medya olmak üzere hasım ülkelere yönelik kamuoyu oluşturulması için çeşitli mecralarda hedef ülke dili üzerinden yazı ve yayınlar yaptırarak, dezenformasyon, diplomatik sızdırmalar üzerinden medya manipülasyonları gibi çağın getirdiği yeni savaş alanlarında da etki göstermektedir.

İran tehdidine karşı yürütülen bölgesel stratejiler kapsamında İsrail'in, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve bazı Körfez ülkeleriyle gizli istihbarat paylaşımında bulunduğu bu süreçte, CIA ve NSA ile uydu görüntüleme ve sinyal dinleme alanlarında eşgüdümlü çalışarak, ayrıca İran'a yönelik bilgi toplama faaliyetlerinde PKK'lı yerel Kürt unsurlardan faydalanmaktadır. İsrail'in Orta Doğu'daki istihbarat yapısı, önleyici savunma, asimetrik müdahale ve stratejik istikrarsızlaştırma esaslarına dayanır.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Operasyonel alanda oldukça agresif, teknik alanda ise yüksek teknolojili bir kapasiteye sahip olsa da gerek İsrail içerisinde gerekse de ülke toprakları dışında birçok kere başarısız görevlerde sergilenmektedir. Agresif tarza sahip olan faaliyetleri nedeniyle, haydut devlet olma kapasitesine ulaşan İsrail, bölgesel tansiyonu sık sık yükselterek karşı istihbarat savaşlarının körüklenmesine neden olurken, başta Filistin'deki uygulamaları olmak üzere, uluslararası hukukun çiğnenerek insan haklarının ayaklar altına alındığı bir ülke olarak bölge tarihinde yerini almıştır.

Bölgede istihbari faaliyetler kapsamında özellikle Şii yayılmacılık esasına dayalı hareketleri tetikleyerek, Orta Doğu ülkeleri arasında etkinlik kazanmak isteyen İran ise, rejim güvenliği ve bölgesel nüfuz stratejisi ekseninde çok katmanlı bir yapı üzerinden ilerlemeyi tercih etmektedir. Bu faaliyetler, resmî kurumları olan İstihbarat Bakanlığı (MOIS/VAJA) ve Devrim Muhafızları İstihbaratı ile onun dış operasyon kolu olan Kudüs Gücü aracılığıyla organize edilmekle birlikte, klasik insan istihbaratı (HUMINT) yöntemleri ve vekil yapıların kullanıldığı örtülü operasyonları birlikte yürütmektedirler. Suriye'de Esat rejiminin ayakta durabilmesi için İran, sahada tüm varlığıyla destek vermiştir. Ayrıca bölge ülkelerdeki muhalif yapıların içlerine sızılması şeklinde hareket tarzı benimsenirken, siyaseten çıkar amaçlı yerleştikleri ülkelerde karargâhlar kurarak operasyonları yerinden uygulamayla takip etmektedirler. Irak'ta Şii milis grupları üzerinden hem askerî hem siyasi etki alanı oluşturulmakta, aynı zamanda ABD ve Batılı ülkelerin istihbarat servislerine karşı kontr-istihbarat faaliyetleri de icra edilmektedir.

Lübnan'da Hizbullah üzerinden yürütülen istihbarat yapılanması, İsrail'e karşı psikolojik harp ve istihbari sızmalar şeklinde devam etse de rejim güvenliğini ülke çıkarlarının önünde gören idarecilerin yönetimindeki gizli servis zaman zaman istihbari körlük yaşayarak büyük zafiyetlere kapı aralamıştır. Özellikle, son İsrail-İran çatışmasında bölgede düştüğü durum gözler önüne getirildiğinde tehdit önceliklendirme açısından, İsrail gizli servisinin bunu kendi lehine nasıl çevirerek avantaj elde ettiğini görmemiz mümkün olmuştur.

Irak'ta Şii milis grupları üzerinden hem askerî hem siyasi etki alanı oluşturulmakta, aynı zamanda ABD ve Batılı ülkelerin istihbarat servislerine karşı kontr-istihbarat faaliyetleri de icra edilmektedir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Yemen'de Ensarullah eliyle yürütülen vekil harp stratejisi, istihbari planlamaya dayalı silah ve İHA transferleri ile Suudi Arabistan sınırında sabotaj eylemlerinin düzenlenmesi, Filistin'de Hamas ve İslami Cihad ile koordinasyon hâlinde operasyonel bilgi paylaşımı yapılması, Körfez ülkeleri ve İsrail'e karşı düşük yoğunluklu siber saldırılar, ajan ağı oluşturma ve propaganda çalışmalarında bulunmaktadırlar. "İslami ve Şii aktörlerle yakın ilişkiler tayin etmek öncelik olsa da güvenlikleştirmenin merkezinde yer alan ABD ve İsrail karşıtlığı üzerinde pragmatist olarak farklı grupların desteklendiği görülmektedir." [6] İran'ın bölgedeki diğer ülkeler gibi yöntemsel olarak vekil aktörleri ön plana çıkarması, doğrudan çatışmalardan kaçınarak maliyet ve etkinlik bakımından istihbari etki üretmesini sağlamaktadır.

İran'ın bölgedeki diğer ülkeler gibi yöntemsel olarak vekil aktörleri ön plana çıkarması, doğrudan çatışmalardan kaçınarak maliyet ve etkinlik bakımından istihbari etki üretmesini sağlamaktadır.

Ayrıca dini temalı propaganda, medya üzerinden yürütülen psikolojik savaş ve asimetrik taktiklerle bölgedeki rakiplerine karşı caydırıcılık hedeflenmektedir. Bununla birlikte, İran kendi istihbari varlıklarını korumak ve başta Mossad, CIA, MI6 gibi servislerin bölgedeki faaliyetlerini engellemek amacıyla güçlü bir kontr-istihbarat mimarisi geliştirmiş olsa da yukarıda belirtmiş olduğum tehdit önceliklerine yönelik tavrı sonucunda büyük hezimetler yaşamış olmakla birlikte, özellikle Irak ve Suriye'de rakip ajan ağlarına karşı operasyonlar yaparak bölgede Şii yayılmacılığı kapsamında hareketliliğine devam etmektedir.

Ancak aşırı vekil bağımlılığı ve İsrail'in gerçekleştirdiği yüksek hassasiyetli suikastlar ve siber saldırılar, İran'ın zafiyet alanlarını da ortaya koymaktadır. İran, vekiller üzerinden yürüttüğü bu çok yönlü istihbarat yapılanması sayesinde bölgedeki istikrarsızlıklardan faydalanarak hem doğrudan çatışmadan kaçınmakta hem de kendisine stratejik manevra alanı yaratmayı hedeflemektedir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Irak, Orta Doğu'daki istihbarat çalışmalarını, 2003 yılından sonra yeniden yapılandırmak zorunda kaldığı güvenlik kurumlarıyla birlikte şekillense de hâlen siyasi, mezhepsel ve dış etkilere açık bir yapı olarak yerini korumaktadır. Irak Ulusal İstihbarat Servisi (INIS), savunma ve içişleri bakanlıklarına bağlı istihbarat birimleriyle Haşdi Şabi gibi milis yapılarına dayalı çok başlı ve koordinasyon düzeyi zayıf bir servise sahiptir. İran'la özellikle Şii ekseninde yakın beraberlik, ülkeyi bölgesel vekâlet savaşlarında bir üs haline getirirken, Suriye sınırındaki DEAŞ ve diğer silahlı grupların hareketliliği sahada istihbarat gereksinimini artırmaktadır.

Türkiye ile PKK odaklı istihbarat iş birliği ve sınır güvenliği konularında çeşitli çalışmalar yapılsa da bazı konulardaki siyasi uyumsuzluklar zaman zaman bu süreci sekteye uğratmaktadır. ABD ve Batılı ülkelerden gelen destekler mevcut istihbarat kapasitesini artmış fakat mezhepsel ayrışmalar, milis baskıları, özellikle ordu personelinde şişirilen personel sayısı yani, hayalet personel uygulamaları maaş ödemelerinde yolsuzluk yapıldığı yönündeki iddialara yönelik yapılan araştırmaların doğruluğu ve iç istikrarsızlıklar Irak istihbaratının güvenilirliğini ve operasyonel verimliliğini sınırlamaktadır.

"Abadi, pazar günü parlamentoya yaptığı açıklamada, maaşları kesilen ancak askerlik hizmeti yapmayan 'hayalet askerler' hakkında yapılan ön soruşturmanın savunma bakanlığı kayıtlarında on binlerce sahte ismin yer aldığını ortaya çıkardığını söyledi. Devam eden soruşturmaların 'daha fazlasını' ortaya çıkaracağının beklendiğini de sözlerine ekledi." [7] Tüm bu sebepler, Irak'ı hem dış müdahalelere açık bir hedef hem de coğrafi ve bilgi ağları bakımından önemli bir istihbarat düğüm noktası hâline gelmesini sağlamıştır.

Suriye'nin Orta Doğu'daki istihbarat faaliyetlerine gelecek olursak, tıpkı İran'daki gibi öncelikle rejim güvenliği temelli bir iç güvenlik paradigması çerçevesinde çalışmalarını şekillendirmiş, zamanla bölgesel çıkarlar doğrultusunda dışa taşan çok katmanlı bir yapı hâlini almıştır.

Türkiye ile PKK odaklı istihbarat iş birliği ve sınır güvenliği konularında çeşitli çalışmalar yapılsa da bazı konulardaki siyasi uyumsuzluklar zaman zaman bu süreci sekteye uğratmaktadır.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Sovyet etkisiyle şekillenen baskıcı ve merkezileşmiş istihbarat sistemi; Askerî İstihbarat, Genel İstihbarat İdaresi, Hava Kuvvetleri İstihbaratı ve Siyasi Güvenlik İdaresi gibi kurumsal yapılardan oluşmaktadır. Bu kurumların temel amacı, Beşşar Esad rejiminin iç ve dış tehditlere karşı bekasını sağlamak olmuş, bu doğrultuda istihbarat faaliyetleri rejim muhaliflerine karşı yoğunlaşmıştır.

1980'lerden itibaren İran'la kurulan stratejik ittifak, Suriye istihbaratının bölgesel vekil savaşlarda etkin rol almasına neden olmuştur. Özellikle Lübnan'da Hizbullah üzerinden yürütülen operasyonel iş birlikleri hem sahada hem istihbarat alanında derinleşerek; suikastlar, seçim mühendisliği ve medya yönlendirme gibi yöntemlerle Lübnan iç siyasetine doğrudan müdahale edilmiştir.

Hamas ile kurulan temaslar da İsrail'e yönelik hamle stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Benzer şekilde, Hamas ile kurulan temaslar da İsrail'e yönelik hamle stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

2011 sonrası başlayan iç savaş, El-Muhaberat'ın doğasını ciddi biçimde dönüştürmüştür. Rejimin iç tehditlerle mücadeleye daha da asılması, istihbarat servisini sahadaki milis gruplarla doğrudan ilişkilendirerek yerel güç merkezlerine dönüştürmüştür. Bu süreçte İran Devrim Muhafızları ve Rus istihbaratıyla entegrasyon artmış, operasyonel koordinasyon sağlanmıştır.

Aynı dönemde İsrail, ABD ve Türkiye gibi bölgesel ve küresel aktörlerle örtülü çatışmalar ve karşı istihbarat operasyonları yoğunluk kazanmıştır. Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerdeki mülteci topluluklarına sızan Suriye ajanları, rejim muhaliflerini izleme, sindirme ve itibarsızlaştırma faaliyetleri yürütmüş; bu da Suriye istihbaratının diasporayı da kapsayan bölgesel bir takip mekanizması kurarak bölgede kendilerine çalışma alanı açarak etkili olmak için çabaladıklarını göstermiştir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Esad rejiminin devrilmesine kadar olan süreçte Suriye'nin istihbari hedefleri arasında, yurt dışındaki rejim karşıtlarını etkisizleştirmek, İran-Akdeniz koridorunun güvenliğini sağlamak, İsrail'e karşı Golan sınır hattında İran ve Hizbullah'la ortak istihbarat faaliyetleri yürütmek ve Türkiye'nin sınır ötesi askeri operasyonlarına karşı sahadan bilgi toplamak yer almaktaydı. Ancak bu stratejik hedeflerin uygulanmasında bazı ciddi zaaflarında öne çıktığı görülmüştür.

Aşırı merkezileşmiş yapı, sahada esneklik kaybına neden olurken; İran ve Hizbullah'ın artan etkisi, Suriye istihbaratının ulusal kontrolünü zayıflatmakta teknolojik yetersizlikler, insan kaynağı problemleri ve iç savaşın yol açtığı kurumsal dağınıklık, istihbarat koordinasyonunda derin etkilere neden olmuştur.

Suriye istihbaratı bölgesel düzlemde aktif olmayı sürdürse de yapısal bağımlılıklar ve iç krizler nedeniyle giderek dış müdahaleye daha açık ve kontrolsüz hâle gelirken, Hey'etu Tahrîrî'ş-Şam (HTŞ)'ın lideri olarak Esad rejiminin düşmesine ve Suriye geçiş hükûmetinin kurulması sürecinde mücadele eden Ahmed Eş- Şara sonrasında ise yeni hükûmetin hayat bulmasıyla beraber Suriye istihbaratında çeşitli değişikler yapılarak, özellikle iç cephenin güçlendirilmesi adına tüm yerel ve etnik unsurların birbirlerinden kopmamasına yönelik stratejiler izlense de senelerin getirmiş olduğu dış müdahaleye açık olan yapıların toparlanabilmesi kısa vadede mümkün görünmemektedir.

Bu sürecin hızlanması adına özellikle Tevhid ve Selefilik konularında çeşitli çalışmalarda bulunan, Ebu Ahmed Hudud istihbaratın başına getirilmiştir. "İtikadi ve ideolojik boyutta muhalif grupları Cihatçı Selefi ideolojiden uzak tutmak, iç grup dayanışmasını artırmak ve dış gruplarla kurulacak stratejik ilişkilere teopolitik hazırlık yapmak üzere ciddi bir çaba içerisinde olduğu görülüyor. Tekfircilik iç gruplardaki çatışmayı hızlandıran ve devrimin başarısızlığına yol açan ciddi bir sorundur." [8]

Esad rejiminin devrilmesine kadar olan süreçte Suriye'nin istihbari hedefleri arasında, yurt dışındaki rejim karşıtlarını etkisizleştirmek, İran-Akdeniz koridorunun güvenliğini sağlamak, İsrail'e karşı Golan sınır hattında İran ve Hizbullah'la ortak istihbarat faaliyetleri yürütmek ve Türkiye'nin sınır ötesi askeri operasyonlarına karşı sahadan bilgi toplamak yer almaktaydı.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

"Coğrafya kaderdir." sözü bir ülke adına söylenecek olsa o ülke Türkiye olurdu! Ülkemiz, konumuyla geçmişten günümüze süregelen hem dini ütopyaların hem de uluslararası mücadelelerin tam ortasında kalarak, bölgedeki agresif süreçler içerisinde usta çırak ilişkisine dayalı istihbarat modeliyle kurtuluşumuzdan kuruluşumuza ve dahi geleceğimizi, ülke çıkarlarımız açısından şekillendirmek üzere mesai kavramının ötesinde emek sarf ederek, topraklarımıza kem gözle bakan tüm hasım ülke, örgüt ve servislere bedel ödetilmektedir.

Türkiye'nin Orta Doğu'ya komşu olması, bölgedeki ülkeler ile geçmişten devam eden ilişkileri, güvenlik tehdidinin sınır aşan boyutu, Milli İstihbarat Teşkilatı'mızın bu coğrafyada doğrudan ve dolaylı operasyonel kapasitesinin sınırlarının üzerine çıkmasını zorunlu kılmaktadır. Yani aynı anda birçok terör örgütünün yanı sıra hasım ülke servislerinin çalışmaları ve terörle mücadele, göç dalgaları, radikal akımlar ve vekil yapılar üzerinden yürütülen hibrit tehditleri bertaraf etmek adına, MİT'in bölgeye dönük istihbarat etkinliğini, süreklilik esasına dayalı hâle getirmiştir.

Aynı anda birçok terör örgütünün yanı sıra hasım ülke servislerinin çalışmaları ve terörle mücadele, göç dalgaları, radikal akımlar ve vekil yapılar üzerinden yürütülen hibrit tehditleri bertaraf etmek adına, MİT'in bölgeye dönük istihbarat etkinliğini, süreklilik esasına dayalı hâle getirmiştir.

Ülkemiz bu mücadele çerçevesinde bir yandan PKK/YPG'nin Irak ve Suriye'deki yapılanmaları, İran'ın bölgedeki yayılmacı politikalarının sekteye uğratılmasını, ülke toprakları içerisinde çeşitli etnik kimliklere yönelik operasyonel çalışmaları önleyici anlamda çalışmalar yaparak hem de başta İsrail ve Körfez ülkeleriyle Batılı servislerin tüm hareketliliklerini takip ederek, karar vericilere ilgili politika süreçlerinde destek olmaktadır. Bölgesel dengeleme, iktisadi çıkarlar ve diplomatik ilişkilerle birbirine bağlantısı olan çarkın, bozulmadan çalışması adına istihbaratın hem yönlendirici hem de koruyucu bir mekanizma olarak etkin, sürekli ve çok katmanlı biçimde tüm siyasi görüşlerden tarafsız olarak işletilmesi gerekir. Bölgede ayakta kalmanın tek formülü de budur. Millî İstihbarat Teşkilâtı, hem bölgede hem de uluslararası düzeyde dünyanın başta gelen servislerinden birisidir. Gücünü kurum içerisinde yetişen liyakatlı kadrolardan alması ise Orta Doğu gibi bir bölgede büyük avantajlar sağlamaktadır.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

Hedef ülke içerisindeki faaliyetlerde yararlanılabilecek kişiler, aşiret bağlantıları ve sivil istihbarat kaynakları üzerinden derin bir saha ağı kurulmasının yanında, İHA/SİHA destekli keşif ve hedef tespit kabiliyeti, siber istihbarat faaliyetleri ile veri dinleme, izleme ve sızma teknikleri açısından ise özellikle 2012 yılında Elektronik Sistemler Komutanlığı'nın, MİT'e devredilmesi sonucu, TSK içerisindeki Fetullahçı Terör Örgütü mensuplarının sızmalarına yönelik hamle yapılmış ve kurum bu hareket sonrası bölgede daha da güçlenmiştir. "Türkiye'nin asli askerî elektronik üssü olan GES'teki ileri teknoloji ürünü izleme ve dinleme cihazlarının, istihbarat toplamakla görevli diğer kurumlar olan MİT, emniyet, jandarma ve Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB)'nda bulunmadığı, uzmanlarca ifade ediliyor. GES'in elindeki uydu ve yer antenleriyle Türkiye'nin içi ve yakın çevresinde dinleyemeyeceği telefon ve izlemeye alamayacağı elektronik cihazın bulunmadığı öne sürülüyor." [9]

MİT, Orta Doğu coğrafyasında istihbarat toplama, vakalar hakkında hedefe sapmadan gidebilmek için tüm etkilerden uzak kalarak doğru analiz yapabilmenin yanı sıra; karar vericilere destek olmakla birlikte, bölgenin olmazsa olmazı askeri hareketlilikleri yakından yönlendirebilmek için operasyon yürütme süreçleri bağlamında faaliyetlerini güçlü bir şekilde sürdürmektedir. Türkiye'nin dış politika vizyonuyla senkronize çalışan teşkilat, bölgedeki istikrarsızlık ortamını hem bir tehdit hem de bir fırsat alanı olarak değerlendirerek dinamik ve her şarta uyum sağlayabilen bir yapıya sahiptir. Milli İstihbarat Teşkilatı'nın Orta Doğu'daki etkinliğine geçmişten günümüze bakıldığında ise elbette ki geçmişte büyük başarılara imza atılmakla birlikte özellikle 2010 sonrası teşkilatın başına getirilen Sayın Hakan Fidan ile belirgin şekilde artmıştır. Buna ilave olarak 2010 sonrası gelişmeler ve Türkiye'nin dış politika önceliklerindeki değişim, MİT'in bölgedeki rolünü istihbarat toplama faaliyetinden öteye taşıyarak operasyonel bir aktöre dönüştürmesi de bir gerçekliktir.

ORTA DOĞU'DA GİZLİ SERVİSLERİN İSTİHBARAT REKABETİ

FARUK BAYBARS

KAYNAKÇA

- [1] Ali Burak Darıcılı, İstihbarat Sırları, s.144
- [2] Bora Bayraktar, Kriter, Orta Doğu'da İstihbarat Savaşları, https://kriterdergi.com/dosya-turkiyede-ve-dunyada-istihbarat/ortadoguda-istihbarat-savaslari
- [3] Halil İbrahim Yılmaz, Orta Doğu'da Savaşın Arka Planındaki Sebep: Petro - Dolar, s.31
- [4] Tuğçe Erdem, Rusya'nın Vekalet Savaşlarını Üstlenen Karanlık Ordu: Wagner Grup, https://www.turksam.org/detay-rusya-nin-vekalet-savaslarini-ustlenen-karanlik-ordu-wagner-grup
- [5] Cumhuriyet, 14.06.2025, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/kritik-projelerde-yer-aliyorlardi-iran-da-9-ust-duzey-bilim-insani-olduruldu-2409289
- [6] Vatanka, A. (2018) Iran's use of Shi'i Militant Proxies: Ideological and Practical Expediency Versus Uncertain Sustainability. Middle East Institute, June.
- [7] L. Morris, 30.11.2014, ttps://www.washingtonpost.com/world/middle_east/investigation-finds-50000-ghost-soldiers-in-iraqi-army-prime-minister-says/2014/11/30/d8864d6c-78ab-11e4-9721-80b3d95a28a9_story.html?utm_source=chatgpt.com
- [8] Hilmi Demir, 27.12.2024, https://urad.org.tr/tr/kim-kimdir/suriyenin-yeni-istihbarat-baskani-anes-hattabin-selefilikle-savasi
- [9] NTV, 08.03.2011, https://www.ntv.com.tr/turkiye/askeri-dinleme-ussu-mite-devrediliyor,rJMiogC_zUyIS0aTjeRE-g

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ
TARAFINDAN YAZILDI

Hamas'ın askerî kanadı İzzedin El Kassam Tugayları'nın, İsrail'in 2007 yılından beri uyguladığı Gazze'ye yönelik ablukayı sona erdirmek, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki işgalini ve ihlallerini durdurmak ve Mescid-i Aksa'nın statüsünü değiştirmeye yönelik hamlelerini engellemek maksadıyla 7 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirdiği Aksa Tufanı saldırısı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, hem bölgede hem de dünya genelinde pek çok tabunun yıkılmasına ve ezberlerin bozulmasına yol açmıştır.

7 Ekim'den sonra Gazze'de yaşananlar, Batı medeniyetinin çürümüşlüğünün ortaya çıkmasına, uluslararası kurumların işlevsizliğinin tescillenmesine ve sözde medeni dünyanın temellerini koruyan uluslararası hukukun da ne kadar kifayetsiz ve tarafgir olduğunun ifşa olmasına vesile olmuştur.

Nasıl ki Aksa Tufanı saldırısı İsrail'in güvenlik mitini yıkıp, geçilemez denen Demir Kubbe'yi aştıysa ve sözde her şeyi gören, duyan Mossad'ı atlatıp İsrail'in kalbine hançeri sapladıysa, İsrail'in bu tarihten sonra hem Gazze'de hem de Lübnan, Suriye, Yemen ve İran'da yaptıkları da onun Orta Doğu'nun yegâne demokrasisi olduğu yalanını da çürüterek ezberleri bozmuştur.

Ancak Gazze'de bir buçuk yıldan daha fazla süredir devam ettirdiği katliamlar ve işlediği soykırım suçları, sadece İsrail'in foyasını ortaya çıkarmakla kalmamış, başta ABD olmak üzere neredeyse tüm Batı'nın medeniyet algısının ve ABD tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan mevcut uluslararası sisteminin içinin ne kadar boş olduğunu da ortaya çıkarmıştır.

Bu süreçte Birleşmiş Milletler ve NATO gibi elinde askerî güç olan Batı menşeili örgütler İsrail'i durduramazken, İslam İş Birliği Teşkilatı ve Arap Ligi gibi İslam dünyasını temsil eden örgütler de Gazze'de Filistinlilerin katledilmesine seyirci kalmıştır. Ama bu sürecin en büyük samimiyet testini ise kuşkusuz uluslararası hukuk kurumları vermiştir.

Bu kapsamda, Güney Afrika'nın başvurusu nedeniyle Uluslararası Adalet Divanı (UAD) nezdinde başlayan İsrail aleyhindeki soykırım davası, İsrail'in "hesap vermez ve yargılanamaz" tabusunu yıkmış olup, dava hâlihazırda kendi mecrasında devam etmektedir. Ancak divan, Güney Afrika'nın, İsrail'in Gazze'de soykırım suçu işlediğine yönelik iddialarını yerinde bularak davayı kabul etmiş olmasına rağmen şimdiye kadar açıkladığı ara kararlarda bir türlü ateşkese veya İsrail'in saldırılarını durdurması gerektiğine hükmetmeyerek hayal kırıklığı yaratmıştır.

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

Buna mukabil bir diğer uluslararası mahkeme olan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) de Filistin Devleti'nin başvurusuna istinaden İsrail'in Gazze'de işlediği savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle İsrail başbakanı Benjamin Netanyahu ve eski savunma bakanı Yoav Gallant hakkında tutuklama kararına hükmetmiş olup, bu karar muhtelif sebeplerle şimdiye kadar uygulanamamıştır.

Dolayısıyla bu çalışmada, uluslararası hukuk kurumlarında yaşanan İsrail sorunsalını ortaya koyabilmek için UCM'nin Netanyahu ve Gallant hakkında vermiş olduğu kararın safahatına kısaca bir göz attıktan sonra, bu kararın iptal edilmesi için mahkemeye ve mahkemenin başsavcısı Karim Khan'a yapılan baskılar aktarılacak ve UCM'nin yakın tarihli bir emsal kararıyla yapılacak mukayese neticesinde uluslararası hukukun, İsrail'in arkasında duran Batı tarafından nasıl araçsallaştırıldığı ve içinin boşaltıldığı gösterilmeye çalışılacaktır.

UCM'nin Netanyahu ve Gallant Kararına Giden Süreç

Görevi savaş, soykırım ve saldırı suçlarının yanı sıra insanlığa karşı işlenen suçları tespit edip cezalandırmak olan UCM'nin kurucu metni olan Roma Statüsü 1998 yılında imzaya açılmış olup, mahkeme ise 2002 yılında faal hâle gelmiştir. İsrail, hâlihazırda Roma Statüsü'ne taraf değilken; Filistin, 2012 yılında Birleşmiş Milletler'e gözlemci üye olarak kabul edildikten hemen sonra Roma Statüsü'ne dahil olmak için başvuruda bulunmuştur. Filistin Devleti, 13 Haziran 2014 tarihi itibariyle UCM'nin yargı yetkisini kabul etmiş olup, mahkemenin gerekli prosedürleri tamamlamasının ardından 2 Ocak 2015 tarihi itibariyle Filistin Roma Statüsü'ne tabi olmuştur (UCM, 2015).

Filistin yönetimi, UCM'nin yargı yetkisine dâhil olduktan sonra İsrail'i, 2014 yılındaki Gazze saldırısı, 2018 yılındaki geri dönüş yürüyüşü esnasında cereyan eden olaylar, Doğu Kudüs'te sürdürülen mülksüzleştirme hadiseleri ve Mescid-i Aksa'nın statüsünü değiştirmeye matuf eylemeler ile Batı Şeria'da devam eden illegal Yahudi yerleşimciler politikaları nedeniyle mahkemeye şikâyet etmişti. Ancak 7 Ekim 2023'ten sonra İsrail'in Gazze'de işlediği savaş ve soykırım suçlarına yönelik şikâyetler de ayrıca mahkemeye intikal ettirilmiştir. Fakat İsrail'in mahkemenin muhtemel aleyhte kararlarından kaçınmak için Roma Statüsü'nün imzacısı olmadığını yinelemesi ve Filistin'in de BM Güvenlik Konseyi tarafından resmî olarak tanınmaması nedeniyle mahkemenin yargı yetkisinin olmadığına dair ısrarlı söylemeleri sonucunda dönemin başsavcısı Fatou Bensouda mahkemeden işgal altındaki Filistin topraklarında yargı yetkisi olup olmadığına karar verilmesini talep etmiştir. Mahkemenin ilgili dairesi tarafından yapılan değerlendirme sonucunda 5 Şubat 2021 tarihinde mahkeme işgal altındaki Filistin topraklarında yargı yetkisi olduğuna hükmetmiştir (UCM, 2021).

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

7 Ekim'den önceki ihlaller nedeniyle İsrail aleyhinde soruşturma başlatan Bensouda'nın görev süresi Haziran 2021 tarihinde dolduğu için dava aşamasına geçilememiştir. Bensouda'dan görevi devralan Karim Khan da uzun süre İsrail hakkında işlem yapmazken, 7 Ekim'den sonra yaşanan gelişmeler nedeniyle Filistin'in yapmış olduğu başvurulara istinaden İsrail aleyhinde yeni bir soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma kapsamında İsrail Başbakanı Netanyahu ile Savunma Bakanı Gallant, Gazze'ye yönelik saldırılardaki rolleri nedeniyle savaş ve insanlığa karşı suçlar ve Aksa Tufanı saldırısının emrini verdiği iddia edilen Hamas liderleri İsmail Haniyye, Yahya Sinvar ve Muhammed El Deyf de benzer şekilde savaş ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle suçlanmış ve Başsavcı Khan, 20 Mayıs 2024 tarihinde mahkemeden bahse konu kişiler hakkında tutuklama kararı verilmesini talep etmiştir (UCM, 2024a).

Mahkemenin ön yargılama dairesi altı aylık bir inceleme ve kovuşturma neticesinde 21 Kasım 2024 tarihinde Netanyahu ve Gallant ile o tarihte hayatta olduğu tahmin edilen El Deyf hakkında tutuklama kararına hükmetmiştir. Aradan geçen süre içerisinde İsrail tarafından şehit edilen Haniyye ve Sinvar hakkındaki hükümler ise düşürülmüştür (UCM, 2024b).

Mahkemenin kararları Roma Statüsü'ne tabi tüm üye ülkeleri bağlamasına rağmen, kararı uygulayacak herhangi bir kolluk gücü olmaması ve pek çok üye ülkenin de kararı uygulamaktan imtina etmesi nedeniyle şimdiye kadar Netanyahu ve Gallant hakkındaki karar uygulanamamış ve mahkeme anılan şahıslar hakkında tutuklu yargılama safhasına geçememiştir.

Mahkemeye ve Başsavcılık Makamına Yönelik Baskılar

Aslında mahkemenin ilk kurulduğu tarihlerde ABD'nin Birleşmiş Milletler kararı olmadan Afganistan ve Irak'ı işgal etmesi ve burada işlediği savaş suçları nedeniyle ABD ile bir sürtüşme yaşandığı bilinmektedir. Hatta ABD'nin de mahkemenin, askerlerini tutuklamasını engellemek için "Lahey'i işgal kanunu" olarak da isimlendirilen "Amerikan Askerlerini Koruma Yasasını" çıkararak, ABD askerlerine yönelik herhangi yasal bir takibat yapması hâlinde mahkemenin bulunduğu Hollanda'ya yaptırım uygulanmasının önünü açan trajikomik bir karara imza attığı bilinmektedir. Dolayısıyla mahkeme üzerindeki baskı yeni bir olgu olmayıp, özellikle ABD'nin bu konuda kötü bir sicili bulunmaktadır.

Ancak mahkemenin 2021 yılındaki işgal altındaki Filistin topraklarında yargı yetkisi olduğuna dair kararından sonra İsrail hakkında soruşturma başlatmasıyla, başta ABD olmak üzere Batı'dan mahkemeye yapılan baskılar yeniden hortlamıştır. Hatta Başsavcı Bensouda'nın İsrail hakkında soruşturma yürütmesine mâni olmak için dönemin Mossad Şefi Yossi Kohen'in bizzat başsavcıya şantaj yaptığı daha sonradan ortaya çıkmıştır (Times of Israel, 2024).

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

Fakat Batı'nın mahkemeye ve mahkemenin kimi veya kimleri yargılayabileceğine yönelik hastalıklı bakışının en önemli tezahürü bizzat Başsavcı Karim Khan'ın mahkemenin Netanyahu ve Gallant hakkında tutuklama kararı vermeden hemen önce medyaya verdiği bir mülakatta net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bahse konu mülakatta Başsavcı Khan, çok iyi bilinen ve etkili bir Amerikalı siyasetçinin kendisine, "mahkemenin Afrikalı liderler veya Putin gibi diktatörler için kurulduğunu, dolayısıyla İsrail başbakanı gibi Batı'nın müttefiki olan birini yargılamayacağını" söylediğini ifade etmiştir (AA English, 2024).

Mahkeme üzerinde baskı kurup Netanyahu ve Gallant hakkında herhangi olumsuz bir karar çıkmasını engellemeye çalışan odaklar bununla da yetinmeyerek Londra Barosu'na başvurup, Karim Khan'ın İsrail başbakanı ve savunma bakanının tutuklanmasını talep etmesi nedeniyle görevini kötüye kullandığını ileri sürerek, avukatlık lisansının iptal edilmesini istemişler ve böylelikle Karim Khan'ın görevini yapmasına mâni olmaya çalışmışlardır (Jerusalem Post, 2024).

Aynı tarihlerde ABD'li 12 senatör, başsavcıya bir mektup yazarak kendisini tehdit etmiş ve eğer Netanyahu ile Gallant hakkında herhangi bir hüküm tesis edilirse hem başsavcının hem de diğer mahkeme üyelerinin hedef alınacağı belirtilmişlerdir (CFR, 2024). Bu konuda daha da ileri giden ABD'nin Arkansas Senatörü olan Tom Cotton, "Lahey'i işgal" kanunun uygulanmasını ve mahkemenin Netanyahu ve Gallant hakkında karar almasını önlemeyen Hollanda'ya siyasi ve askerî yaptırım uygulanmasını teklif etmiştir (Middle East Monitor, 2024).

Kısa süre önce Londra merkezli Middle East Eye isimli sitenin ortaya çıkardığı bir bilgiye göre ise UCM Başsavcısı Karim Khan, Netanyahu ve Gallant için çıkarılan tutuklama emirleri geri çekilmezse, kendisinin ve mahkemenin "yok edileceği" konusunda uyarılmıştır. Bu uyarı, Yahudi asıllı bir İngiliz avukat olan Nicholas Kaufman tarafından Khan'a iletilmiş olup, Kaufman, Khan'a Netanyahu'nun hukuk danışmanıyla görüştüğünü ve Khan'ın "görevden alınmasını" sağlayacak bir teklifte bulunmak için "yetkilendirildiğini" söylemiştir (MEE, X, 2025).

Ancak mahkeme, üzerindeki tüm baskıya rağmen tarafsız ve adil bir yargılama yaparak Netanyahu ve Gallant hakkında tutuklama kararına hükmetmiş olup, karardan sonra gerek başsavcı gerekse mahkemenin diğer üyeleri tarafından yapılan açıklamalarda mahkemenin bağımsızlığına işaret edilerek tüm tarafların bu karara saygı duyması ve gereğini yapması tavsiye edilmiştir (UCM, 2024a).

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

Fakat mahkemeden yapılan tüm iyi niyetli açıklamalara rağmen İsrail ve koşulsuz şekilde onun arkasında duran ABD yönetimi, mahkemeyi bu kararından ötürü cezalandırmaya çalışmışlardır. Bunun ilk somut örneği ise Trump'ın 6 Şubat 2025 tarihinde imzaladığı ve mahkemenin üyelerine ve çalışanlarına muhtelif yaptırımlar getiren başkanlık kararnamesi olmuştur. Bu karara göre, ABD'ye veya İsrail gibi yakın müttefiklerinin askerlerine veya diğer görevlilerine yönelik hüküm tesis edilmesinde görev alan veya bu hükümleri teklif eden/onaylayan mahkeme üyelerinin ABD'deki varlıklarına el konulacak, bu kişilerin ABD'ye girmesi yasaklanacak ve haklarında yasal takibat başlatılacaktır (Beyaz Saray, 2025).

ABD'nin mahkemeyi cezalandırmaya yönelik girişimleri sadece bununla sınırlı kalmamış olup, Başsavcı Karim Khan hakkında ortaya atılan cinsel taciz iddiaları nedeniyle sözde bazı sivil toplum örgütleri mahkemeye baskı yaparak hakkında soruşturma başlatılmasını talep etmiş ve Karim Khan istifaya zorlanmıştır (FIDH, 2024). Yoğun baskıya dayanamayan mahkeme, Kasım 2024'te Karim Khan hakkında bir soruşturma başlatmıştır. Uzun süre baskılara direnen başsavcı, nihayet 16 Mayıs 2025 tarihinde soruşturma tamamlanıncaya kadar geçici olarak görevinden ayrıldığını açıklamak durumunda kalmıştır (UCM, 2025).

İsrail'in Kararı Değiştirme veya Ortadan Kaldırma Çabaları

İsrail, sürecin başından beri Roma Statüsü'nün tarafı olmadığı için UCM tarafından herhangi bir yargılamaya konu edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Ayrıca Filistin'in BM Güvenlik Konseyi tarafından resmen tanınan bir devlet olmaması nedeniyle UCM'nin işgal altındaki Filistin topraklarındaki yargı yetkisine de itiraz etmektedir. Bunların yanı sıra mahkemenin taraflı olduğunu da ileri süren İsrail, mahkeme üyeleri arasında bulunan Müslüman hâkimlerin Filistinlilerin lehine tavır aldıklarını iddia etmektedir.

Diğer yandan Hamas'ın 7 Ekim'de gerçekleştirdiği Aksa Tufanı saldırısının arkasına sığınmaya çalışan İsrail, Gazze'ye yönelik saldırılarının ve katliamlarının meşru müdafaa olduğunu ileri sürerek, bu nedenle yargılama yapılmasını kabul etmemektedir. Dolayısıyla hem soruşturma sürecine hem de Netanyahu ve Gallant hakkında verilen tutuklama kararlarına itiraz etmiş ve bu kararın kaldırılmasını talep etmiştir (Calvo ve Goller, 2025).

UCM ile süreci ABD yönetimi üzerinden yönetmeye çalışan İsrail, mahkemenin ABD'den gelen tehdit ve baskılara rağmen geri adım atmaması üzerine ilk olarak 26 Eylül 2024 tarihinde mahkemeye başvurarak hem mahkemenin işgal altındaki Filistin topraklarında yargı yetkisi olduğuna dair kararı hem de başsavcılığın 20 Mayıs 2024'te açıkladığı Netanyahu ve Gallant'ın tutuklanmasına yönelik talebin kaldırılmasını, İsrail hakkındaki tüm yargılamaların durdurulmasını talep etmiştir.

Ancak mahkeme, 21 Kasım 2024 tarihinde Netanyahu ve Gallant hakkındaki tutuklama talebine hükmederken, İsrail'in taleplerini de reddetmiş oldu (Heller, 2025).

Fakat aradan geçen süre içerisinde bazı mahkeme üyelerinin değişmesini ve Başsavcı Karim Khan hakkında ortaya atılan iddiaları da fırsat bilen İsrail, 9 Mayıs 2025 tarihinde yeniden mahkemeye başvurarak Netanyahu ve Gallant hakkındaki tutuklama kararının kaldırılmasını talep etmiştir (Reuters, 2025). Ancak 9 Temmuz 2025 tarihinde mahkemenin internet sitesinden yapılan yazılı açıklamada, İsrail'in talebinin reddedildiğini, ama mahkemenin 5 Şubat 2021 tarihinde verdiği işgal altındaki Filistin topraklarında yargı yetkisi olduğuna dair kararın, İsrail'in itirazlarını da göz önünde bulundurarak yeniden gözden geçirilmesine karar verildiği açıklanmıştır (MEE, 2025). Yani İsrail'in bu kararı kaldırma veya en kötü ihtimalle değiştirme ısrarı devam etmekte olup, bu konuda yeni fırsatlar çıktıkça mahkemeyi zorlayacağı anlaşılmaktadır.

UCM'nin Putin Kararı ve Batı'nın İkiyüzlülüğü

UCM, Rusya'nın 22 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya saldırmasından sonra, neredeyse bir yıllık jet soruşturma ve kovuşturmayla savcılığın 20 Şubat 2023 tarihindeki tutuklama talebinin üzerinden henüz bir ay bile geçmeden 17 Mart 2023 tarihinde, "Ukraynalı çocukların işgal altındaki Ukrayna topraklarından Rusya'ya sınır dışı edilmeleri ve nakledilmeleri" sebebiyle Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Rusya Çocuk Hakları Komiseri Maria Lvova-Belova hakkında tutuklama kararına hükmetmiştir (UCM, 2023).

Bu karar, tüm Batı Bloku tarafından memnuniyetle karşılanmış ve sadece bir iki Avrupa ülkesi dışından, Roma Statüsü'ne tabi olsun veya olmasın tüm ülkeler, Putin'in topraklarına ayak basması hâlinde tutuklama kararını uygulayacaklarını açıklamıştır. Bu nedenle Putin'in seyahati özgürlüğü kısıtlanmış, neredeyse ülkeden çıkamaz hâle gelmiştir.

Ancak aynı Batılı ülkelerin mahkemenin Netanyahu ve Gallant hakkında verilen tutuklama kararını uygulamaktan imtina ettikleri, kararı yanlış bulup eleştirdikleri ve mahkemeyi de yetkisini aşmakla suçladıkları görülmüştür. Oysa Rusya da İsrail gibi Roma Statüsü'ne tabi olmayan bir ülkedir ve Ukrayna'nın mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesi Putin hakkında tutuklamaya karar verilmesinden çok sonraya rastlamaktadır. Ukrayna 2013 ve 2014 yıllarında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı münasebetiyle mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiğini iki kez duyurmuş olsa da resmî olarak belgeleri ancak 25 Ekim 2024 tarihinde teslim etmiş ve mahkemenin yargı yetkisi 1 Ocak 2025 itibariyle yürürlüğe girmiştir.

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

Fakat mahkeme, bu detaya takılmamış ve Rusya hakkında soruşturma açabilmek için Roma Statüsü'ne tabi ülkelerin yardımını talep etmiştir. Nihayetinde 43 üye ülke mahkemeye Ukrayna topraklarından işlenen suçlanın soruşturulması için yetki vermiş ve mahkeme de 2 Mart 2022 tarihi itibariyle Putin aleyhindeki soruşturmayı başlatmıştır (UCM, 2022).

Görüldüğü üzere buradaki tartışmalı konu, mahkemenin verdiği tutuklama kararının yerinde ve hukuki olup olmadığı değildir. Bilakis mevzu kararın muhatabının kim olduğuyla ilgilidir. Yani kararı destekleyenler de eleştirenler de kararın usulüne uygun olarak alınıp alınmadığına bakmamakta, doğrudan kararın kimle ilgili olduğuna odaklanmaktadır. Önceki bölümlerde zikredildiği üzere Uluslararası Ceza Mahkemesinin "Afrikalı liderler veya Putin gibi haydutlar" için kurulduğunu söyleyen Batılı siyasetçilerin, söz konusu Batı'nın Orta Doğu'daki ileri karakolu İsrail olunca ne mahkemenin yargı yetkisini ne de kararın haklılığını umursamadıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç

Kurulduğu tarihten itibaren arkasına aldığı ABD ve genel olarak Batı desteği sayesinde uluslararası hukukun mahfuz alanı olan İsrail, 7 Ekim 2023'ten sonra Gazze'de yaptığı katliamlar ve işlediği soykırım suçları nedeniyle bu ayrıcalığını kaybetmiş gibi gözükmektedir. Zira UAD'da devam eden soykırım davası ve UCM'nin Netanyahu ve Gallant hakkında vermiş olduğu tutuklama kararı bu değişikliğin bariz işaretleri olmuştur.

Ancak tüm bu davalara ve verilen hükümlere rağmen hâlâ İsrail'e yeterince dokunulamadığı, hak ettiği cezayı almadığı, uluslararası toplumdan izole edilemediği görülmektedir. Oysa yerleşik uluslararası hukuk içtihadı ve teamülleri, İsrail'in apartheid rejiminin çoktan sona ermesini ve Gazze'de savaş ve soykırım suçu işleyen herkesin cezalandırılmasını sağlamak için yıllara sâri bir şekilde tekâmül ettirilmişti. Fakat tüm bu müktesebat İsrail için heba edilmiş gözükmektedir. Ne UAD, Gazze'deki bariz soykırımı durdurabilmiş ne de UCM, savaş suçu ve insanlığa karşı işlenen suçların faili olan Netanyahu ve Gallant'ı tutuklayabilmiştir.

Söz konusu Rusya Devlet Başkanı Putin olduğunda mahkemenin arkasında duran ve mahkemenin aslında pek çok şekil eksikliği ihtiva eden kararını öven Batılı ülkeler, mevzubahis İsrail'in başbakanı ve eski savunma bakanı olduğunda mahkemenin kararını tanımamakta ve bu kararı uygulamayacaklarını açıkça beyan etmektedirler. Maalesef bu çifte standartın ve yanlı bakışın hiçbir mazereti ve mantıklı açıklaması bulunmamaktadır. Bu hâliyle İsrail uluslararası hukukun sırtında büyük bir kambur olarak durmakta ve bu kamburun ne zaman ortadan kalkabileceği de kesin olarak bilinmemektedir.

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

Bu konuda UCM'nin de hataları olduğu göz ardı edilmemelidir. Zira Putin davasında sanki bir güç tarafından talimatlandırılmış gibi karar konusunda çok acele edilmiş ve bu nedenle de hâlen eleştirilen bir karara imza atmıştır. Mahkemenin ön yargılama dairesinin böylesi bir konuda bir aydan kısa bir sürede inceleme yapması ve karar vermesi hem mahkemenin usulleriyle hem de yargılama teamülleriyle bağdaşmamaktadır. Buna rağmen sırf ABD ve ona müzahir devletler memnun edilmek için hüküm tesis edilmiş ve bu durum da mahkemenin saygınlığına ve güvenirliğine gölge düşürmüştür.

Dolayısıyla zaten sorunlu olan uluslararası hukuk kuralları ve kurumları ABD'nin çıkarları ve sözde İsrail'in güvenliği için ziyadesiyle örselenmiştir. Hâl böyleyken mevcut uluslararası hukuk kurumlarından çok şey beklemek gerçekçi gözükmemekle birlikte maalesef bu kurumların alternatifinin bulunmadığı da bir vakadır; zira hukukun ve kuralların olmadığı bir dünyayı bekleyen yegâne son, savaşların, kan ve gözyaşının hâkim olduğu bir düzendir. Artık iyice anlaşılmıştır ki uluslararası hukuku iğdiş eden İsrail ve onun arkasındaki güçler, herkesin eşit olduğu hukuk kuralları yerine eskisi gibi güçlünün hukukunun üstün olduğu düzeni geri getirme arzusundadırlar.

Ezcümle, adil ve tarafsız uluslararası hukuk kurumlarını zayıf ve etkisiz hâle getiren İsrail parantezi derhal kapatılmalı ve kurala dayalı uluslararası sistem yeniden inşa edilmelidir.

Haydar ORUÇ/Orta Doğu Uzmanı - 25 yıl Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda görev yaptıktan sonra 2014 yılında emekli olmuştur. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Orta Doğu Enstitüsünde doktora eğitimine başlamıştır. Doktora eğitimi esnasında enstitünün İsrail masasında araştırmacı olarak görev almış ve "Türkiye Orta Doğu Çalışmaları" dergisinin editör yardımcılığını yürütmüştür. Ekim 2019-Mayıs 2021 döneminde ORSAM'da Filistin/İsrail Çalışmaları uzmanı olarak görev yapmış olup, bu süre zarfında Ortadoğu Etütleri dergisinin editörlüğünü üstlenmiştir. Aynı dönemde Crossref Türkiye elçiliği ve DOAJ Türkçe dergiler değerlendirme editörlüğü görevlerini de deruhte etmiştir. Halen bağımsız araştırmacı olarak çalışmalarına devam eden Oruç, Türk Dış Politikası, Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleriyle ilişkileri, İsrail siyaseti ve İsrail-Filistin çatışması gibi konuların yanı sıra savunma sanayi, güvenlik ve enerji alanlarında da araştırmalar yapmaktadır.

UCM'NİN NETANYAHU VE GALLANT KARARI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI HUKUKUN İSRAİL SORUNU

HAYDAR ORUÇ

KAYNAKÇA

- AA English, "ICC prosecutor threatened: Court 'built for Africa and thugs like Putin'", 21 Mayıs 2024, https://www.aa.com.tr/en/middle-east/icc-prosecutor-threatened-court-built-for-africa-and-thugs-like-putin/3225897, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- Beyaz Saray, "Imposing Sanctions On The International Criminal Court", 6 Şubat 2025, https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/02/imposing-sanctions-on-the-international-criminal-court/, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- CFR, "International Criminal Court Prosecutor Threatens United States Senators", 24 Mayıs 2024, https://www.cfr.org/blog/international-criminal-court-prosecutor-threatens-united-states-senators, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- Jerusalem Post, "Will UK lawyers charge ICC prosecutor Karim Khan for professional misconduct?", 2 Eylül 2024
- Kevin Jon Heller, "The Appeals Chamber Decides Israel's Appeals — And Refuses to Suspend the Arrest Warrants", Opinio Juris, 25 Nisan 2025
- MEE, "ICC judges reject Israel's request to withdraw Netanyahu arrest warrant", 16 Temmuz 2025
- MEE, X, "Karim Khan, the British chief prosecutor of the International Criminal Court was warned in May", 16 Temmuz 2025, https://x.com/MiddleEastEye/status/1945232524994547733, Erişim tarihi:23 Temmuz 2025
- Middle East Monitor, "US Senator threatens military action against ICC after Netanyahu arrest warrant", 22 Kasım 2024
- Michel A. Calvo, Dr. Karin Calvo-Goller,"Another Travesty of Justice at the ICC", 15 Haziran 2025, https://jcpa.org/another-travesty-of-justice-at-the-icc/, Erişim tarihi:23 Temmuz 2025
- Reuters, "Israel asks ICC judges to withdraw Netanyahu arrest warrant", 12 Mayıs 2025
- Times of Israel, "Former Mossad chief threatened ICC prosecutor over probe into Israel, report claims", 28 Mayıs 2024
- UCM, "Palestine declares acceptance of ICC jurisdiction since 13 June 2014", 5 Ocak 2015, https://www.icc-cpi.int/news/palestine-declares-acceptance-icc-jurisdiction-13-june-2014, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- UCM, "ICC Pre-Trial Chamber I issues its decision on the Prosecutor's request related to territorial jurisdiction over Palestine", 5 Şubat 2021, https://www.icc-cpi.int/news/icc-pre-trial-chamber-i-issues-its-decision-prosecutors-request-related-territorial, Erişim tarihi:23 Temmuz 2025
- UCM, "Situation in Ukrain", 2022, https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine, Erişim tarihi:23 Temmuz 2025
- UCM, "Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova", 17 Mart 2023, https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and, Erişim tarihi:23 Temmuz 2025
- UCM, "Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC: Applications for arrest warrants in the situation in the State of Palestine", 20 Mayıs 2024, https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-arrest-warrants-situation-state, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- UCM, "Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant", 21 Kasım 2024, https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- UCM, "ICC Deputy Prosecutors: Work of the Office continues across all situations", 19 Mayıs 2025, https://www.icc-cpi.int/news/icc-deputy-prosecutors-work-office-continues-across-all-situations, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025
- Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH), "Statement on allegations of misconduct against the International Criminal Court prosecutor Karim Khan", 25 Kasım 2024, https://www.fidh.org/en/issues/international-justice/international-criminal-court-icc/statement-on-allegations-of-misconduct-against-icc-prosecutor-karim, Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025

Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi © 2025

www.**tudpam**.org